

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologické etiky, sociální etiky a etického vzdělávání

Diplomová práce

Postoj současné české společnosti k otázce Desatera

Vedoucí práce: doc. Jindřich Šrajer, Dr. theol.

Autor práce: Blanka Borovková

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky

Ročník: šestý

2009

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

24. dubna 2009

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. Jindřichu Šrajerovi, Dr. theol.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1 OTÁZKA LIDSKÉ SVOBODY	9
1.1 POJEM „SVOBODA“	9
1.2 SVOBODA VERSUS DETERMINISMUS	10
1.3 SVOBODA NENÍ SVÉVOLE	10
1.4 BIBLICKÉ POJETÍ SVOBODY	12
1.5 SHRUTÍ	13
2 NORMY – MEZE LIDSKÉ SVOBODY	15
2.1. ČLOVĚK JE TVOR SPOLEČENSKÝ	15
2.2. POJEM „NORMA“	16
2.3. PRAMENY NOREM	17
2.4. ETICKÝ RELATIVISMUS	19
2.5. SVĚDOMÍ – NEJPŘIROZENĚJŠÍ NORMA V ČLOVĚKU	20
2.5.1 Charakteristika svědomí	21
2.5.2 Biblické pojetí svědomí	21
2.6 SHRUTÍ	24
3 DESATERO BOŽÍCH PŘIKÁZÁNÍ	25
3.1 DESATERO V BIBLICKÉ DOBĚ A PODOBĚ	25
3.1.1 Jak lze chápat Desatero	26
3.1.2 Vznik Desatera z historicko-kritického pohledu	27
3.1.3 Teologický obsah Desatera	31
3.1.4 Dělení a celistvost Desatera	33
3.1.5 Novozákonní pohled na Desatero	34
3.2 DESATERO – ETICKÉ MINIMUM KAŽDÉHO ČLOVĚKA	37
3.2.1 Desatero a přirozený zákon	38
3.2.2 Aktuálnost a nadčasovost Desatera	39
3.2.3 Desatero jako ukazatel svobody	41
3.3 DESATERO – MODLITBA A PROSTŘEDEK KATECHEZE	42

3.4	SHRNUTÍ	44
4	ČESKÁ SPOLEČNOST 21. STOLETÍ	46
4.1.	HODNOTY SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI	46
4.1.1	Hodnoty Evropy a jejího „českého srdce“	46
4.1.1.1	Adorace rychlosti a přízrak stáří	47
4.1.1.2	Nebe a blahobyt	48
4.1.1.3	Ubavit se k smrti	50
4.1.2	Vnímání viny a hříchu	51
4.1.2.1	Pokles pocitu viny a hříchu	52
4.1.2.2	Přesouvání pocitu viny	53
4.2	RELIGIOZITA SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI	54
4.2.1	Evropa a náboženství	55
4.2.2	Vliv sekularizace na religiozitu	55
4.2.2.1	Sekularizace jako pokles sociálního významu náboženství	56
4.2.2.2	Sekularizace jako pokles individuální religiozity	58
4.2.2.3	Křesťanské hodnocení – klady a zápory sekularizace	60
4.2.3	Religiozita versus ateismus resp. lhostejnost	62
4.2.3.1	Různá chápání ateismu	62
4.2.3.2	Nárůst agnosticizmu a náboženské lhostejnosti	64
4.2.3.3	Křesťanské hodnocení – klady a zápory ateismu	67
4.2.3.4	Nevíra věřících	68
4.2.4	Specifika české religiozity	69
4.2.4.1	Sekularizace a dezeklesializace české společnosti	70
4.2.4.2	Česká religiozita po roce 1989	72
4.3	SHRNUTÍ	74
5	POSTOJ SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI	
	K DESATERU	76
	EXKURS: BLIŽŠÍ INFORMACE O VÝZKUMU A RESPONDENTECH ..	76
5.1	KRIZE MORÁLKY	79
5.2	AKTUÁLNOST DESATERA	81

5.3	<i>NEJDŮLEŽITĚJŠÍ PŘIKÁZÁNÍ</i>	82
5.4	<i>„ZASTARALÉ“ PŘIKÁZÁNÍ</i>	83
5.5	<i>ZNALOST DESATERA</i>	84
5.6	<i>NESROZUMITELNOST DESATERA</i>	86
5.7	<i>SHRNUTÍ</i>	88
	ZÁVĚR	90
	POUŽITÁ LITERATURA	92
	SEZNAM ZKRATEK	96
	SEZNAM PŘÍLOH	98
	PŘÍLOHY	99
	ABSTRAKT	103

ÚVOD

Desatero bylo a je souborem mravních norem, na kterých stojí celá západní kultura. Podle Písma bylo Bohem předáno Mojžíšovi na hoře Sinaj při cestě z egyptského zajetí do Země zaslíbené. A stalo se tak závazným kodexem pro celé generace až do současnosti.

Z pohledu dnešního člověka se však požadavky vyplývající z Desatera mohou zdát již neaktuální a v současné společnosti nepoužitelné. V mé diplomové práci bych proto chtěla postihnout postoj české společnosti k této problematice. Cílem mého bádání je odpovědět na otázky: Jak současná česká společnost chápe Desatero? Proč jej právě tak či onak vnímá a jaké to má příčiny a následky?

Postihnout toto téma je však velice složité. V práci proto budu postupovat podle následujících kroků.

První dvě kapitoly jsou věnovány teologicko-antropologickému pohledu na člověka. Nejprve se pokusím charakterizovat člověka jako svobodnou bytost s ohledem na různé aspekty lidské svobody. Poté se budu věnovat důležitosti norem pro lidský život.

Ve třetí kapitole se zaměřím na problematiku Desatera. Nejprve jej vymezím v biblické době a podobě i s ohledem na současnou exegezi. Dále poukážu na etický rozměr tohoto kodexu. Zároveň však nemohu opomenout roli Desatera, jakožto prostředku pro katechezi či jeho zkrácenou a zjednodušenou formu sloužící jako modlitba.

Následující čtvrtou kapitolu budu věnovat charakteristice současné české společnosti, a to především v oblasti morálních norem, hodnot a religiozity. Zde se budu opírat o články a publikace významných českých i zahraničních autorů. V úvahu budu brát i výsledky statistických výzkumů.

V rámci páté kapitoly uvedu výsledky výzkumu, který jsem minulý rok provedla na jedné státní českobudějovické střední škole. Studentům i vyučujícím byly formou dotazníku položeny různé otázky týkající se zkoumané problematiky. Na základě získaných podkladů z předchozích kapitol a výzkumu se pokusím

vymezit postoj resp. vztah současné české společnosti k Desateru, odpovědět na výše položené otázky a případně najít nějaké řešení stávající situace.

1 OTÁZKA LIDSKÉ SVOBODY

Svoboda je základním předpokladem každého lidského jednání. Bez ní by člověk nemohl naplnit své lidství¹ a jeho jednání by se nedalo hodnotit jako správné či nikoliv. Avšak ne vždy se této hodnoty člověku dostávalo a dostává.

Zkusme nejprve vymežit obsah tohoto pojmu a poté se zamyslet nad jeho různými aspekty důležitými pro naši problematiku.

1.1 POJEM „SVOBODA“

Svobodu můžeme charakterizovat jako schopnost zakořeněnou v rozumu a ve vůli jednat nebo nejednat, udělat to či ono a tak sama od sebe konat vědomé skutky.² V potaz musíme však brát nejen vnější svobodu jednání, ale i vnitřní svobodu vůle.

Vnější svoboda je chápána jako svoboda konat bez vnějšího nátlaku to, co chceme.³ Jinými slovy jsou to vnější danosti podmíněné možnostmi uskutečňovat své cíle.

Tuto svobodu jednání může ovlivnit řada faktorů, kterými jsou například násilí (nejen fyzické, ale i psychické), afekty (silné emoce mající velký vliv na jednání člověka, např. strach či hněv), zdravotní handicapy (lidské jednání znesnadňují, omezují, ba dokonce znemožňují), biosociální vlivy (výchova, prostředí, ve kterém člověk žije a vyrůstá, ale i věk, pohlaví, zvyky aj.).⁴

V rámci **vnitřní svobody** můžeme říci, že volní jednání je potud svobodné, pokud jednající určuje k tomuto jednání sám sebe.⁵ Je to schopnost člověka klást si cíle a rozumovou cestou nalézat cesty k jejich uskutečnění. Z toho

---

¹ Srov. J 8,31-38.

² Srov. KKC 1731.

³ O svobodě jednání můžeme mluvit i u zvířat, např. když žijí „na svobodě“. Svoboda rozhodování týkající se vnitřní povahy odpovědného sebeurčování se zvířatům nepřisuzuje. Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*, s. 272.

⁴ Srov. SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*, s. 62-63.

⁵ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*, s. 272.

vyplývá, že člověk jedná dobrovolně a je za své činy plně zodpovědný.

I tato svoboda vůle může být do určité míry ovlivněna mnoha faktory, například psychologickou kondicí, intoxikací či vzděláním aj.

Svoboda tedy znamená schopnost volit, rozhodovat i jednat podle svého a být za toto jednání zodpovědný.⁶

1.2 SVOBODA VERSUS DETERMINISMUS

Existují však i teorie, které vnější i vnitřní svobodu člověka popírají. Podle determinismu se veškeré dění ve světě uskutečňuje na základě kauzálních zákonů, tedy pomocí příčin a jejich následků. Z tohoto tvrzení však vyplývá, že svoboda vůle je tímto nemožná, protože pokud člověk má v sobě dispozice pro určité jednání, musí tak jednat, aniž by to mohl sám svou vůlí ovlivnit.

Musíme však zdůraznit, že sebeurčování na základě svobody žádným způsobem neodporuje principu kauzality. Lidská praxe je do určité míry podmíněna přírodně kauzálně, ale u člověka existuje ještě transcendentální složka, která mu umožňuje svobodné rozhodování.⁷ Člověk je totiž obdařen rozumem, je svobodný a je pánem svých skutků.⁸

Ačkoliv svobodě mohou být nastaveny různé překážky, nelze ji žádným způsobem popřít. Člověk by se tak stal pouhou loutkou, která není za své jednání zodpovědná, neboť jejím hybatelem je někdo jiný.

1.3 SVOBODA NENÍ SVÉVOLE

Člověk je tedy ze své podstaty svobodný. Ale tuto dispozici nelze chápat jako svévoli či libovůli - jako možnost konat vše, co chci, bez jakýchkoliv

---

⁶ Vnější i vnitřní svoboda jsou důležité aspekty pro mravní hodnocení. Pokud je člověku omezena jeho svoboda jednání – například když je k nějakému činu donucen – nemůže být za tento čin žádným způsobem stíhán (např. CIC 1323/3). Stejně tak v oblasti vnitřní svobody je potřeba brát v úvahu, zda byl člověk k zodpovědnosti za určitý čin dostatečně psychicky vybaven (např. CIC 1322).

⁷ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*, s. 281.

⁸ Srov. KKC 1730.

omezení. Toto není svoboda v pravém slova smyslu, ale spíše forma anarchie.

Svoboda nalézá svá omezení ve svobodě druhého, v jeho důstojnosti a právech. Protože máme všichni stejnou důstojnost, musíme ji všichni respektovat a nesmíme ji zneužívat pro sobecké cíle.

Zkušenost svobody⁹ vedla ke všeobecně známému principu: „**Co nechceš, aby jiní činili tobě, nedělej ani ty jim.**“¹⁰ Utváření vlastní identity nebo seberealizace nesmí být na úkor ostatních.

Svoboda si uchovává svou důstojnost jen tehdy, zůstává-li vztažena ke svému mravnímu základu a poslání. Svoboda, jejíž jediný obsah by spočíval v možnosti uspokojování vlastních potřeb, by nebyla lidskou svobodou, ale zůstávala by v animální oblasti.

Bezobsažná individuální svoboda se sama vyvrací, neboť svoboda vyžaduje obsah, který staví na společenství a který bychom mohli definovat jako zajištění lidských práv. Mohli bychom říci, že ke svobodě patří schopnost svědomí vnímat základní hodnoty lidskosti, které se týkají každého člověka.¹¹

Pravou svobodu můžeme také chápat z teologického hlediska jako nevšední znamení Božího obrazu v člověku. Bůh totiž chtěl člověka ponechat

---

⁹ Podle Jana Sokola má člověk trojí zkušenost se svobodou. Člověk si jí poprvé všimne v okamžiku, kdy má pocit, že mu chybí, což bývá především v pubertě. Druhá podoba zakoušení svobody spočívá v možnosti volby mezi různými možnostmi. Ačkoliv je mnoho nabídek, člověk si nemusí vždy vybrat. Je to dáno tím, že člověk má sice velkou řadu možností výběru, ale tento výběr mu předpřipravil někdo jiný. Třetí formou je hra. Ve hře si lidé vyzkoušeli, že při dobrých a přísně vymáhaných pravidlech se nemusí pobít, ale mohou si všichni dobře zahrát. Díky společné zkušenosti spravedlivé a férové hry se pak lidé odvážili prosazovat i do svého života prvky hry. Srov. SOKOL, J.; PINC, Z. *Antropologie a etika*, s. 115-121.

¹⁰ Tzv. zlaté pravidlo: „Co chceš, aby ti činil druhý, čiň jemu i ty.“ – a zároveň – „Co nechceš, aby ti činil druhý, nečiň ty jemu.“. Tento základní požadavek na jednání člověka se vyskytuje ve všech světových náboženstvích: judaismus – „Nečiň druhým to, co nechceš, aby činili oni tobě.“ (Rabbi Hillel, Sabbat 31a); křesťanství – „Co sám nenávidíš, nikomu nečiň (Tob 4,15) nebo „Vše, co chcete, aby lidé činili vám, čiňte rovněž vy jim.“ (Mt 7,12; Lk 6,31); islám – „Žádný z vás není věřícím, dokud svému bratru nepřeje to, co přeje sám sobě.“ (40 Haditha /Výroky Muhammadovy/ od an-Nawawi 13); čínské náboženství – „Co si sám nepřeješ, to také nečiň jiným lidem.“ (Konfucius, Rozhovory 15,23); hinduismus – „Člověk by se neměl k druhým chovat způsobem, který je pro něj samotného nepříjemný, to je podstata morálky.“ (Mahabharata XIII.114.8); buddhismus – „Stav, který pro mě není příjemný nebo utěšený, nebude příjemný ani utěšený pro druhého; a jak mohu žádat pro druhého stav, který pro mě není příjemný nebo utěšený? (Samyutta Nikaya V, 353.35-354.2). Srov. www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/sys_teol/getfile.php?filenamex=Zlatepravidlo_doc.

¹¹ Srov. RATZINGER, J. *Pravda, hodnoty a moc*, s. 11-14.

v jeho rozhodování, aby svého Stvořitele sám hledal a přimknutím k němu dospěl k plné a oblažující dokonalosti.¹²

1.4 BIBLICKÉ POJETÍ SVOBODY

Na tomto místě považuji za důležité ozřejmit i biblické chápání svobody, aby později lépe vyznělo postavení a poslání starozákonního Dekalogu.

Celá biblická tradice předpokládá lidskou osobní svobodu a z ní plynoucí schopnost volby¹³ a i následné zodpovědnosti. Člověk má volit mezi požehnáním a zlořečením, mezi životem a smrtí a má se rozhodnout pro obrácení z celého srdce. Záleží na každém, zda vytrvá na cestě, po které se vydal.

Ve Starém zákoně se na mnoha místech objevuje představa, že člověk je svobodný konat dobro a vyhýbat se zlu, což přímo dokládá svobodu člověka¹⁴. Existují i nepřímé relevantní důkazy poukazující na tuto skutečnost vyplývající ze starozákonních základních myšlenek. Například stále se vracející slova o odměně a trestu. Sankce ze určité jednání je smysluplná, jen když se člověk může svobodně rozhodovat pro dané jednání.

Druhé a zároveň nejhlubší zdůvodnění svobody je ve starozákonním obrazu člověka. Člověk se sice pokládá za nástroj v rukou Boha, ale není loutkou. Je chápán jako duchovní a Bohem ke svobodě povoláná bytost.¹⁵

Člověk tedy může ve svobodě volit mezi dobrem a zlem. Není to však libovůle, neboť existuje jasný požadavek konat dobro.

V Novém zákoně se projevuje prohloubenější pohled na lidskou svobodu

---

¹² Srov. GS 17.

¹³ Mohlo by se zdát, že biblické texty člověku vůbec nepřiznávají svobodu volby, když se mluví o svrchované vůli Boží. Zde však musíme zdůraznit, že semitské myšlení svým charakteristickým způsobem mluví přímo o příčinnosti Božího jednání a o výsledku, aniž by se přitom zabývalo příčinami druhotnými, které tím ovšem nejsou popřeny. Na druhé straně je nutné také rozlišovat jednotlivé stupně a způsoby projevu Boží vůle. Něco jiného je jeho vůle vysvobodit všechny lidi a něco jiného věčná smrt hříšníka odmítajícího obrácení. Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*, s. 498.

¹⁴ Srov. „Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš nad ním vládnout.“ (Gn 4,7) Také srov. „On sám na počátku stvořil člověka a ponechal mu možnost vlastního rozhodování. Chceš-li, můžeš plnit přikázání.“ (Sir 15,14n).

¹⁵ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 225-226.

než ve Starém zákoně a to především u Pavla a Jana.

U Pavla stojí v popředí svoboda od hříchu.¹⁶ Křesťan se stává svobodným za tím účelem, aby nyní mohl konat Boží vůli, je tedy osvobozen pro konání dobra. Svoboda od hříchu se má prokazovat v péči o bližní. Hřích tak spočívá v sebeprosazování a sobectví.

Druhým stěžejním bodem je u Pavla svoboda od zákona¹⁷, kterým bylo nejdříve míněno pouze osvobození od tehdy platného židovského zákona. Neboť kdyby byl křesťan pod vládou zákona, nacházel by se také ještě pod vládou hříchu. Spojitost mezi hříchem a zákonem spočívá jednak v tom, že zákon dráždí k jeho přestoupení a k prosazení vlastní vůle a jednak, že člověk plní jeho požadavky a to může svádět k trumfování před Bohem v uplatnění vlastní spravedlnosti. Člověk osvobozený od zákona však není bezzákonný, ale je vázán Kristovým zákonem, který náleží v lásce k bližnímu.¹⁸

Vedle Pavla se zmiňuje o svobodě také Jan. Ten zdůrazňuje, že pravá svoboda spočívá ve víře¹⁹, se kterou je přijato slovo Ježíšovo.

Křesťanská svoboda ovlivňuje život i celé společnosti²⁰, ale sama míří výše. Nepředpokládá změnu sociálního postavení - je určena jak otrokům, tak i svobodným.

Křesťanské osvobození není výsledkem abstraktního, nadčasového učení, ale je důsledkem historické události Kristovy vítězné smrti a osobního spojení s ním ve křtu.²¹

1.5 SHRNUTÍ

➤ Svoboda znamená možnost rozhodovat a jednat jak chceme, ale zároveň být

---

¹⁶ Srov. Řím 7,14; 6,20; 6,14; 6,13-15.

¹⁷ Srov. Řím 7,1nn; Gal 2,15nn.

¹⁸ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 226-228.

¹⁹ Srov. J 8,32-36.

²⁰ V antickém řecko-římském světě byla občanská svoboda základem osobní důstojnosti a křesťanský postoj byl v ní tedy paradoxem. Tím více ale vynikl radikální charakter osvobození nabízeného Kristem a velmi odlišného od ideálu stoických i jiných mudrců, kteří hledali rozumem a morálním úsilím dokonalé ovládnutí sebe sama a tím zároveň stav neporušitelného vnitřního pokoje.

²¹ Srov. LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*, s. 498-500.

za své jednání zodpovědný.

- Svobodě rozhodování i jednání mohou být nastaveny mnohé překážky, avšak popřít ji ve své podstatě nelze.
- Svoboda není libovůle, musí mít vždy nějaký obsah a cíl. Důležité je respektovat svobodu a důstojnost druhého člověka.
- Celá biblická tradice předpokládá lidskou osobní svobodu a z ní plynoucí schopnost volby a následné zodpovědnosti. Ve Starém zákoně se na mnoha místech objevuje představa, že člověk je svobodný konat dobro a vyhýbat se zlu. Člověk se sice pokládá za nástroj v rukou Boha, ale není loutkou. Je chápán jako duchovní a Bohem ke svobodě povoláná bytost. V Novém zákoně se projevuje prohloubenější pohled na lidskou svobodu a to především svoboda od hříchu a svoboda od zákona. Zároveň pravá svoboda spočívá ve víře, se kterou je přijato slovo Ježíšovo.

2 NORMY - MEZE LIDSKÉ SVOBODY

V předchozí kapitole jsme dospěli k poznání, že člověk je ze své přirozené podstaty svobodná bytost zodpovědná za své jednání, což pramení především z (žido)křesťanského chápání člověka. Zjistili jsme také, že svoboda není libovůle, ale má své hranice ve svobodě, právech a důstojnosti druhého člověka.

Pokusme se v rámci této kapitoly pokročit dál a nalézt důležitost a kořeny těchto omezení lidské svobody.

2.1 ČLOVĚK JE TVOR SPOLEČENSKÝ

Člověk je tvor společenský – pod tímto všeobecně známým tvrzením se skrývá jedna z výstižných charakteristik člověka.

Každý člověk má přirozenou potřebu sdružovat se s jinými lidmi. Můžeme tak říci, že je ze své podstaty předurčen žít v lidské společnosti. Společností rozumíme „celek všech útvarů a vztahů vycházejících z přirozeně daných společenských dispozic člověka“²².

Schopnost člověka vytvářet společnost a žít v ní jej zásadním způsobem specifikuje a vyčleňuje z celého stvoření, neboť zvířata nejsou této dispozice schopna. Žijí jen v tlupě či smečce, která jim zajišťuje přežití a je organizovaná především pudy.

Je třeba zdůraznit, že každá společnost se musí řídit něčím vyšším než jen osobními žádostmi. Musí mít určitá pravidla, kterými jsou povinni se všichni řídit, aby mohli v dané společnosti - a daná společnost jako taková - vůbec přežít.

Tuto situaci můžeme ilustrovat na příkladu hry. Každá hra musí mít předem daná pravidla, která musí všichni její účastníci znát, rozumět jim a respektovat je. Hra bez pravidel by nebyla hrou, ale jen bitvou o vítězství.

Člověk, jakožto tvor společenský, potřebuje normy, které na jednu stranu usměrňují jeho chování a zároveň mu zajišťují jeho práva, svobodu a důstojnost.

---

²² BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. s. 404.

2.2 POJEM „NORMA“

Dříve než se začneme normami zabývat podrobněji, pokusme se tento pojem charakterizovat.

Pojem norma je pojem mnohvrstevný, neboť člověk se během života setkává s mnoha normami v různých podobách a smyslech.²³

Slovo norma je latinského původu, jehož označením byl původně chápán tesařův úhломěr²⁴ nebo tesařská šňůra k měření a vyměřování. Jazykově se tento pojem zdá být spřízněn i s gnómónem²⁵, což je řecké slovo pro ukazatele slunečních hodin.²⁶

Filosofický slovník definuje tento pojem následovně - norma „udává vodítko či pravidlo, které je ukládáno usuzování jako správné či vůli jako závazné. Jako norma bývá označováno také to, co odpovídá vodítku či pravidlu („normatum“), dokonce i samo to, co vystupuje nebo se hodí pouze „v pravidlu“, tj. obecně nebo za obvyklých okolností; výjimky z toho platí za „abnormální“ a vnímají se jako nevíтанé rušení a hodnotí se nelibě. Jako bytost obdařená rozumem se člověk těchto norem drží potud, pokud nejsou po ruce důvody, které v jednotlivém případě odchýlení od normy doporučují, nebo dokonce prikazují. Normy, jejichž dodržování všemi je v zájmu harmonického soužití, může společenství povýšit na zákon.“²⁷

Zjednodušením uvedené Bruggerovy definice vyplývá, že norma je určité pravidlo, které společnost chápe jako závazné a vyžaduje jeho dodržování.

---

²³ Už při narození je posuzována váha a výška člověka - zda je „v normě“ či není. Později se hodnotí jeho „normální“ růst a vývoj. Rodiče se mu snaží vštípit základní „normy“ a pravidla chování. Podle státních „norem“ musí dítě začít chodit do základní školy, kde se učí podle „norem“ vzdělávacích programů. V pubertě se snaží vyrovnat „normám“ svých vrstevníků v oblasti image, stylu oblékání, hudby, zájmů a brání se „normám“ a požadavkům rodičů. Později si musí osvojit „normy“ silničního provozu, aby se mohl stát řidičem. V zaměstnání musí plnit pracovní „normy“. V obchodech si kupuje zboží, které bylo kontrolováno podle stanovených „norem“. V divadle se musí chovat podle „norem“ slušného chování. A dokonce i po smrti se musí zacházet s lidským tělem podle stanovených právních i etických „norem“. Normy nás tak provázejí po celý život.

²⁴ Angulus normalis je v překladu pravý úhel.

²⁵ Pojem gignóskein znamená znát nebo moci.

²⁶ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 93.

²⁷ BRUGGER, W. *Filosofický slovník*, s. 273-274.

Jakákoliv odchylka od tohoto pravidla se chápe negativně. Pokud si však člověk nějakým způsobem zdůvodní, proč dané normy nedodržovat, odmítá se těmito normami řídit²⁸.

Normy také můžeme chápat na několika úrovních. V nejširším smyslu je lze charakterizovat jako principy nebo pravidla chování, ve kterých se odráží nejvyšší mravní princip – je třeba konat dobro a vyhýbat se zlu.²⁹ V užším slova smyslu se normy týkají jednotlivých oblastí lidského života. Jsou formulovány jako příkazy, zákazy, nařízení. Do této kategorie patří veškeré normy umožňující soužití ve společnosti. Jsou to obecné principy, které však neříkají nic o tom, jak se má člověk podle těchto měřítek zachovat v konkrétní situaci. A konečně normy v nejužším slova smyslu jsou konkrétní měřítka jednání, které určují, jak se člověk má zachovat v konkrétní situaci.³⁰

2.3 PRAMENY NOREM

Normy jsou měřítka, podle nichž máme utvářet a orientovat své chování. Kde ale mají tato měřítka svůj původ? Čím to je, že ten či onen skutek je špatný nebo naopak dobrý? Existují dva prameny, ze kterých normy vznikají.

Prvním typem jsou **normy přirozené povahy**. Tyto normy existují samy o sobě. Jsou přirozeně poznatelné každému (duševně zdravému) člověku díky jeho svědomí. Jejich důležitým aspektem je, že jsou nezrušitelné, nezměnitelné a všeobecně závazně platné. Nedají se tedy libovolně měnit či vykládat.³¹

Do této kategorie můžeme zařadit veškeré etické normy. Tyto normy jsou založeny na etických hodnotách. Hodnotou chápeme to, co je pro člověka významné a smysluplné v jeho rozličných životních oblastech. Zavazují nás tak ve

---

²⁸ Pro ilustraci takové normy, kterou člověk po zvážení odmítá plnit, můžeme uvést například situaci, kdy v totalitním státě se člověk rozhodne nerespektovat tamější normy pro zachování života či důstojnosti druhého člověka.

²⁹ Do této kategorie bychom mohli zařadit již zmíněné „zlaté pravidlo“.

³⁰ Srov. *Život z víry*, s. 67-68.

³¹ S tímto souvisí problematika etického relativismu, které je věnována následující kapitola.

svědomí a je třeba se jimi bezpodmínečně řídit, abychom mohli žít v harmonii se sebou samým. Tyto normy jsou většinou nepsané a není zde autoritou vynutitelná sankce. Trestem za jejich překročení může být například opovržení společností, zpřetrhání vazeb s blízkými či výčitky svědomí.³²

Druhým typem jsou **normy pozitivního charakteru**. Tyto normy jsou vytvořeny lidskou autoritou³³. To znamená, že mohou být ovlivněny mnoha faktory, jako je například prostředí, životní úroveň, náboženství aj. Mohou se proto lišit v různých oblastech či dobách.³⁴

Do této kategorie můžeme zařadit právní normy³⁵, které stanovují závazná pravidla pro život ve společnosti. Vycházejí však z etických norem, a tak dávají etické dimenzi ještě právní charakter.³⁶ Tyto normy mají psanou formu a za jejich překročení je přesně stanovena příslušná sankce, která je

---

³² Etické normy jsou často spojeny s náboženskými systémy. Autoritou, která může člověka potrestat tak může být i sám Bůh.

³³ John Barton ve své knize „Etika a Starý zákon“ poukazuje, že autoritou pozitivního zákona může být i sám Bůh, neboť naše skutky jsou dobré nebo špatné podle toho, jestli je Bůh přikázal nebo zakázal. K této teorii se přiklánějí křesťané, kteří mají tendenci na tradici přirozeného zákona (především v morální oblasti) pohlížet s nedůvěrou jako na něco deistického. Připadá jim to jako odsouvání Boha kamsi daleko odkud zpovzdálí určuje naše morální povinnosti, ale není však přítomen ve svém stvoření jako ten, který lidí učí, jak by měli žít. Takoví lidé by řekli, že tradice přirozeného zákona přehlíží skutečnost, že Bůh k mužům a ženám skrze Písmo opravdu promlouvá. Neopouští je na nich samých, aby si z pozorování jakéhosi přirozeného řádu vyvodili, jak se mají chovat, nýbrž jim dává přímé pokyny. Ve dvacátém století byl horlivým zastáncem názoru, že Bůh nad světem panuje pozitivním zákonem, jehož nejjasnějším příkladem je Desatero, Karl Barth. Dobrem pro lidstvo je to, co nařizuje Bůh, ne to, co si lidé mohou vydedukovat. Barthův nesouhlas s jakýmkoliv druhem přirozeného zákona v etické oblasti je pouze uplatněním jeho obecného nesouhlasu s přirozenou teologií. Bůh je vládce a jeho hlas je třeba poslouchat. Tento pohled je úzce provázán s důrazem na Bibli jako zdroj morálního učení. Pokud má být ústředním bodem Bible, pak je podle Bartha nejlepším modelem pro naše chápání morálního pozitivního zákona. Bible přece obsahuje Boží výroky o morálce, které se jeví jako Boží příkazy lidstvu nebo alespoň Izraeli a církvi. Srov. BARTON, J. *Etika a Starý zákon*, s. 60-61.

³⁴ Například zákony řešící trest smrti se v různých zemích liší. V některých státech USA je tato forma trestu zákonem povolena, u nás nikoliv. Tyto změny můžeme vidět i ve vývoji jednoho regionu. V naší zemi byl v komunistickém režimu tento způsob povolen, ale po roce 1989 byl ústavou zrušen.

³⁵ Do kategorie norem pozitivního charakteru můžeme zařadit také například etiketu či módu.

³⁶ Rozsah etických požadavků není identický se zákony státu, protože je určitým způsobem překračuje. Zákony státu nemusí však vyžadovat vše, co je etickým požadavkem, ale neznamená to, že tuto nepostiženou oblast dovolují či podporují. Například potraty nejsou zákonem ošetřeny, ale neznamená to, že jsou povoleny bez omezení.

vynutitelná státní autoritou.

2.4 ETICKÝ RELATIVISMUS

V předchozí kapitole jsme se velmi krátce dotkli otázky relativismu. Tato problematika je však velmi závažná, a proto se jí nyní věnujeme podrobněji.

Zmínili jsme, že pozitivní normy jsou relativní a mohou se v různém čase či prostoru lišit. Na druhou stranu etické, resp. přirozené normy jsou absolutní a univerzální za jakýchkoliv podmínek. Existují však i názory, že i etické normy jsou relativní.³⁷

Pro etický relativismus zdánlivě hovoří mnoho skutečností vyplývajících především z odlišnosti kultur. Například „tsujigir“ – „příčný řez“, který patřil k praktikám japonských samurajů, kteří si zkoušeli své nové meče tím, že rozsekli člověka na dvě poloviny; nebo „suttee“ – v Indii bylo běžným zvykem upalovat vdovu zaživa na pohřební hranici jejího zesnulého manžela.³⁸

Pojem etický relativismus chápeme tak, že hodnoty jsou podmíněné a závislé na různých podmínkách. Takže nemůžeme jednoznačně říci, že nějaká hodnota je absolutní. Neexistují tak obecně platné mravní hodnoty, protože jsou vázány na dobu, kulturu i osobnost člověka.³⁹

Proti relativismu však hovoří fakt, že platí takové zákonitosti, které se nikdy nemění a jsou univerzální. Lze jednoznačně říci, že ve všech kulturách týrat děti pro zábavu je špatné, vražda a krádež jsou špatné, laskavost či láska jsou dobré aj.

Musíme tedy připustit, že existují určité přirozené zákony, které jsou všeobecné, platné pro všechny a za všech okolností.⁴⁰ Odlišné (a mnohdy i

---

³⁷ Tyto názory zastávají například kulturní antropologové.

³⁸ Srov. COPAN, P. *Je všechno opravdu relativní?*, s. 41.

³⁹ Pokud bychom však tuto teorii připustili, popřeli bychom i veškerou etiku, neboť bychom tímto předpokladem negovali přirozený původ mravních norem.

⁴⁰ Katolická církev má k etickému relativismu jednoznačně odmítavý postoj. Jan Pavel II. ve svých encyklikách například vidí velké nebezpečí ve spojení demokracie s etickým relativismem. „Církev si váží systému demokracie, protože zajišťuje účast občanů na politickém rozhodování, zaručuje ovládaným možnost volit a kontrolovat své vlády a v případě nutnosti je pokojnou cestou vyměnit.“ (CA 46) Existuje však „nebezpečí

protichůdné) projevy jednotlivých kultur vychází pouze z vlastního praktikování univerzálních přirozených norem.⁴¹

2.5 SVĚDOMÍ – NEJPŘIROZENĚJŠÍ NORMA V ČLOVĚKU

Jak už jsme zmínili výše, normy jsou měřítko lidského jednání, která udávají, co je dobré a co zlé. Tato měřítko si na jedné straně vytvořil člověk, aby zajistil chod lidské společnosti. Na druhé straně existují i přirozená pravidla, která nejsou výplodem člověka, ale existují sama o sobě. Tato měřítko jsou přirozeně zakotvena v každém z nás – v našem svědomí.

---

spojení demokracií s etickým relativismem, jež odebírá občanskému soužití každý spolehlivý morální opěrný bod a ještě radikálněji je zbavuje uznávání pravdy. (...) Neexistuje-li žádná konečná pravda, která řídí politické jednání a dává mu orientaci, lze ideje a přesvědčení snadno zneužít pro mocenské účely. Jak dokazuje historie, demokracie bez hodnot se snadno mění v otevřenou nebo skrytou totalitu. (...) Proto v každé oblasti osobního, rodinného, společenského a politického života morálka - založená na pravdě a v pravdě též otevřená pro skutečnou svobodu - poskytuje nenahraditelnou a nesmírně cennou službu nejen jednotlivcům, pro jejich růst v dobro, nýbrž i společnosti a jejímu opravdovému rozvoji.“ (VS 101) Relativismus v oblasti morálních norem je nepřijatelný, neboť pokud etické normy vycházejí z přirozené podstaty, nemohou být nikým ani ničím zrelativizovány. Pokud by došlo k jejich relativizaci, mělo by to velké následky v mnoha oblastech.

⁴¹ Ačkoliv se to zdá neuvěřitelné, je dokázáno, že v některých kulturách existuje morální povinnost spočívající v rituálním zabíjení vlastních rodičů. Jsou doloženy nezávisle na sobě dva takové případy z různých končin světa – jedni jsou eskymáci a druzí původní obyvatelé Střední Ameriky. Srov. PATZIG, G. *Ethik ohne Metafyzik*; BEUCHAMP, T. L. *Philosophical ethics : an introduction to moral philosophy*.

V naší kultuře si vůbec nedovedeme představit, že bychom měli zabít své rodiče a pokud bychom to neudělali, jednali bychom nemorálně (dokonce i protiprávně). Pokud se ale nad touto morální povinností zamyslíme trochu hlouběji - očima tamější kultury - můžeme najít určitý prázeklad společný nám i výše zmíněným kmenům.

Morální povinností každého z nás je postarat se o vlastní rodiče. V naší kultuře si pod tímto morálním požadavkem představujeme zajistit rodičům klidné, příjemné a pohodlné stáří. Tedy jinými slovy, chceme pro ně to nejlepší, co je v našich silách.

Zmínění eskymáci své rodiče v určitém věku zabijí, neboť by po dosažení tohoto věku v krutých přírodních podmínkách jen těžko přežili. Podobně i kmeny ze Střední Ameriky rituálně zabíjejí své rodiče z toho důvodu, že věří v posmrtný život, ve kterém člověk žije v takovém stavu, ve kterém opouští tento svět. Tímto jim chtějí zajistit kvalitní a plnohodnotný posmrtný život. Není tedy původním záměrem i těchto dvou kmenů jen dobro rodičů?

Na těchto příkladech si můžeme uvědomit, že existuje jakási absolutní morální norma, která nám přikazuje postarat se o své rodiče a udělat pro ně to nejlepší, co je v našich silách. Konkrétní způsob chápání a realizace tohoto dobra je odlišný podle kultur, ale prázeklad je stejný – dobro vlastních rodičů.

2.5.1 Charakteristika svědomí

Lidské jednání je doprovázeno jakýmsi vnitřním hlasem, který reaguje a hodnotí naše činy buď pozitivně nebo negativně. Tomuto vnitřnímu hlasu říkáme svědomí. Jeho stěžejní funkcí je člověku vštěpovat základní pravidlo: „Konej dobro a vyhýbej se zlu!“

Tento hlas se může ozývat buď před jednáním – jako zhodnotitel situace a pomocník v rozhodování – nebo i následně po jednání – ve formě výčitky či pochvaly.⁴²

Pojem svědomí odpovídá řeckému slovu „syneidesis“ a latinskému „conscientia“. Oba tyto pojmy obsahují slovní spojení „s – vědomí“. To znamená, že člověk má jakési spoluvědomí o sobě samém. Ve svědomí si tak uvědomujeme, že jsme mravní bytosti a jsme si vědomi závaznosti požadavku vzhledem k našemu jednání.⁴³

Přímo definovat pojem svědomí je velmi složité a neexistuje jen jedna charakteristika tohoto pojmu. Podle katechismu je svědomí soud rozumu, kterým lidská osoba poznává mravní hodnotu konkrétního činu, který se chystá vykonat, který právě koná anebo vykonala.⁴⁴ Svědomí můžeme také chápat jako nejtajnější střed a svatyni člověka, v níž je sám s Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru.⁴⁵

2.5.2 Biblické pojetí svědomí

Bible začíná používat výrazu svědomí až poté, co se židovství dostalo do styku s řeckým prostředím. Svědomí – řecky syneidesis – se objevuje prvně v Kaz 10,20 a v Mdr 17,10.⁴⁶ Tento pojem se však v Písmu vyskytuje minimálně, ale často bývá nahrazen podobnými výrazy.

Ve Starém zákoně se téměř nevyskytuje přímo výraz svědomí.

---

⁴² Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*, s. 287.

⁴³ Srov. *Život z víry*, s. 86-87.

⁴⁴ Srov. KKC 1778.

⁴⁵ Srov. GS 16.

⁴⁶ LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. s. 491.

V hebrejských textech se s ním vůbec nesetkáme, protože hebrejščina nezná slovo odpovídající tomuto výrazu. Ale ani v řeckém překladu Septuaginty se pojem svědomí – syneidesis – vyskytuje jen zřídka.

Ovšem to, co se myslí svědomím, se vyskytuje častěji, avšak skryté pod pojmem srdce⁴⁷.

Vyskytuje se zde fenomén zlého svědomí (Adam a Eva, Kain), fenomén dobrého svědomí (Job) a dokonce i fenomén předchozího svědomí (Šalomoun). Pro všechny tyto případy je však použito již zmíněného termínu srdce.

Ve Staré smlouvě však celkově nebyl zájem o svědomí zvláště velký, protože pozornost byla omezena na věcný obsah Zákona. Stěžejní byla i představa o Bohu. Lidé byli přesvědčení o tom, že Bůh a člověk stojí v přímém vztahu a že veškeré dění ve světě ovlivňuje přímo Bůh. Neřešili tedy otázku svědomí, protože Bůh je ten, kdo říká, co dělat a nedělat. Navíc Bůh zná i veškeré myšlení a jednání člověka. To znamená, že tehdejší člověk nepotřeboval jakousi meziinstanci mezi sebou a Bohem.

Důležitým aspektem je také to, že starozákonní člověk věří a prožívá milostivého a odpouštějícího Boha. Při výčitkách svědomí může přinést svou vinu před Boha a tam být od ní osvobozen. Poslední instancí není svědomí, ale Bůh, jenž miluje člověka.⁴⁸

V Novém zákoně se nejprve ukazuje stejný obraz jako ve Starém zákoně. Pojem svědomí v evangelích naprosto chybí a připomíná se jen příležitostně jako například jev špatného svědomí u Jidáše⁴⁹ nebo Petra⁵⁰.

I pro Ježíše je srdce centrem, z něhož vycházejí zlé i dobré myšlenky a v němž se člověk zcela odevzdává Bohu. Požaduje, aby byl člověk otevřený pro Boží slovo, má je přijímat a nechat se jím formovat. Má naslouchat Božímu slovu, přidržovat se jej a od něj odvozovat svá rozhodnutí, protože každé etické jednání

---

⁴⁷ Srdce je středem člověka. V něm se rodí poznání i rozhodnutí. Tady mluví člověk k sobě samému a zde je konfrontován sám se sebou a soudí své úmysly a jednání. Označování svědomí slovem srdce tak ukazuje, že ve svědomí jsou vnímány mravně závazné hodnoty, které musí být přijaté za vlastní. Srov. Život z víry, s. 88.

⁴⁸ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s.191-192.

⁴⁹ Srov. Mt. 27,3.

⁵⁰ Srov. Lk 22,62.

má vztah k Bohu.

Až Pavel je první biblický autor, který vědomě a častěji používá výraz syneidesis, i když někdy jej nahrazuje pojmy víra či srdce.

Hodnota svědomí spočívá podle Pavla v tom, že se v něm rozhoduje osud člověka před Bohem. Ve svědomí stojí člověk konečné odpovědnosti před Bohem.

Přesvědčení dané ve svědomí má takovou váhu, že je třeba k němu přihlížet a respektovat ho u druhých i tehdy, opírá-li se o falešné předpoklady. Jako příklad můžeme uvést postoj zakazující jíst modlám obětované maso koupené na trhu. Pavel sám považuje takové přesvědčení za nesprávné, ale pro toho, kdo ho sdílí, platí za závazné a neuposlechnutím si tak poskvřňuje svědomí a připravuje se o spásu.

Pavlovo pojetí svědomí má ještě své další charakteristiky. Svědomí je pro něj zásadně subjektivní veličinou, není to tedy instance, která směřuje k objektivně správnému. Dále svědomí není posledním měřítkem, takže se na ně nelze bezpodmínečně spolehnout. A konečně svědomí je podle Pavla stále závislé na Bohu.

V ostatních spisech Nového zákona se objevuje slovo syneidesis podobně často jako u Pavla. Svědomí se objevuje jako předmět a výsledek božského příklonu. Je čisté, je-li Bohem očištěno. Podle Prvního listu Petrova je svědomí dokonce cílem křtu: „To je předobraz křtu, který nyní zachraňuje vás. Nejde v něm zajisté
o odstranění tělesné špíny, nýbrž o dobré svědomí, k němuž se před Bohem zavazujeme“⁵¹ Zde je nepochybně dosaženo vrcholu v biblickém pojetí svědomí.⁵²

2.6 SHRNUTÍ

➤ Člověk je ze své přirozené podstaty předurčen žít v lidské společnosti. Pro

---

⁵¹ Srov. 1 P 3,21.

⁵² Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 192-195. Také srov. *Život z víry*, s 88-92.

zajištění dobrých vztahů mezi lidmi musí existovat normy, které vymezují lidské jednání. Normy však neslouží k omezení člověka, ale k zajištění jeho svobody, práv a důstojnosti.

- Existují dva prameny, ze kterých normy vznikly. Na jedné straně existují normy přirozené, které existují samy o sobě. Do této kategorie můžeme zařadit etické normy – tedy i Desatero. Na druhé straně existují normy pozitivní, jejichž autorem je sám člověk.
- Normy pozitivní povahy mohou být relativní, zatímco přirozené normy jsou absolutní. To znamená že i Desatero je platné ve všech dobách či regionech.
- Zvláštní vnitřněnou normou je svědomí, které můžeme charakterizovat jako jakýsi vnitřní hlas nabádající nás konat dobro a vyhýbat se zlu.

3. DESATERO BOŽÍCH PŘIKÁZÁNÍ

Desatero lze považovat za jádro starozákonní etiky. I v současné době zažívá v církevním hlásání „renesanci“ a ukazuje se být veličinou se zjevně nepřerušenou aktuálností.

Text Desatera je v Bibli uveden na dvou místech – Ex 20,1-17 a Dt 5,6-21. V obou případech je spjat s uzavřením smlouvy na hoře Sinaj⁵³. Ve Starém zákoně je tento text označován jako „Deset slov“⁵⁴ - z čehož vzniklo označení Dekalog.

3.1 DESATERO V BIBLICKÉ DOBĚ A PODOBĚ

Bůh vyhlásil všechna tato přikázání:

„Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.

Nebudeš mít jiného boha mimo mne.

Nezobrazíš si Boha zpodoběním něčeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět ani tomu sloužit. Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech i do třetího a čtvrtého pokolení těch, kteří mě nenávidí, ale prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kteří mě milují a má přikázání zachovávají.

Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jména zneužíval.

Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočinku Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách. V šesti dnech učinil Hospodin nebe i zemi, moře a všechno, co je v nich, a sedmého dne odpočinul. Proto požehnal Hospodin den odpočinku a oddělil jej jako svatý.

Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.

Nezabiješ.

Nesesmilníš.

Nepokradeš.

Nevydáš proti svému bližnímu křivě svědectví.

Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“

(Ex 20,1-17)

Řekf:

„Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.

Nebudeš mít jiného boha mimo mne.

Nezobrazíš si Boha zpodoběním něčeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí. Nebudeš se ničemu takovému klanět, ani tomu sloužit. Já Hospodin, tvůj Bůh, jsem Bůh žárlivě milující. Stíhám vinu otců na synech i do třetího a čtvrtého pokolení těch, kteří mě nenávidí, ale prokazují milosrdenství tisícům pokolení těch, kteří mě milují a má přikázání zachovávají.

Nezneužiješ jména Hospodinova, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jména zneužíval.

Dbej na den odpočinku, aby ti byl svatý, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočinku Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvůj býk a tvůj osel, žádné tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách, aby odpočinul tvůj otrok a otrokyně tak jako ty. Pamatuj, že jsi byl otrokem v egyptské zemi a že tě Hospodin, tvůj Bůh, odtud vyvedl pevnou rukou a vztaženou paží. Proto ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, dodržovat den odpočinku.

Cti svého otce i matku, jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, abys byl dlouho živ a dobře se ti vedlo na zemi, kterou ti dává Hospodin tvůj Bůh.

Nezabiješ.

Nesesmilníš.

Nepokradeš.

Nevydáš proti svému bližnímu falešné svědectví.

Nebudeš dychtit po ženě svého bližního. Nebudeš toužit po domě svého bližního ani po jeho poli, ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.“

(Dt 5,6-21)

⁵³ V Deuteronomiu je uvedena hora Choréb.

⁵⁴ Číslo deset je v Bibli voleno záměrně. Číslovka deset je ve Starém zákoně považována za výraz zaokrouhleného celku a také se doporučuje z praktických mnemotechnických důvodů.

3.1.1 Jak lze chápat Desatero

Desatero bývá mnohdy označováno za zákon. Je však zajímavé, že v Bibli se v souvislosti s Dekalogem pojmu „zákon“ neužívá. V Dt 5,1 se mluví o „ustanoveních“ a o „soudech“, ale to jsou výrazy poměrně široké a obecné. Významnější je výrok v Ex 34,27n, kdy je Desatero označeno jako „Slova smlouvy“.

Se zákonem ztotožnila Desatero teprve pozdější křesťanská tradice, která v něm viděla jádro zákona, který i po příchodu Krista platí, na rozdíl od zákona obřadního, který byl příchodem Krista naplněn a tím zrušen⁵⁵. Toto rozlišení a celé toto pojetí je pozdní a nebiblické. Souvisí s tím, že si křesťanská tradice dala určit své pojetí zákona pavlovskými listy. Pavlovský „zákon“ (nomos) překryl starozákonní pojetí zákona (tóra), které je však odlišné.

Pojem tóra znamená ukazatel, rozcestník, směrovka. V nejstarší době se výrazem tóra označuje konkrétní Boží pokyn. Jde v něm především o to, co je před Bohem čisté nebo nečisté, správné nebo nesprávné. Teprve později ze sbírek takových pokynů vzniká právní soubor, předávaný nejprve ústně, později i sepsaný. Tak se z živého konkrétního Božího oslovení stává sbírka zásadních příkazů a zákazů. Z toho, čím Bůh ukazuje, se stává něco, co je hotové, uzavřené a dokonalé v sobě samém. V pozdější době se literární útvar, v němž byly staré zákoníky shromážděny – Pentateuch – stává těžištěm a středem židovské zbožnosti. Člověk vždy toužil mít nějak Boha v rukou. A tomuto pokušení neodolala ani židovská synagoga, a vyměnila Boha za Zákon. Totiž živé boží oslovení, kterému je třeba být vystaven v pokoře a nezajištěnosti, za soubor pravidel, která sice Bůh vydal, ale která mají nyní v rukou lidé. A od takto pojatého Zákona pak mnozí očekávali spásu.

S tímto stanoviskem zápasí apoštol Pavel. Aby zůstal srozumitelný svým protivníkům, nevrací se ke staršímu a původnějšímu pojetí zákona jako ukazatele cesty, nýbrž vychází, ze současného židovského pojetí, v podstatě z pojetí

---

⁵⁵ Např. obřizka, předpisy o obětech, očišťování, aj.

farizejského.⁵⁶ Ukazuje, že zákon, jak ho chápali židé, ke spáse nevede, nýbrž hříšnému člověku, neschopnému splnit požadavky zákona. Jen ukazuje jeho hříchy, jeho nemohoucnost a ztracenost. A tak vlastně zákon odhaluje naši potřebu spasení a milosti a tím vede ke Kristu.

Ale vraťme se zpět k výchozímu obrazu ukazatele cesty. Představme si člověka, putujícího po poušti jako Izrael a podle níž jdeme i my. Na směrovce je napsáno „Země zaslíbená“ nebo novozákonně „Království boží“. Pro toho, kdo jde ukázaným směrem, je nápis na ukazateli především zaslíbením toho, kam dojde, co ho čeká. Teprve pro toho, kdo na něj nedbá, říká ukazatel, kam nedojde, a tím vlastně i svévolného poutníka soudí, že sešel z cesty. Ukazatel ukazoval dobře a je to vina poutníka, že na něj nedbal. Teprve vlivem této nedbalosti se mu nápis na ukazateli stal varováním toho, kam ho jeho svévolná cesta nepřivede.

Desatero tedy nebylo nazýváno zákon. Šlo v něm spíše o dokument svobody, o zvěst nedotknutelné svobodě Boží i o nedotknutelné svobodě bližního. Ježíš pak toto umocňuje příkazem lásky k Bohu a k bližnímu.

Rozumíme-li Desateru takto a chápeme-li i celý zákon především jako Boží pomoc na cestě pouští života. Není pak divu, že je Izraeli důvodem k radosti a díkům.⁵⁷

3.1.2 Vznik Desatera z historicko-kritického pohledu

Pochází Desatero přímo od Mojžíše? Nebo vzniklo v jiné době a bylo do Písma vloženo až dodatečně?

Existuje řada teorií, které na tuto otázku odpovídají. Ta nejortodoxnější vychází přímo z Písma. Říká, že v roce 1312 před Kristem⁵⁸ je Bůh předal po vyjití z Egypta na hoře Sinaj židovskému lidu.⁵⁹

---

⁵⁶ Srov. Sk 22,6.

⁵⁷ Srov. HELLER, J. *Zákon a Proroci*, s. 9-12.; BENEŠ, J. *Desítka, aneb Deset slov o Bohu a člověku*, s. 10-12.

⁵⁸ Podle židovského letopočtu je to rok 2448.

⁵⁹ Srov. PÖHLMANN, H. G.; STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů*, s. 15. Zde tuto teorii hájí ortodoxní židovský rabín Marc Stern a absolutně odmítá jiný výklad. Historicko-kritický výklad Dekalogu je podle něj mylný. „Vypadá to, jako kdyby Dekalog

S příchodem historicko-kritického pohledu na Bibli se události v ní obsažené přestaly vnímat jako historická fakta. Byly však i tendence najít co největší rozpor mezi biblickou zprávou a historickou událostí. Toto se projevilo i v pohledu na Desatero. Například Julius Wellhausen přišel na přelomu 19. a 20. století s pojetím, že Desatero je pozdní a že se v něm zrcadlí mravní požadavky velkých proroků, kteří žili až v 7. a 6. století před Kristem.⁶⁰ F. L. Hoßfeld a W. Johnstone míní, že bylo sepsáno teprve v babylonském exilu či dokonce v době poexilní, tedy v 6. století před Kristem nebo později. Je tedy výtvorem deuteronomistického pramene, který byl později ještě přepracován kněžským pramenem, jak ukazuje zdůvodnění přikázání o šabatě sedmým dnem stvoření. Podle L. Perlitta pochází z konce 7. století před Kristem a z deuteronomistického pramene. Jen výrazně konzervativní badatelé jako August Dillman, Eduard König a Rudolf Kittel zastávali ve své době názor, že Desatero je starší nebo že pochází z Mojžíšovy doby.

Průlom v otázce vzniku Desatera způsobil v první polovině 20. století Hugo Gressmann, když napadl základní tvrzení svých předchůdců, že mravnost prý musí být pozdější než kult a že proto i Desatero musí být pozdní. Uvedl řadu přesvědčivých důvodů pro to, že spojování Desatera s mravními požadavky proroků je mylné. Nejdůležitější z nich byl poukaz na druhé přikázání, které se právě hodí do Mojžíšovy doby. Gressmann považoval Desatero za „katechismus Hebrejů z mojžíšské doby“. Věděl ovšem, že naše vědomosti o Mojžíšově době jsou historicky velmi nejisté, a proto připomínal, že zjistit Mojžíšův osobní podíl při vzniku Desatera se vymyká našim možnostem.

Podobnou cestou jako Gressman šel i Hans Schmidt, který však neváhal přičítat původ Desatera přímo Mojžíšovi, podobně jako badatelé z první poloviny 19. století. Ludwig Köhler upozornil na to, že rozborem a srovnáním textů z Ex

---

vznikl mnohem později, a pak byl antedatován do doby Mojžíšovy a zároveň dodatečně vsunut do sínajského příběhu. Desatero přikázání zjevil Bůh Mojžíšovi na Sínaji a ten je vytesal na kamenné desky, jak to stojí psáno v bibli v 2. Mojžíšově 19-24. Autorem Dekalogu je Bůh, nikoli lidé. Proto odmítám každé oddělování pramenů, jako by Dekalog byl produktem teologů, kteří ho stále znovu přeznačovali a rozšiřovali.“

⁶⁰ Toto pojetí přijali i Wellhasenovi kolegové Bernhard Stade, Rudolf Smend a Karl Mart. Srov. Heller, s. 14.

20 a Dt 5 lze prý rekonstruovat starší pravděpodobnou podobu Desatera, v němž není nic, co by odporovalo tvrzení, že pochází z Mojžíšovy doby. Každý zákon je však neosobní, a tak Mojžíšův podíl nelze zjistit. V tom se shodoval s většinou badatelů své doby.

Albrecht Alt a jeho žák Martin Noth shodně zastávali názor, že Desatero je sice staré, ale není nejstarší památkou izraelského práva, nýbrž výsledkem dalšího právního vývoje. Tuto teorii zastával i český starozákoník Slavomil C. Daněk.⁶¹

Sigmund Mowinckel umisťuje Desatero do jeruzalémského chrámového kultu, který existoval teprve od 10. století před Kristem. Tvrdí, že poslední podoba Desatera je sice poměrně pozdní, ale jeho jádro je staré. Pochází zřejmě z doby ústní tradice, a to z oblasti kultu. V tom se Mowinckel shodoval i se S. Daňkem, který rozebírá nejistotu podání Desatera, nepochopitelnou v zákoně tak stručném a základním, a rozbořem různých zdánlivých nesrovnalostí a problémů dochází k závěru, že i příkazy druhé desky, stejně jako první, měly původně náboženský, ne-li přímo kultický dosah. Mowinckelovi nejde jen o jednotlivé příkazy, nýbrž o to, že celek Desatera má svůj původ v kultu. Jde tu o text, který byl odedávna recitován na výročních slavnostech, nejspíše při slavnosti obnovy smlouvy, ať už se slavila každoročně v rámci svátku stánků a novoročí, nebo každého sedmého léta.⁶² Mowinckelův názor potvrdily nálezy smluv, které uzavírali Chetité se svými vazaly. Takové smlouvy měly pevný vzor. Nejprve se vazalům připomínala dobrodiní, která pro ně jejich pán vykonal. Pak následovaly příkazy, jimiž se měli řídit. V závěru smlouvy bylo ustanovení o tom, kde bude smlouva uložena. Obvykle to bylo v nějaké svatyni, hlavně v chrámě pánova božstva, které bylo zároveň ručitelem smlouvy, tj. mělo trestat její přestupky. Tam

---

⁶¹ Slavomil Ctibor Daněk (1885 – 1946) ve své knize *Dobové pozadí Starého zákona o Desateru* říká: „Ale Desatero má vůbec jen postavení zvláštní součásti jednoho kontextu (Ex 20,23-23,19) mezi jinými zákoníky mošejskými. Vedle citované knihy smlouvy (Ex 24,7) shledává literární kritika v Pentateuchu ještě tak řečený zákon imigrační (Ex 34,10-27), dále dodekalog (= Dvanáctero) šekemský (Dt 27,15-26), zákon svatosti (Lv 17,26) a vlastní deuteronomium (Dt 12,26)... Sounáležitost zákonů roztroušených po knihách Pentateuchu je sice na snadě, ale není posledním slovem literární vědy: v někdejší knize smlouvy snad pokračovalo Ex 22,15n stejným tónem Dt 22,23-27, ale už 28n nepokračuje, nýbrž vědně obměňuje ustanovení Ex 22,15. Neméně starobylé předpisy mají také ostatní zákoníky Pentateuchu.“ Srov. Heller, s. 16.

⁶² Srov. Dt 31,9-13.

měli vazalové pravidelně při výroční slavnosti přinášet daň. Při té příležitosti se jim smlouva předčítala a vůbec připomínala.

Dá se předpokládat, že podobnými vazalskými smlouvami byla spoutána i značná část pasterveckých obyvatel staré Palestiny, kteří se dostali do područí městských států a které jejich pánové vydatně vykořisťovali a utlačovali. Ale neměli program, který by je sjednotil. Až teprve, když sem přišla kolem roku 1250 před Kristem skupina ctitelů Hospodinových, tu se k ní mnozí z utlačených připojili, odvrhli cizí bohy, ručitele smluv a představitele útlaku. Vytvořili velký kmenový svaz a dali se do boje se svými dřívějšími utlačovateli. O tom vypráví kniha Jozue.

Toto nové společenství nezůstalo bez právního řádu. Jenže namísto zrušených smluv stoupili do nové smlouvy s Hospodinem. A jádrem ustanovení této smlouvy bylo zřejmě Desatero, koncipované po formální stránce podobně jako dřívější, nyní už neplatné smlouvy. Ale bylo naplněno zcela novým obsahem: svědectvím o Hospodinově jedinečnosti a svrchovanosti a výzvou k ryzímu vztahu k bližnímu.

Je ovšem dobře možné, že základnou Desatera byly některé důrazy a příkazy – jakési pra-Desatero, které si skupina Hospodinových vyznavačů přinesla do Palestiny jako stručný souhrn své věrouky a mravouky, možné i v návazání na to, s čím se setkali na své dřívější pouti, jak se domníval Daněk. Ovšem to základní byla nepochybně vzpomínka na vysvobození, kterou připomíná úvod k Desateru.

Staletí ústní tradice, která leží mezi ustavením velkého kmenového svazu asi kolem roku 1250 a mezi písemným záznamem většiny starozákonních látek (mezi rokem 700 až 400 před Kristem) nám dnes nedovoluje, abychom toto předpokládané pra-Desatero spolehlivě rekonstruovali.

Srovnání s formulářem chetitských smluv nás však vede k tomu, že Desatero bylo od počátku součástí výroční liturgie kmenového svazu, tedy součástí kultu, že v kultu vzniklo, v kultu bylo předáváno a v něm se ustanovil i jeho tvar až do písemného zápisu. Pokud jde o obsah, je velmi pravděpodobné, že

toto staré Desatero bylo jen málo odchýlné od znění, které dnes známe v hebrejském textu Starého zákona.⁶³

Někteří teologové se dokonce přiklání i k názoru, že Desatero bylo sestaveno do nynějšího tvaru z řad příkazů již delší čas existujících a původně samostatných, snad v 8. – 7. století před Kristem.⁶⁴ Pro existenci původně samostatných řad mluví mimojiné smíšený styl Desatera. Jednotlivá přikázání nejsou totiž stylisticky vůbec jednotně formulována, nýbrž vykazují některé známky, které sdílejí jen s některými z ostatních přikázání.⁶⁵

Katolická exegeze dnes uznává, že Desatero nevzniklo při putování pouští, nýbrž teprve v pozdní době královské. Líčení okolností jeho vyhlášení na Sinaji se chápe jako teologicky motivovaný výklad pozdější doby.⁶⁶

3.1.3 Teologický obsah Desatera

Na tomto místě je nutné připomenout, že Písmo svaté není historickou knihou, a proto je nutné zkoumat především teologickou náplň Dekalogu.

Teologický obsah Desatera je třeba charakterizovat zvlášť ze dvou motivů – z jeho zařazení k události teofanie na Sinaji a z jeho zavedení do myšlenky o uzavření smlouvy mezi Jahvem a jeho lidem.

Desatero jako část **zprávy o teofanii** vyjadřuje nejprve myšlenku o jeho božském původu. Pro věřícího člověka je tak Jahve ten, od něhož pocházejí přikázání. Jahve tedy nechce, aby byl šabat znevažován, bližní zabíjen a

⁶³ Srov. HELLER, J. *Zákon a Proroci*, s. 13-19.

⁶⁴ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 30.

⁶⁵ Srov. PÖHLMANN, H. G.; STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů*, s. 16-17. Zde se Pöhlmann přiklání ke G. von Radovi, který soudí, že ve Starém zákoně jsou vedle Dekalogu starší a původnější krátké etické formule a řady přikázání (Ex 21,12.15-17; Lv19,3-18; Dt 27,15nn), tak např. zákaz krádeže původně míří na krádež člověka, jak to vyplývá z ranější sbírky přikázání (Ex 21,16). Dekalog tedy nespádl z nebe. Lze ho odvodit ze starších řad přikázání. Rovněž lze spolu s von Radem předpokládat, že všechna přikázání byla původně formulována negativně a pozitivní formulace přikázání o šabat a o rodičích je sekundární a pozdější změna. Podle dosavadního bádání jsou také krátce formulovaná přikázání starší než přikázání s dlouhým zdůvodněním, která přibyla později. Původně byla všechny krátká a v této krátké formě pocházejí patrně z rané nomádské doby a z doby Mojžíšovy. Také srov. RAD, G. v. *Theologie des Alten Testaments*, s. 192-193.

⁶⁶ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 30.

manželství narušováno cizoložstvím. Současně je zřejmé, že etika nerozlučitelně náleží do zkušenosti s Bohem. Jahve zde není kultovní bůh jako například zlaté tele, které se „spokojí s uctíváním“. Člověkem nestvořený Bůh vnáší nárok na celého člověka a tím i na jeho etické chování.

Vztah Desatera a **smlouvy** nepředpokládá, že v dějinách Izraele skutečně existovalo nějaké uzavření smlouvy a že Desatero může platit za smluvní listinu nebo smluvní text pro partnery. Desatero bylo viděno v rámci teologie smlouvy, to znamená té představy, podle níž sám Jahve hledal a založil zvláštní společenství s národem Izraele. Mohli bychom tedy říci, že Desatero je smlouva uzavřena mezi dvěma partnery – mezi Bohem a jeho vyvoleným národem Izraelem.

Příkázání Desatera nejsou nějaké izolované a náhle vznesené požadavky, nýbrž vycházejí z Jahveho předcházejícího skutku. Před každým vzneseným požadavkem stojí vzpomínka na jeho zachraňující a osvobozující jednání pro Izrael – „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.“⁶⁷ Proto nelze zastávat názor, aby se Desatero citovalo bez úvodního odkazu na osvobození z Egypta. Tento odkaz náleží podstatně k pochopení Desatera a působí, že i v krátké formulaci Desatera je vyjádřeno, co vůbec patří k podstatě biblické a křesťanské etiky – společná existence svobody a požadavku osvobození a osvědčovací zkoušky, evangelia a zákona.

Dalším důsledkem vyvozeným ze vztahu myšlenky smlouvy je pak zásadně sociální povaha požadavků. Příkázání Desatera se zaměřují na ochranu těch statků, které jsou důležité především pro společenství.⁶⁸

Zvláštním způsobem může pozadí myšlenky smlouvy vysvětlit omezený charakter Desatera, protože je zamýšleno pro celek. Neuvádí maximální příkázání, ale minimální požadavky. Je vymezena nejzazší mez, za níž se člověk ocitá v pásmu smrti. To znamená, že ztrácí život ve svazku a vypadá ze společenství s Jahvem.⁶⁹

---

⁶⁷ Ex 20,1, srov. také Dt 5,6.

⁶⁸ Například v šestém příkázání nejde o individuální hodnotu sexuální integrity jednotlivce, nýbrž o společenské dobro manželství.

⁶⁹ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 31-32.

3.1.4 Dělení a celistvost Desatera

Starozákonní etika tvoří souvislejší systém než si moderní západní lidé myslí. Morální předpoklady a normy obsažené ve Starém zákoně nejsou nahodilými úvahami, nýbrž tvoří poměrně jednotný morální program. Proto je důležité chápat Desatero jako celistvý soubor norem.

Křesťané i židé vždy poukazovali na existenci dvou kamenných desek Desatera, které Mojžíš přinesl z hory Sinaj. V židovské tradici se spatřuje rozhodující předěl mezi první a druhou deskou po přikázání o úctě k rodičům, které se zde považuje za páté, takže na obě desky připadá stejný počet přikázání.⁷⁰

V křesťanství⁷¹ je běžné vidět přeryv za přikázáním o svátečním dnu a podle toho odlišovat mezi třemi přikázáními zaměřenými na Boha a sedmi zaměřenými na bližního.⁷²

Je ale důležité zdůraznit, že v biblickém textu obsah těchto dvou desek nijak oddělen není. Společnost, ve které bylo Desatero formulováno tak pravděpodobně považovala oba typy zákonů za stejně závazné. Dodržování povinností vůči Bohu bylo stejně důležité jako závazky k druhým lidem. To znamená, že náboženství tehdy nebylo „soukromou“ záležitostí, jako je tomu dnes. Uctívání Boha patřilo do veřejné sféry a společnost to chápala jako obecnou povinnost, stejně jako povinnost vůči druhým lidem.

Jak už jsme zmínili výše, Desatero je ve Starém zákoně zapsáno dvakrát – v Exodu a Deuteronomiu.⁷³ Srovnání obou znění ukazuje dvacet rozdíků, z nichž

⁷⁰ Úvodní verš „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh (...)“. Se zde považuje již za první přikázání.

⁷¹ Při samém počítání přikázání se ukazuje rozdíl v důsledku rozdílného posuzování zákazu obrazů v jednotlivých křesťanských církvích. Ten se obvykle v západních církvích nepocituje jako samostatné přikázání, ale buď se počítá do prvního nebo se pomíjí. Aby se však dosáhlo počtu deseti, rozděluje se zákaz žádostivosti na konci Desatera ve dvě samostatná přikázání.

V pravoslavných církvích a kalvinismu se pokládá zákaz obrazů za samostatné druhé přikázání, takže se počítání dalších podle toho posouvá, a tedy počtu deseti se dosáhne spojením zákazu žádostivosti do jediného přikázání. Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 30.

⁷² Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 33-34.

⁷³ Je zajímavé, že papyrus Naah, nalezený v Egyptě roku 1902 pocházející asi z roku 100 před Kristem, má znění, které je kombinací Ex a Dt. Proto se o ně lze těžko opírat při srovnávání obou znění a při dalším kritickém rozboru. Stejně tak ani kumránské nálezy

třináct jsou přídavky v Dt proti kratšímu Ex.⁷⁴ Vše ostatní již nejsou přídavky ale více či méně závažné změny⁷⁵. Za nejzávažnější rozdíl lze považovat zdůvodnění dne odpočinku. V Ex je tento den vysvětlen odpočínutím Hospodina při stvoření, zatímco v Dt vyvedením z Egypta.⁷⁶

Pokusíme-li se ze srovnání textů vyvodit nějaké důsledky, lze říci, že znění Ex se jeví jako starší – ale ne ve všem. Výjimkou je již zmíněné zdůvodnění dne odpočinku v Dt, které je patrně velmi staré. Znění Dt je převážně rozšířeno napomáhajícími vložkami, z čehož lze usuzovat, že i znění Ex bylo ve staré době asi rozšiřováno podobným způsobem. Za zcela původní lze považovat ta přikázání, která jsou vyjádřena jedním slovem – nezabiješ, nesesmilníš, nepokradeš. V Ex 34,28 se říká, že Mojžíš zapsal na deskách slova té smlouvy.-deset slov. Jde tu opravdu jen o slova či vazby nebo o celé věty, výroky?⁷⁷ To už je jen těžko zjistitelné.⁷⁸

3.1.5 Desatero a Nový zákon

Desatero se v žádném z novozákonních spisů necituje, ale jednotlivá

---

nepřinášejí pro Desatero žádné závažné nové poznatky. Srov. HELLER, J. *Zákon a Proroci*, s. 19-20.

⁷⁴ Sedm rozdílů spočívá jen v přidání spojky „a“. Mezi další nejdůležitější přídavky patří: Svěcení dne odpočinku a ctění rodičů je zdůrazněním dodatkem „jak ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh“. Při vypočítávání toho, kdo má odpočívat, přidává Dt „tvůj vůl a tvůj osel“ k „dobytku“ přidává „všechny tvůj dobytek“. Při výčtu u čtvrtého přikázání uzavírá Dt navíc slovy „aby odpočinul tvůj služebník a tvá služka jako i ty“. K pátému přikázání dodává Dt „aby tobě dobře bylo“. Srov. HELLER, J. *Zákon a Proroci*, s. 20.

⁷⁵ Ve čtvrtém přikázání Ex užívá slovo „pamatuj“, zatímco Dt „ostříhej“. V devátém přikázání je v Ex svědek nazván „křivý“ zatímco v Dt „marný“. V desátém přikázání Ex nejprve jmenuje dům a pak teprve ženu, zatímco Et to má naopak. Kromě toho má Ex u obou sloveso „dychtit“, kdežto Dt má u ženy „dychtit“, avšak u domu a ostatního „toužit“.

⁷⁶ Jan Heller si tento rozdíl zdůvodňuje následovně: „Jsem přesvědčen, že rozdíly vznikly ještě v ústní tradici, a to tak, že znění Ex bylo tradováno v jeruzalémském chrámu, kde se od Šalomounových dob uvažovalo o vzniku světa a lidstva /viz Gn 1-11/, kdežto znění Dt má svůj původ v prorockých školách severu, kde bylo zvláště živé vyprávění o vysobození Egypta. Obě tradice, jižní jeruzalémská a severní prorocká byly asi spojeny po pádu severního království, tedy po roce 722, kdy mnozí utekli na jih. HELLER, J. *Zákon a Proroci*, s. 21.

⁷⁷ R. Kittel se ve své knize „Geschichte des Volkes Israel“ pokusil o rekonstrukci nejstarší podoby Desatera. Jan Heller se však k tomuto pokusu staví kriticky. Srov. HELLER, J. *Zákon a Proroci*, s. 21-22.

⁷⁸ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 30-31; HELLER, J. *Zákon a Proroci*, s. 19-21.

příkázání a části Desatera se opakovaně objevují v evangeliích i v listech.⁷⁹ Na jednom místě se dokonce setkáváme s téměř úplnou reprodukcí, ovšem v jazykově naprosto jiném znění – vyjmenovávají se porušovatelé jednotlivých příkázání.⁸⁰

Je zde určitá svoboda v zacházení s textem Desatera. Kde se uvádí více příkázání, objevují se mezery nebo cizí dodatky nebo se cituje v pozměněném pořadí.⁸¹ U příkázání samých se příležitostně objevuje kratší znění.⁸²

Především je však patrné nové pojetí v rozšíření obsahu příkázání a jejich zaměření na lásku k bližnímu.

Tato tendence se zvláště projevuje v **Kázání na hoře**⁸³, kde příkázání Desatera jsou podnětem k formulaci dalekosáhlých požadavků. **Ježíš říká: „Nemyslete si, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky. Nepřišel jsem je zrušit, ale naplnit.“**⁸⁴

Text starozákonního příkázání platí z předběžně vyjevených zjevení božské vůle, ale je třeba jej doplnit novým pokynem. Také se někdy i sama příkázání Desatera chápou v širším smyslu.⁸⁵

Vztah mezi Desaterem a Horským kázáním vykazuje znaky kontinuity i diskontinuity. Horské kázání ve svých antitezích poukazuje na tvrzení, v nichž Ježíš staví proti starému požadavku požadavek vlastní⁸⁶, jenž dřívější buď rozvádí nebo směřuje proti němu.

Mezi společné znaky bychom mohli zařadit fakt, že obě zvěstování se

---

⁷⁹ Srov. Mt 19,19; Řím 13,8n.

⁸⁰ Srov. 1 Tim 1,9n.

⁸¹ Například v Mt 19,19 je čtvrté příkázání až po osmém, u Lk 18,20 je šesté příkázání před pátým aj.

⁸² To platí například pro příkázání o účtách k rodičům (srov. Mt 19,19; Mk 7,10), ale také pro deváté a desáté příkázání. Srov. Řím 7,7 a 13,9.

⁸³ Mt 5,1-7,29.

⁸⁴ Mt 5,17.

⁸⁵ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 37-39.

⁸⁶ Např. „Slyšeli jste, že bylo řečeno otcům: „Nezabiješ! Kdo by zabil, bude vydán soudu.“ Já však vám pravím, že již ten, kdo se hněvá na svého bratra, bude vydán soudu; kdo snižuje svého bratra, bude vydán radě; a kdo svého bratra zatracuje, propadne ohnivému peklu.“ (Mt 5,21n). Nebo také „Slyšeli jste, že bylo řečeno: „Nezcižolíš!“ Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu chtivě, již s ní zcižolil ve svém srdci.“ (Mt 5,27n). Také srov. Mt 5,33n; 5,38n; 5,43n.

udála na nějaké hoře⁸⁷. V obou případech jde o řadu stejně nebo podobně formulovaných článků vymezujících lidské chování ve vztahu k Bohu a k bližnímu.

Rozdíly mezi Desaterem a Kázáním na hoře jsou však nezanedbatelné:

- V Desateru jsou požadavky pouze stanoveny, zatímco blahoslavenství tím, že uvádějí příslibení, povzbuzují k dobrému.
- Desatero uvádí převážně činy, které konat nemáme, zatímco blahoslavenství jsou formulována pozitivně.
- V Desateru se vždy požaduje konání nebo nekonání, zatímco v blahoslavenstvích je pouze uvedena faktická situace, čímž znatelně ustupuje motiv výkonu v lidském jednání.
- Desatero chce chránit lidi, kteří jsou slabší než jeho posluchači, a zabránit bezpráví, zatímco v blahoslavenstvích jde o slabší samé a jejich reakci na již vzniklé bezpráví.
- Desatero obsahuje rozumnou a okamžitě zřejmou morálku výpovědi, zatímco blahoslavenství překvapují a provokují.⁸⁸

S těmito mnoha rozdíly přesahují blahoslavenství dřívější ustanovení a přinášejí pro celkové vidění étosu nové akcenty – především zniterňuje a radikalizuje lásku k bližnímu. Tento fenomén se vyskytuje i ve Starém zákoně. Například v Lv 19,18⁸⁹.

Ježíš tím tak přikázání Desatera nijak neumenšuje, ale naplňuje je láskou. Když se ho bohatý mladík ptá: „Mistře, co dobrého mám udělat, abych dosáhl věčného života?“ Ježíš se s touto otázkou vypořádává tak, že mu připomíná nutnost Boha jako jediného dobrého, jako nejvyšší dobro a jako zdroj všeho dobra. Pak mu Ježíš říká: „Chceš-li však vejít do života, zachovávej přikázání. Nezabiješ, nezczizoložíš, nepokradeš, nevydáš křivé svědectví, cti otce i matku a miluj svého bližního jako sám sebe“ Nakonec Ježíš shrnuje všechna tato přikázání

---

⁸⁷ Desatero bylo zvěstováno na hoře Sinaj a Horské kázání bylo též zvěstováno na hoře Tábor.

⁸⁸ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 49.

⁸⁹ „Nebudeš se mstít synům svého lidu a nezanevřeš na ně, ale budeš milovat svého bližního jako sebe samého. Já jsem Hospodin.

do kladné formulace: „Miluj svého bližního jako sám sebe.“⁹⁰

Na jiném místě, když je Ježíšovi položena otázka: „Mistře, které přikázání je v Zákoně největší?“⁹¹ Ježíš odpovídá: „**Miluj Pána svého Boha celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí.** To je největší a první přikázání. **Druhé je podobné: ‘Miluj svého bližního jako sám sebe.’** Na těch dvou přikázáních spočívá celý Zákon i Proroci.“⁹²

Desatero se tak musí vysvětlovat ve světle tohoto dvojího a současně jediného přikázání lásky, plnosti Zákona.⁹³

Ústy samého Ježíše, coby nového Mojžíše, jsou tak člověku znovu darována přikázání Desatera. On sám je definitivně potvrzuje a předkládá nám je jako cestu ke spáse a její podmínku. Přikázání je spojeno s příslibem: ve Starém zákoně bylo předmětem slibu vlastnictví země, v níž lid bude moci žít ve svobodě a podle spravedlnosti; v Novém zákoně je příslibeno nebeské království, jak to Ježíš vyhlašuje v již zmíněném Horském kázání.⁹⁴

3.2 DESATERO – ETICKÉ MINIMUM KAŽDÉHO ČLOVĚKA

V předchozí kapitole jsme dospěli k závěru, že Desatero je text starozákonní smlouvy mezi Bohem a jeho vyvoleným lidem – Izraelem. Je to určitá směrnice, kterou má Izrael respektovat v Zemi zaslíbené. Ježíš tato ustanovení v podstatě respektuje, ale naplňuje je požadavkem lásky k Bohu i bližnímu. Můžeme proto říci, že požadavky vyplývající z Desatera jsou závazné jak pro židy, tak pro křesťany.

Můžeme však tyto požadavky, považovat za jádro etiky a vyžadovat je po všech lidech?

---

⁹⁰ Mt 19,16-19.

⁹¹ Mt 22,36.

⁹² Mt 22,37-40.

⁹³ Srov. KKC 2054; 2055.

⁹⁴ Srov. VS 6-15.

3.2.1 Desatero a přirozený zákon

Bůh stvořil člověka a určil mu s moudrostí a láskou jeho úděl a cíl, a to zákonem vepsaným do jeho srdce⁹⁵, čili přirozeným zákonem. Tento zákon není ničím jiným než světlem rozumu, které do nás Bůh vлил. Díky jemu poznáváme, co je třeba dělat a čeho je třeba se vyvarovat. Toto světlo a tento zákon Bůh daroval člověku při stvoření a později to udělal v dějinách Izraele deseti slovy na Sinaji.⁹⁶ A sám Ježíš jej ještě mnohokrát připomíná.

Desatero přikázání je tedy součástí Božího zjevení. Zároveň však nás učí pravému lidství. Vyzdvihuje základní povinnosti a nepřímou i základní práva, která tkví v přirozenosti lidské osoby. Desatero je tak přednostním vyjádřením přirozeného zákona a je zapsáno v lidských srdcích.⁹⁷

I když jsou přikázání přístupná pouhému rozumu, byla zjevena. Hříšné lidstvo potřebovalo toto zjevení, aby dosáhlo plného a bezpečného poznání všech požadavků přirozeného zákona. Boží přikázání poznáváme prostřednictvím Božího zjevení a svědomím.

Protože Desatero Božích přikázání vyjadřuje základní povinnosti člověka k Bohu a k bližnímu, zjevuje ve svém základním obsahu závazky, které jsou v podstatě neměnné a zavazují vždy a všude. Nikdo nás jich nemůže zprostit, protože Bůh vryl deset přikázání do srdce každé lidské bytosti.⁹⁸

Existenci přirozeného mravního zákona dokazují i mnohé etické kodexy různých kultur i náboženství, ve kterých se zrcadlí požadavky vyplývající z Desatera.

Tyto požadavky kladené na člověka vycházejí z přirozeného zákona. Avšak při čtení konkrétního textu Dekalogu ve Starém zákoně musíme brát v úvahu i dobové souvislosti, za kterých byl tento kodex norem Bohem zjeven. Nelze tedy Desatero doslovně aplikovat na veškerou společnost, ale na druhou stranu nelze z něj vynechávat stěžejní prvky.

---

⁹⁵ Srov. Řím 2,15.

⁹⁶ Srov. VS 12.

⁹⁷ Srov. KKC 2070.

⁹⁸ Srov. KKC 2071-2072.

Proto si myslím, že biblický Dekalog sice pramení z přirozeného zákona, ale není to jen ryzí přirozený zákon. Projevují se v něm prvky pozitivního zákona s ohledem na dobu svého vzniku. Jako morální závazek pro člověka jako lidskou bytost tedy nelze brát tento text zcela doslovně a tak jej i aplikovat. Je nutné v něm nalézt to přirozené, ale zároveň nezměnit smysl jednotlivých přikázání.

3.2.2 Aktuálnost a nadčasovost Desatera

Zamyslíme-li se nad Desaterem podrobněji v jeho původním starozákonním znění, mohou vyvstat argumenty popírající aktuálnost či nadčasovost tohoto souboru norem.

První problém spočívá ve **velké historické a sociální podmíněnosti**. Položme si nejprve otázku, komu je text Desatera doslova určen? Adresátem je člověk vyvedený z otroctví, který má dům, manželku a sluhy – totéž má i jeho bližní. Může svědčit u soudu, a proto je třeba jej varovat před křivým svědectvím. Má otce i matku, o které je třeba se starat. Jinými slovy je touto osobou dospělý svobodný muž - Izraelec, příslušník majetné vrstvy, který má služebnictvo a širokou rodinu. Desatero neříká tedy nic o morálních právech a povinnostech žen, dětí nebo otroků. Tímto se ukazuje skutečnost, že sociální prostředí starozákonních textů odráží situaci, která se od té naší radikálně liší.

Na tuto námitku bychom mohli reagovat tak, že muži byla Desaterem dána hranice jeho svobody. Dále je představován život ve společenství, kde vládne atmosféra vzájemného respektu a tolerance, kde se neporušují práva ostatních lidí a kde jsou si všichni vědomi svých závazků vůči Bohu.

V této souvislosti je nutné ještě zmínit, že jednotlivá přikázání nebyla nijak výjimečná. Všechny národy starověkého Předního východu měly zákony, které zakazovaly vraždit, krást a dopouštět se cizoložství. Všechny měly své představy, jak uctívat bohy. Ty se pochopitelně lišily, protože řada národů předpokládala polyteismus. Ve všech se kárala neřest jako například hněv, pýcha či žádostivost. Na Desateru je však mimořádné, že tento etický materiál sjednocuje v jednom textu jako součást jednotné vize, jak žít dobrý život.

Druhým problémem se může zdát **velká rozmanitost morálních závazků a hledisek**, se kterými se ve Starém zákoně setkáváme. Některá etická stanoviska jsou v podstatě přímo v rozporu. Musíme si však uvědomit, že Starý zákon je sbírka spisů, které vznikaly během celého jednoho tisíciletí.⁹⁹

Této vnitřní rozporuplnosti porozumíme lépe, podíváme-li se na Starý zákon v delším časovém horizontu. Na mnoha místech se autoři sice neshodují v konkrétních názorech, ale shodují se v základních věcech.¹⁰⁰

Dalším argumentem je, že **eticky tematizované starozákonné texty často používají kategorie, které v dnešním morálním světě jednoduše neplatí**. Například za cizoložství byl stanoven trest smrti, nebo za násilí bylo povoleno mrzačení podle pravidla „oko za oko, zub za zub“¹⁰¹. Také starozákonné uvažování o nemoci a zdraví se opíralo o představu rituální čistoty, se kterou se ve většině moderních etických systémů nesetkáváme. Současná morálka se orientuje spíše na úmysl a provinění než znečištění či znesvěcení.

Je potřeba si ale uvědomit, že starozákonné pojetí čistoty není něčím, co patří pouze do dávné minulosti, nýbrž že přežilo a je i nadále praktikováno v životaschopné podobě v ortodoxním židovství.¹⁰²

Desatero je tak stále platnou a aktuální směrnicí pro život člověka. Jeho trvalá platnost je vyjádřena i symbolicky. Značí ji dvě kamenné desky, na nichž

---

⁹⁹ Starozákonné texty jedné doby mají i na stejné etické problémy odlišný názor. Například otázka, jak se mají Židé chovat k cizincům. Kniha Ezdráš a Nehemjáš trvají na nepřijatelosti sňatku s cizincem. Zatímco kniha Rút pocházející ze stejné doby naopak chválí moábskou ženu Rút, která se vdala za Izraelce a stala se tak pramáti krále Davida.

¹⁰⁰ Některé texty starého zákona mají zcela jiný názor k postoji Židů k cizincům po babylonském zajetí. Zatímco Nehemjáš rve vousy mužům, kteří se vzali cizinky (srov. Neh 13,23-27), porok, který napsal třetí část knihy Izajáš má jiný postoj. Píše, že cizincům, kteří se připojili k Hospodinu, aby mu sloužili, Hospodin přivede na svou svatou horu a ve svém domě modlitby je oblaží radostí (srov. Iz 56,6-7). Tyto dva postoje si v podstatě odporují. Autoři textů se v konkrétních názorech neshodují, shodují se však v základních věcech. Pro oba je otázka, kdo patří mezi vyvolený lid, stejně důležitá. Tritoizajáš (autor posledních jedenácti kapitol knihy Izajáš) míní, že by toto členství mělo být otevřeno pro každého. Nehemjáš v této otázce upřednostňuje rodový původ. O členství jako takové se však spor nevede. Ani jeden z autorů netvrdí, že něco takového jako vyvolený lid neexistuje a že tedy může být jedno, zda je někdo Žid či není.

¹⁰¹ Pravidlo „oko za oko, zub za zub“ musíme také chápat tak, že poškozený může provinilci oplatit jeho čit maximálně stejnou měrou. Tedy slovy matematiky: nejvýš jedno oko za právě jedno oko a nejvýš jeden zub za právě jeden zub.

¹⁰² Srov. BARTON, J. *Etika a Starý zákon*, s. 7-12; 16-19.

byla „Božím prstem“ vyryta smlouva.¹⁰³ Desky byly uchovávány ve schráně smlouvy a symbolizovaly stálou Boží přítomnost, svou trvalost a neměnnost.¹⁰⁴

3.2.3 *Desatero jako ukazatel svobody*

Při čtení Desatera často dochází k opomenutí jeho podstatného prvku – předcházející Boží příklon¹⁰⁵. To může vést k jeho mylnému výkladu. V této preambuli Desatera dochází k představení Božího jména spojeného s událostí exodu. V tomto spojení svobody lidu a Boha, osvětluje úvodní věta základ a zároveň rozhodující intenci Desatera – vyvedení z otroctví ke svobodě.¹⁰⁶

Bůh osvobodil lid z otroctví a tato svoboda mu má být zachována. Nabytá svoboda však není nespoutanost. To vede k svévoli, ke ztrátě orientace, smyslu a hodnot, a tím k duchovní a mnohdy i fyzické smrti. Nespoutanost může také vést k bezohlednosti, ke zvlí a neomezenému egoismu. Každému člověku by měl být dopřán životní prostor, v němž se může neomezeně a beze strachu rozvíjet jeho svoboda, kde může nalézt své štěstí.

Biblický exodus vedl k svazku se živým Bohem. Bůh dal lidu pokyny, které slouží k uchování a rozmnožení života v širokém smyslu slova. To ukazuje i futurální charakter všech příkázání. Jejich dodržování zaručuje pravou svobodu a spravedlnost pro všechny. Izrael chápal, že Boží zákony nejsou tíživým břemenem nýbrž ukazateli cesty.¹⁰⁷

Sv. Augustin říká, že první svoboda člověka spočívá již v tom, že jsme dodržováním příkázání prosti zločinů jako je např. vražda, cizoložství, smilstvo, krádež, podvod, svatokrádež atd. Jestliže se někdo již nedopouští těchto zločinů, začíná již pozvedat hlavu ke svobodě. Tato svoboda však není ještě dokonalá, ale je jen částečná. Částečná svoboda je i částečným otroctvím, protože nejsme ještě

---

¹⁰³ Ex 32,16.

¹⁰⁴ Srov. KOPPOVÁ, J. *Starý zákon – kniha pro dnešní dobu*, s. 57.

¹⁰⁵ „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví.“ (Ex 20,2)

¹⁰⁶ Srov. LOCHMAN, J. M. *Desatero - Směrovky ke svobodě (nástin etiky pod zorným úhlem Desatera)*, s. 18.

¹⁰⁷ Srov. KOPPOVÁ, J. *Starý zákon – kniha pro dnešní dobu*, s. 56-58.

na věčnosti. Jsme ještě otroky v té míře, v jaké se podrobujeme hříchu.¹⁰⁸

Příkázání Desatera jsou tak pravidla ke svobodě, nikoliv „bič na otroky“, jak se jich často bohužel zneužívalo.¹⁰⁹ V dějinách křesťanství byla jednotlivá příkázání pervertována do represivní morálky otroků, která na člověka vykonává tlak a nahání mu strach.¹¹⁰

Jestliže se Desatero příkázání chápe pouze zákonicky a moralisticky, pak upadne skutečně do předkřesťanských poměrů a poznatků a to v doslovném smyslu vede do doby před Ježíšovu etickou revoluci, spadá pod jeho přísný soud nad každým etablovaným moralismem a legalismem, který je pro Ježíšovu etiku přímo typický. Výuka a estetika koncipovaná na Desateru pak skutečně představuje onen chybný vývoj. Do křesťanské etiky tak proniká nové zákonictví, což je ve smyslu Nového zákona hřích proti Duchu svatému.

Tento dokument smlouvy je svou podstatou magna charta osvobození. Desatero příkázání znamená deset velkých svobod. Ve svém původním smyslu se dají pochopit jen v této souvislosti dějin vysvobození, jež je pro ně směrodatná.¹¹¹

Pro dnešní život jsou ukazateli na cestě k Bohu a k druhému člověku a zároveň pro věřícího člověka jsou směrůvkami do Božího království. Nejsou to žádné překážky, které by bránily v prožívání plnohodnotného života.

3.3 DESATERO – PROSTŘEDEK KATECHEZE

1. *V jednoho Boha věřiti budeš.*
2. *Nevezmeš jména Božího nadarmo.*
3. *Pomni, abys den sváteční světil.*
4. *Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi.*
5. *Nezabiješ.*
6. *Nesesmiľníš.*
7. *Nepokradeš.*
8. *Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému*
9. *Nepožádáš manželky bližního svého.*
10. *Aniž požádáš statku jeho.*

(modlitba)¹¹²

¹⁰⁸ Srov. VS 13; 17.

¹⁰⁹ Zcela konkrétně: z nevolníků, kteří nemají žádnou vlastní zemi, se stali svobodní, kteří se těší z vlastní země.

¹¹⁰ Srov. PÖHLMANN, H. G.; STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů*, s. 17-21.

¹¹¹ Srov. LOCHMAN, J. M. *Desatero - Směrůvky ke svobodě (nástin etiky pod zorným úhlem Desatera)*, s. 12-17.

¹¹² *Kancionál*, s. 8.

Desatero přikázání je ústavou Božího lidu. Avšak obec prvních křesťanů se spíše odvolávala na Horské kázání, aby v něm objevovala to, co nového přineslo evangelium a blahoslavenství, a aby o tom rozvažovala.

Později církev, která se šířila především v pohanském prostředí cítila, že se musí výrazněji vracet ke svým kořenům. Začala proto poukazovat na své židovské základy – tudíž i na Desatero

Od doby sv. Augustina má Desatero přední místo jak v katechezi těch, kteří se připravují na křest, tak i v katechezi věřících. Augustin však znění Dekalogu upravuje. První a druhé¹¹³ biblické přikázání spojuje v jedno.¹¹⁴ V souvislosti s tím je číslování v katolické nebo luterské¹¹⁵ církvi oproti biblickému¹¹⁶ posunuto o jedno číslo zpět. Naproti tomu deváté a desáté přikázání tvoří v Bibli jen jediné přikázání, které bylo v západní křesťanské tradici rozděleno.¹¹⁷

V patnáctém století se rozšířil zvyk vyjadřovat Desatero v rýmovaných formulacích, snadných k naučení nazpaměť, které se prakticky užívají dodnes.¹¹⁸

Srovnáme-li však biblické znění Dekalogu s jeho katechetickou alternativou, zjistíme, že se v druhém případě jedná o stručnější vyjádření, které představuje určitý druh selekce a nového rozdělení přikázání. Je zde patrná také strohá imperativní forma jednotlivých přikázání.

Už samotný způsob jakým je Desatero v Bibli pojednáno, ukazuje, že nikdy nebyla přikázání chápána jako neměnné požadavky, ale jako východisko pro požadavky, které nastolovala jednotlivá období. Přes pozdější zákonický

---

¹¹³ Zákaz zobrazování od 13. století na Západě odpadá.

¹¹⁴ Tímto spojením zmenšil přikázání zakazující zobrazování Boha. Tato změna dovolovala jak zobrazovat např. Boha Otce, Boží Trojici, ale také rozkvet sakrálního umění.

¹¹⁵ Martin Luther (1483-1546) navazuje na západní augustiniánskou tradici. Z 1. přikázání škrtá větu, která mluví o záchraně Izraele z Egypta, vynechává zákaz zobrazování, přikázání o dni odpočinku nahrazuje slovo „šabat“ slovy „sváteční den“ a pozměňuje zaslíbení přikázání o rodičích na dlouhý život „na zemi“ namísto „v zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh“. Srov. PÖHLMANN, H. G.; STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů*, s. 22.

¹¹⁶ Ortodoxní, protestanté a katolíci východního obřadu (řeckokatolíci) se drží biblické formulace Desatera upravené východním církevním Otcem Origenem (185-254). Tento pohled měl v ortodoxní církvi nepřímý vliv i na některá pravidla týkající se svátostí.

¹¹⁷ Tímto rozdělením Augustin zvýraznil sexuální dosah Desatera.

¹¹⁸ Srov. KKC 2064-2068.

formalismus, který ztlumil životodárnost Desatera chápal nicméně starozákonní lid Boží přikázání jako nabídku života a svobody spojenou s Božím požehnáním. To bylo v Novém zákoně ještě rozšířeno Ježíšovými výroky. Postupem času se však zapomnělo na prolog Dekalogu – Boží příklon.

Katechetická tradice Desatera provázená jednostrannou preferencí klade trvalý požadavek neopomíjet základní a rozhodující moment, který je předpokladem správného pochopení požadavků Desatera – nepředkládat přikázání Desatera jen ve strohé dikci zákona bez uvedení dynamismu předcházející Boží aktivity – nýbrž zdůrazňovat u každého přikázání vztah k životu a vztah ke svobodě.¹¹⁹

Pouze strohá imperativní katechetická formulace může vést k negativnímu chápání, neporozumění a předsudkům vůči Desateru. Za správnou cestu zde považuji ukázat krásu Desatera v jeho biblické podobě s ohledem na dobu svého zvyku a poukázat na nadčasovost a stálou aktuálnost tohoto kodexu norem.

3.4 SHRNU TÍ

- Desatero je v Bibli uvedeno na dvou místech – Ex 20,1-17 a Dt 5,6-21.
- Desatero nelze chápat zákonicky, ale jako ukazatele svobody.
- Existuje řada teorií řešících otázku vzniku Desatera. Katolická exegeze dnes uznává teorii, že Desatero nevzniklo při putování pouští, nýbrž teprve v pozdní době královské. Líčení okolností jeho vyhlášení na Sinaji se chápe jako teologicky motivovaný výklad pozdější doby.
- Teologický obsah Desatera je třeba charakterizovat zvláště ze dvou motivů – z jeho zařazení k události teofanie na Sinaji (doklad božského původu Desatera) a z jeho zavedení do myšlenky o uzavření smlouvy mezi Jahvem a jeho lidem – Izraelem.
- Desatero bylo podle Bible předáno Mojžíšovi na dvou kamenných deskách. Rozvržení jednotlivých přikázání na deskách je v různých tradicích liší. Je

---

¹¹⁹ Srov. ŠRAJER, J. Desatero – cesta ke svobodě a životu. In *Teologické texty*, s. 100-101.

důležité však zdůraznit, že první tři (příp. pět) přikázání vyjadřují vztah člověka k Bohu a zbylé vztah člověka k člověku. V biblickém textu však není tento přerov uveden. Můžeme proto usoudit, že vztah člověka k Bohu i k jinému člověku byl chápán na stejné úrovni.

- Prvky Desatera se objevují i v Novém zákoně. Ježíšův postoj k Zákonu není odmítavý – nepřišel jej zrušit, ale naplnit.
- Kázání na hoře překračuje Desatero především v důrazu na lásku k Bohu a bližnímu.
- Desatero je přirozeným zákonem, který Bůh vepsal do srdce každého z nás. Poté jej při Sinajské události připomenul hříšnému lidu. Zde už se však objevují znaky tehdejší doby, a proto nelze Desatero pouze vytrhnout z tohoto kontextu a realizovat jej v jiné společnosti.
- Desatero je stále aktuální, i když může vyplynout mnoho námitek, kterými mohou být například velká socio-kulturní podmíněnost, četnost a dokonce i rozporuplnost starozákonních norem, či existence norem pro dnešní společnost zcela nemyslitelných.
- Desatero je nutné chápat jako ukazatel svobody při cestě do Božího království.
- Požadavky vyplývající z Dekalogu lze považovat jako mravní minimum každého člověka – věřícího i nevěřícího.
- Desatero sloužilo a slouží i jako prostředek katecheze, či jako modlitba. Negativem však je, že se používá strohá a imperativní forma, což může vést k nepochopení a předsudkům.

4 ČESKÁ SPOLEČNOST 21. STOLETÍ

Současná česká společnost je velmi složitý fenomén. Pokud chceme zkoumat její postoj a vztah k morálním normám a především k Desateru, musíme se zaměřit na určité oblasti. Za stěžejní považují soustředit se především na hodnotovou orientaci a úroveň religiozity naší země, neboť tyto dvě oblasti mohou mít největší vliv na postoj k Desateru.

4.1 HODNOTY SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Pokud chceme charakterizovat hodnotovou orientaci naší země, musíme ji posuzovat v evropském kontextu a to nejen kvůli členství v Evropské unii, ale především s ohledem na sdílenou historii. Stojí však christianizovaná Evropa stále na křesťanských hodnotách nebo si jako svůj základ zvolila jiné nosníky? Je vůbec dnešní člověk citlivý k těmto hodnotám a morálním normám? Vnímá svá selhání vůči těmto požadavkům?

4.1.1 Hodnoty Evropy a jejího „českého srdce“

Česká republika je „srdcem Evropy“. Většina evropských hodnot – a tedy i českých – je do značné míry křesťanská, protože křesťané po tisíciletí v Evropě ovlivňovali struktury a instituce, které vytvořili pilíře a celkové rámce společenského života v Evropě. Nemůžeme však ignorovat výzkumy, které nám ukazují bohatost cizích vlivů, které křesťanská kultura po celé dějiny do sebe vstřebávala.

Staří otcové církve učili, že to, co platí aktuálně o Kristu, platí potenciálně o každém člověku, totiž o našem společném lidství – lidské přirozenosti. Vezmeme-li vážně toto učení, pak to znamená, že o člověku a o Bohu vlastně nelze přemýšlet odděleně. Člověk však není Bůh a musíme se chránit jej v jakékoliv podobě – například v nekritickém uctívání politických vůdců či médií

vyrobených hvězd – zbožšťovat. Avšak lidství nesmíme brát na lehkou váhu, neboť skrze ně prosvítá tajemství Absolutna. A o tomto tajemství, které nazýváme Bůh už nemůžeme jako křesťané autenticky hovořit, aniž bychom vzali do hry lidství, sebe samé i naše bližní.

Avšak nevstřebalo se toto původně křesťanské do evropské kultury natolik, že ke svému životu a obhajobě dnes křesťany a církevní podporu už vůbec nepotřebuje? Nestaly se mnohé původně křesťanské hodnoty natolik samozřejmou součástí naší všeobecné západní kulturní výbavy?¹²⁰

Stěžejními hodnotami křesťanství jsou nepochybně tři božské ctnosti – víra, naděje a láska. Tomáš Halík však ukazuje novou trojici hodnot dnešní doby – rychlost, blahobyt, zábava.

Obsah určitých hodnot pochopíme nejlépe, když se ptáme po jejich protikladu. Tato trojice chce být hlavně mostem úniku z hrozící propasti toho, co tvoří protiklad těchto tří hodnot. Protikladem rychlosti jako civilizačního ideálu je stáří a konečnost, tyto znepokojující chiméry člověka technického věku; pomalost, zaostalost jsou jen dílčími aspekty toho, co je ve skutečnosti pramenem jeho úzkosti. To, čeho se obává člověk, ženoucí se za vidinou blahobytu, není v první řadě sociální nouze, nýbrž nejistota. A podobně smyslem průmyslu zábavy, který dnes pomalu pohlcuje všechny ostatní sektory života, není jen nuda, nýbrž neschopnost radosti. V této neschopnosti vidí Halík nejvýraznější projev odpoutání od toho, co Evropě nabízela a nabízí křesťanská víra.¹²¹

4.1.1.1 Adorace rychlosti a přízrak stáří

Evropa znepokojivě stárne. Demografické a socio-ekonomické analýzy ukazují, jak už v příští generaci nebude pro stále se zmenšující část ekonomicky aktivních Evropanů vůbec snadné uživit stále rostoucí počet důchodců. Tuto situaci nelze řešit jednoduchými výzvami. Odhodlání založit početnější rodinu se střetává s nutností absolvovat nejprve dlouholeté studium, aby člověk mohl

---

¹²⁰ Srov. HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání*, s. 169-177.

¹²¹ Srov. HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání*, s. 183-184.

profesionálně obstat, a jak není jednoduché spojit mateřskou roli s legitimními společenskými a profesionálními aspiracemi dnešních žen. Mnoho faktorů dnes výrazněji než v minulosti ohrožuje stabilitu rodinného prostředí. Lze se obávat toho, že třídní, nacionální a rasové konflikty minulosti brzy vystřídají konflikty generační¹²² V těchto konfliktech by mohla být zneužita legalizace eutanazie, o níž se dnes vede mnoho politicko-právních a medicínsko-filozofických sporů v různých evropských zemích.

V současné době převládla nejen v Evropě tzv. móda mladých, která vede spousty starých lidí k tomu, aby přirozenou krásu životní zralosti překrývali trapnou maskou věčného mládí. Z tohoto hlediska je pozitivní, že katolická církev ukazuje svou svobodu vůči kultu stereotypních, sportovně a sexy vyhlížejících manekýnů v čele států, stran a podniků.¹²³

Děs ze stáří, vnímaného pouze jako handicap, jistě souvisí s úpadkem věrohodnosti naděje ve věčný život: není-li stáří zráním pro věčnost, nýbrž konečnou stanicí na dráze beznaděje konečného života, nýbrž jen tečkou se všemi nadějemi, pak pochopitelně není něčím příliš žádoucím.

Adorace rychlosti – nároku, který klademe nejen na technické vymoženosti, které nám trh naší civilizace předkládá, nýbrž i mnoho aspektů svého životního stylu – je ve své skryté podstatě únikem před pomalostí a zpozdilostí, které nás upomínají na stáří a na všechno, co s sebou nese,¹²⁴

4.1.1.2 Nebe a blahobyť

Hlubší psychologický kořen obsesivní sháňky po mnohém, co člověk opravdu nepotřebuje k životu, nikoliv ze strachu před materiální nouzí, nýbrž ze

---

¹²² Už nyní se ukazují výrazné rozdíly v politických preferencích generací – staří lidé, pokud byli zvyklí celý život prosazovat své zájmy, volí strany a politiky, kteří slibují sociální zajištění pomocí vysokých daní, mladí si zase uvědomují, že takové daňové zatížení zásadně podvazuje ekonomickou dynamiku společnosti; politici, kterým jde především o volební preference, se orientují nikoliv na prospěch společnosti jako celku, nýbrž na zájmy rostoucího počtu starých voličů (zásobeného rostoucím nezájmem mladých o volby a politické strany).

¹²³ Tuto skutečnost dokládá i fakt, že v nedávné době byl v čele církve starý a nemocný papež Jan Pavel II.

¹²⁴ Srov. HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván*, s. 185-187.

strachu před všudypřítomnou existenciální nejistotou. To, že člověk je bytostí touhy a nepokoje, ví literatura a filosofie mnoha staletí a každá civilizace má své prostředky, které nabízí na utišení onoho nepokoje srdce. V mnoha filosofických, sociologických a psychologických analýzách dnešní západní společnosti je věnována pozornost tomu, jak mechanismus reklamy využívá celé spleti úzkostí i tužeb člověka a celé škály jeho potřeb.

V člověku, který ze seznamu svých životních cílů odepsal křesťanskou eschatologickou perspektivu ráje a nebe jako pouhou iluzi, zůstává nicméně touha po nekonečném štěstí. Má-li se tato žízeň po absolutnu tišit relativními hodnotami konečného světa, stává se ovšem po zhroucení křesťanského mýtu o nebi znovu aktuální mýtus o Sisyfovi.

Většina obyvatel západního světa žila po dlouhou dobu v relativním blahobytu. Zachování a rozvíjení tohoto standardu je stálým heslem mnoha politiků a politických stran. Stále většímu počtu střízlivě uvažujících lidí však začíná být zřejmé, že tyto sliby nebude možné splnit. Se sociálním státem a jeho jistotami a se společností blahobytu je zřejmě konec. Jednou stránkou globalizace je také skutečnost, že velká část chudších a méně kvalifikovaných lidí na Západě dostává konkurenci v ohromném množství daleko lacinější nekvalifikované pracovní síly v rozvojových zemích. Nenastane-li zásadní nepředvídaný obrat v civilizačním vývoji, lze očekávat, že se na Západě ještě daleko více rozevřou sociální nůžky – malá elita vzdělaných, kreativně myslících lidí, kteří budou mít navíc štěstí, že se dostanou na správná místa, bude rapidně bohatnout, zatímco chudí budou více chudnout a do pásma chudoby se dostane také část dnešní střední třídy.

Pokud se v zemích nové Evropy nedostanou k moci osvícené vlády, které budou myslet na perspektivní prospěch všech zemí víc než na šanci svého znovuzvolení v příštích volbách, pak se tyto země stanou na dlouhou dobu jen zásobárnou laciných pracovních sil, ovšem ne tak laciných, aby mohly konkurovat masám nekvalifikovaných lidí z rozvojových zemí. Pak také hrozí, že hlavní zdroj rozvoje těchto zemí, totiž mladá intelektuální elita, bude trvale odsáván

úspěšnějšími zeměmi.¹²⁵

4.1.1.3 Ubavit se k smrti

Třetím významným prvkem této civilizace je průmysl zábavy. S rostoucí rolí elektronických médií se v nejrůznějších oblastech života šíří takový přístup k životu, jaký vyžaduje styl mediální prezentace – rychlý sled pestrých záběrů, které na chvíli upoutají pozornost. Avšak nikdy ne na dlouho a do hloubky, vždy totiž musí uvolnit místo dalším, protože celá kompozice musí být dostatečně nenáročná, aby neodradila většinového konzumenta. Většinový konzument je ovšem produktem této práce médií; je to zprvu abstraktní mýtická postava, která se ovšem postupně vtěluje do těch, kteří se nechají vtáhnout do stále podbízivější sítě mediálního vlivu.

Zábavou zde nemíním jen například bavičská televizní varieté s prefabrikovaným smíchem. Zvláštní formou zábavy je obsesivní kroužení kolem krve, hrůzy, smrti a násilí a také banalizace a komercionalizace sexu.¹²⁶

Do tohoto stylu zábavné sebe prezentace jsou vtahovány stále další a další oblasti individuálního i společenského života. Vidíme to zřetelně na úsilí politiků o mediální image veselých, energických chlapíků, kteří vychrlí snadno zapamatovatelná hesla na jakoukoliv otázku a nasmějí vzbudit podezření, že by snad o něčem dlouze přemýšleli a pochybovali.

Ještě horší je analogické sebedědávání náboženství. Zábavní teleevangelizátoři vyzařují podobnou jistotu typu „vím jak to je, a prodám vám snadné a rychlé řešení každé situace“: jen uvěř v Pána Ježíše jako svého osobního Spasitele ... Velká evangelizační a uzdravovací show křesťanských charismatiků na sportovních velestadionech přebírají tento styl. Biblická metanoia, celoživotní proces duchovní proměny a zrání, je zde často zaměněna za gesto skryté

---

¹²⁵ Srov. HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání*, s. 187-189.

¹²⁶ V jednom rozboru knih markýze de Sade se říká, že poté, co se náboženství v osvícenství stalo rozumnou a morální záležitostí, posvátno jakožto iracionální fascinosum se stáhlo do oblasti sexu a násilí – právě ony jsou posledními svatyněmi, kde rozum sekulárního člověka zakouší hrůznou a zároveň blaženou závrať z něčeho, co ho přesahuje.

prvoplánovou emocionální odpovědí na techniky masové manipulace.

Mediální styl zábavnosti jistě souvisí s rychlostí a přemírou. Jde o to, nabídnout rychle se točící kaleidoskop vjemů, který nesmí dovolit chvíli tichého prodlení a šťastného spočinutí. Tento pohled na svět se nám snaží namluvit, že v každé takové chvíli hrozí nuda, prázdnota a smutek, nevhodné myšlenky, kterým nesmíme dát příležitost.

Masová poptávka po zábavě svědčí o chybění radosti. Zábava je karikaturní náhražkou radosti a drogou, slibující zapomenout na bolest. Radost je duchovní kvalita, předpokládající a vyjadřující svobodu srdce, nadhled, který nám dovoluje žasnout nad tím, co je ve světě krásného, a neutonout v jeho tíži a žalech. Radost však na rozdíl od prvoplánové veselosti neuhýbá před tragikou a tíží života.

Zábava je útek před tragikou světa, proto je údělem těch, kdo o duchovní cestě nevědí anebo nechtějí vědět, a tuší, že nemají místo, kam by bylo možné vystoupit a pokusit se o ono tragično, které není možné odstranit, alespoň přerůst.¹²⁷

4.1.2 Vnímání viny a hříchu

Člověk dnešní doby není a ani nikdy nebyl dokonalý, a proto se stává, že ve svém jednání selže. Tato zkušenost selhání je stará jako lidstvo samo¹²⁸ a je spojena s pocitem viny a hříchu.

Vinu lze chápat i v čistě světském smyslu, avšak hřích má transcendentální vztažnosti. To znamená, že člověk se při svém selhání dopustí provinění před Bohem.

Pojem hříchu se však dnes lidem spíše jeví jako exotický pozůstatek středověku, i když slova hřích a hříšník určitě ještě nezmizela z našeho jazyka. S oblibou se ale používá v jiných souvislostech. Například hřeší se při porušování diety, Také se pojmu hřích používá ve významu lákové nabídky – to by byl hřích

---

¹²⁷ Srov. HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván*, s. 189-192.

¹²⁸ Srov. Gn 3,1-7.

to nezkusit.

4.1.2.1 Pokles vědomí viny a hříchu

Nelze říci, že člověk dnešní doby by se méně proviňoval, ale klesá vědomí a pocit provinění. Jan Pavel II. ve své adhortaci *Reconciliatio et paenitentia* hovoří o vědomí hříchu jako o síle cítění a schopnosti postřehu směřujícího k rozpoznání mnoha forem, podob a projevů hříchu coby kvasu smrti. Toto vědomí tkví hluboko v mravním svědomí člověka a váže se na vědomí Boha. Tím pak také vysvětluje současný úpadek a ztrátu vědomí viny a hříchu jako důsledek krize svědomí a ztráty vědomí Boha.¹²⁹

Mnoho lidí naší doby skutečně nechápe, že se jejich chyby a provinění nějak dotýkají Boha, a proto je ani nenazývají hříchem. Prohřešky proti zákonu, předpisu, překročení pravidel, ublížení druhým lidem jsou většinou schopni vnímat jako vinu či selhání, avšak u nich chybí vědomí hříchu. Mizí tak transcendentální rozměr viny. Ochabující vědomí Boha posiluje individualizaci viny spojenou se ztrátou jejího sociálního charakteru. Pokání a obrácení se tak stávají čistě privátní záležitostí.¹³⁰

To, že je člověk tak necitlivý k hříchu a vině neznamená, že o morálce nechce dál nic vědět. I když člověk o požadavcích slyší jen nerad, je morálka jako taková považována za nezbytnou i tam, kde se člověk cítí zcela sekularizován.

Do dnešní doby platily hřích a vina za veličiny z morálky neodmyslitelné. Hovořit o morálce a morálních požadavcích vždy také zahrnovalo fakt, že může existovat i morální selhání, čímž byl nesporně hřích a vina. Nutně se tím klade otázka, zda narušení těchto veličin nezruší také samotnou morálku. Odpadnutím hříchu se zeslabuje i morální nárok. Redukuje se na cítění, že člověk má dělat to, co se od něj požaduje, ale když selže, není to nic závažného.

Příčiny, kvůli kterým by mohlo dojít k pocitu morálky bez hříchu jsou velmi rozmanité.

---

¹²⁹ Srov. RP 18.

¹³⁰ Srov. ŠRAJER, J. Vědomí viny a hříchu. In *Teologické texty*, s. 56-57.

Dnes se v mnoha případech stává, že člověk nevidí a neprožívá své místo před někým, kdo jeho život přesahuje a komu se musí odpovídat za své jednání. To má za cíl pozvolné odumírání citu pro vinu. Kde zůstává jako soudní instance jen bližní nebo jen vlastní svědomí, redukuje se aspekt viny na lidský rozměr. Dochází tak k bagatelizaci zla.

Chyby dřívější teologie je třeba spatřovat v nadsazování hříchu. Nálepka hříchu se dávala i malichernostem, takže „ztratila na ceně“. Tato zeslabení věrohodnosti mohla také vést k nynějším reakcím chtít morálku bez hříchu.

Pokles pocitu viny je jevem nejen v oblasti sekularizovaného prostředí. Pochybnost, že má být něco hřích a že se člověk určitým jednáním proviňuje před Bohem, se projevuje dnes i v křesťanském světě.

Z teze, že se lidé mohou proviňovat a že je tato vina vinou před Bohem a že znamená zatvrzení člověka a ne jen nějaké náhodné a politováníhodné nedopatření, se nedá ustoupit. Jiným rozsahem se myslí, že je při něm člověk úspornější a že hned neoznačuje za provinilé a hříšné všechno, co musí být označeno za vadné, nýbrž to vztahuje jen na věci skutečně závažné. Jiným tónem je míněno, že by bylo třeba hovořit o vině a hříchu tak, aby se znovu pociťovala jeho vážnost.¹³¹

Těmito dvěma způsoby by pravděpodobně bylo možno znovu dosáhnout větší věrohodnosti. Je zde však ještě jeden problém a sice přesun pocitu viny.

4.1.2.2 Přesouvání pocitu viny

Pokles vědomí viny je tak současně doprovázen přesouváním pocitů viny. Dá se hovořit o jakémsi druhu kompenzace.

Jako přínos v pocitu viny můžeme vidět, že mnohem zřetelnější je v porovnání s minulostí citlivost pro špatné sociální jednání (netoleranci, diskriminaci, odpírání politické a společenské svobody, provinění v oblasti ekologie atd.). Je to vnímáno jako něco negativního, zatímco v minulosti to často zůstávalo bez povšimnutí.

---

¹³¹ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 262-266.

Současně ale narážíme na tvrdou necitlivost pokud jde o vnímání osobní viny a spoluviny, nelásky a egoismu. Mnozí lidé ztrácí bezprostřední pocit viny nebo ji přinejmenším vytěsňují, aby pak naopak rychle hledali viníky a pronášeli rozsudky.¹³²

Hlubinná psychologie zdůrazňuje, že nepřijatá nebo vytěsněná vina člověka je tak falešně lokalizována. Dochází k projekci viny z nevědomí na „obětní beránky“ ve společnosti a okolí. Může se nám zde vybavit evangelní podobenství o třísece v oku svého bratra a trámu ve svém vlastním oku.¹³³ Martin Buber charakterizoval člověka dnešní doby jako toho, který si není vědom žádné viny, existují jen vágní pocity viny a konvence viny.¹³⁴

Pro dnešní dobu je charakteristické také to, že se u člověka spatřuje to vlastní zvrácené a provinilé primárně v hluboko uložených nesprávných základních postojích a méně v jednotlivých činech. Brát vážně činy se nepovažuje za tak důležité. Má se za to, že to, co je mravně povážlivé leží v trvalých vadných postojích v charakteru osoby. Z tohoto pohledu je překročení konkrétních norem bagatelizováno.

Dalším znakem dneška je proklamované přesvědčení o strukturním zlu. Při mravních poklescích člověk nevidí jednotlivce, který jednal, ale cítí odpovědným společenské prostředí. Bezpráví je tak chápáno ze strany společnosti, jejích struktur nebo v poměrech. Hovoří se dokonce o strukturním hříchu. Tímto je však popřeno veškeré lidské selhání.¹³⁵

4.2 RELIGIOZITA SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI

Religiozitu české společnosti formovala a stále formuje řada faktorů, mezi které můžeme zařadit především proces sekularizace a různé formy ateismu. Svou roli v této problematice jistě sehrála i čtyřicetiletá totalitní éra.

---

¹³² Tak např. účastníci street party protestují proti znečišťování ovzduší výfukovými plyny a volají po ulicích bez aut. Sami však na demonstraci přijedou auty.

¹³³ Mt 7,3.

¹³⁴ Srov. ŠRAJER, J. Vědomí viny a hříchu. In *Teologické texty*, s. 57.

¹³⁵ Srov. WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*, s. 266-268.

4.2.1 Evropa a náboženství

Ačkoliv se to na první pohled nezdá, Evropa je v určitém smyslu náboženská i křesťanská.¹³⁶ Není nekřesťanská přinejmenším v tom smyslu, že její kulturu zásadně ovlivnilo křesťanství a že i mnozí lidé dnes, ať už se pokládají za křesťansky věřící nebo ne, žijí v mnohém ohledu z tohoto dědictví. Kromě toho se nemalý počet Evropanů explicitně hlásí ke křesťanské víře, i když se dnes mnozí z nich méně identifikují s církvemi a církevní instituce hrají ve společnosti i životě jednotlivců jinou úlohu než v minulosti.¹³⁷

Na jedné straně se dnes hovoří o ohromném oživení náboženství – deprivatizaci náboženství, masivní návrat náboženství do veřejné, hlavně politické sféry, dále růst zájmu o spiritualitu, nová náboženská hnutí, která dnes vznikají, rozrůstají se a množí všude po světě. Tento vývoj si vynutil revizi sekularizačního paradigmatu. Padla představa, že náboženství bude s nárůstem modernity slábnout až snad zmizí docela.

Na druhé straně v řadě evropských zemí pokračuje krize tradičního institucionálního křesťanství a mluví se o odkřesťanštění Evropy. Jednou z příčin těchto jevů je sekularizace.¹³⁸

---

¹³⁶ Tomáš Halík ještě říká, že náboženstvím Evropy dnes není křesťanství a naše evropské křesťanství už není náboženství. Zde je pojem náboženství – religio – chápán jako síla, která integruje společnost. Takto chápat náboženství už od novověku nelze. Dnes jsou touto integrující silou spíše média. Dále je možné pojem náboženství chápat i v jiné podobě. Náboženstvím charakterizovaným jakožto confessio – systém, doktrinálně a institucionálně integrujícím skupinu věřících – bylo křesťanství po celý novověk a tato forma potrvá zřejmě nadále. Náboženství pojímané jako pietas – jakožto spiritualita – dnes prožívá na Západě svůj zlatý věk. Avšak proto, že hlavní proud křesťanství byl vůči němu dlouho zdrženlivý a více se vázal na církevní doktrinálně institucionální podobu, dnes v této oblasti dominují nekřesťanské synkretické a neognostické vlivy. Náboženství jako alternativní sociální hnutí, která mají často charakter kontrakulturního protestu proti moderní západní sekulární liberálně-kapitalistické společnosti. Srov. HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání*, s. 23, 57.

¹³⁷ Srov. HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání*, s. 22-23.

¹³⁸ Podobně se o něm mluvilo na konci 18. století, kdy se všeobecně zdálo, že křesťanské církve v některých velkých evropských zemích dodýchávají. Srov. HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání*, s. 55-56.

4.2.2 Vliv sekularizace na religiozitu

Sekularizace je v nejširším smyslu popisována jako nevratný proces úpadku náboženství. Toto ideologické klišé bývá často specifikováno a sekularizace vymezována jako proces, v němž dochází k snižování sociálního významu velkých náboženských organizací. Již se nehovoří o úpadku náboženství jako celku, ale o ztrátě moci církvi.¹³⁹

Sekularizace má dva rozměry. Na jedné straně pokles významu křesťanství pro fungování společnosti a na straně druhé pokles individuální religiozity.

Česko a celá Evropa jsou velice sekularizovány, protože došlo k rozsáhlému poklesu významu náboženství jak pro fungování společnosti, tak pro životy jednotlivých lidí.

4.2.2.1 Sekularizace jako pokles sociálního významu náboženství

V polovině osmnáctého století ve většině evropských zemích existovalo úzké spojení mezi náboženstvím a politikou a křesťanství plnilo velké množství důležitých společenských funkcí. Panovník vládl z Boží milosti a vystupoval jako ochránce pravého křesťanského náboženství. Politické občanství a s ním spojená práva byla vyhrazena pouze těm, kdo se hlásili k příslušnému vyznání. Státy tak diskriminovaly menšiny jiného vyznání.¹⁴⁰

Dominantní církve zároveň vykonávaly celou řadu funkcí celospolečenského významu – od vedení matrik až po vzdělávání. Náboženství tak výrazně určovalo charakter celé společnosti a státu.

V devatenáctém století bylo toto spojení státu a jednoho z křesťanských vyznání skončeno. Většina zemí nabízela poměrně širokou náboženskou toleranci a politická práva nezávisle na vyznání. Stát také přebíral značnou část funkcí

---

¹³⁹ Srov. LUŽNÝ, D. Individualizace a modernizace náboženství. In *Moderné náboženstvo*, s. 71-73.

¹⁴⁰ Habsburská monarchie a rekatolizace českých zemí jsou příkladem tohoto spojení státu s jednou z křesťanských konfesí. Odmítání katolicismu bylo nejen herezí, ale především zločinem proti státu.

plněných dříve církví.

Konfesionální státy však nebyly ihned nahrazeny státy neutrálními nebo sekulárními. Místo toho následoval konflikt o podobu nového politického režimu a o místo křesťanství v něm. Tento konflikt dominoval evropské politice devatenáctého a první poloviny dvacátého století. Toto období můžeme nazývat jako doba náboženské polarizace. Hlavními stranami tohoto konfliktu byly konzervativní pravice obhajující starý režim a liberální (později socialistická) levice prosazující novou podobu politického a sociálního uspořádání. Dominantní církve se v tomto konfliktu postavily na stranu pravice. Boj levice proti starému řádu se tak ve většině evropských zemí stal také bojem proti politickému vlivu církví a za omezení vlivu křesťanství na politiku a na společnost. Konzervativní pravice naopak často bojovala za odstranění levicového nebezpečí a nastolení nového křesťanského režimu.

V komunistických státech tento konflikt skončil vítězstvím protináboženské levice a odstraněním náboženství z politiky a z veřejného života. Naopak pravicové diktatury ve Španělsku a Portugalsku znamenaly vítězství pravice a zřízení nových katolických států. Ve většině zemí byl však konflikt ukončen kompromisem obou směrů. To byl případ i české politiky, kde antiklerikální i katolické politické strany nakonec za Rakouska i v Československu vždy spolupracovaly, aby uhájily české národní zájmy proti ohrožení zvenčí.

Sekularizace tedy nebyla jednoduchým procesem a její výsledky nebyly všude stejné. Nejčastější případ kompromisu byl také případem sekularizace, neboť význam náboženství v politickém i společenském životě oproti konfesionálním státům výrazně poklesl.

Avšak ani v takovýchto podmínkách křesťanství neztratilo veškerý význam. Především po druhé světové válce dominovaly křesťansko-demokratické strany politické scéně v mnoha evropských státech. Tyto strany vybudovaly ve svých zemích sociální státy založené na specifické podobě sociálního katolicismu.

Od šedesátých let dvacátého století začalo další kolo poklesu politického a sociálního významu křesťanství. S koncem katolických diktatur zmizely

z Evropy křesťanské státy. Také začal postupný a dosud nezastavený úpadek křesťansko-demokratických politických stran ve většině evropských zemí.

V současné době je společenský a politický význam křesťanství nesrovnatelně menší než před dvěma staletími. Jedná se o obrovskou změnu v dějinách evropského křesťanství, které bylo po více než tisíciletí spojeno s politikou a hrálo významnou roli na všech úrovních společnosti.¹⁴¹

4.2.2.2 Sekularizace jako pokles individuální religiozity

Církev a státy v konfesionálním období osmnáctého století se neomezovaly pouze na společenské či politické upevnění pravého křesťanství, nýbrž se snažily upevnit i jeho pozici mezi obyvatelstvem. V sedmnáctém a osmnáctém století tak došlo k obnově misí na téměř celém území Evropy. Jejich cílem bylo vštípit obyvatelstvu pravé křesťanství. Toto misijní úsilí bylo velice úspěšné, takže v polovině osmnáctého století byla evropská populace tak křesťanská jako nikdy předtím. Osmnácté století je pravděpodobně vrcholem pokřesťanštění Evropy. Ve spojení s křesťanským charakterem státu a celé společnosti tak křesťanství bylo do značné míry samozřejmou součástí světa pro naprostou většinu lidí.

Pro další vývoj křesťanské religiozity v moderní Evropě byl opět klíčový tentýž konflikt pravice a levice. Účast církví na jedné či druhé straně tohoto konfliktu byla rozhodující pro religiozitu celých sociálních tříd. Konflikt totiž nebyl omezený jen na politiku, ale zasahoval do všech oblastí života člověka, včetně náboženství.¹⁴²

Třídní konflikt buržoazie a dělnictva ale nebyl jediným konfliktem v tomto období. Současně probíhaly politické konflikty liberalismu a konzervatismu,

---

¹⁴¹ Srov. PABIAN, P. Sekularisace: historie, současnost, hodnocení. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*, s. 8-10.

¹⁴² Například konflikt mezi dělnictvem a buržoazií byl tak ostrý, že se často stalo pro obě strany nemyslitelné a nemožné setkávat se ve stejném kostele. Když se církev postavila na stranu buržoazie, odcizily si dělnictvo. Když se postavily na stranu dělnictva, znepřátelily si buržoazii.

nesčetné etnické konflikty, konflikty náboženských menšin s náboženskými většinami nebo konflikty mezi feminismem a sexismem. Tyto konflikty se navíc ještě složitě prolínaly.

Vysoká religiozita na té straně, kterou církve podporovala, vyvolávala odcizení od církve na straně opačné. Tato doba byla obdobím velké náboženské polarizace. Právě v této době vznikl moderní evropský ateismus jako masový jev ve skupinách, které se nacházely v nejostřejším konfliktu s křesťanskými církvemi.

Mnohem častějším výsledkem odcizení mezi církvemi a různými sociálními skupinami byla specifická forma křesťanské religiozity. Naprostá většina obyvatelstva všech evropských zemí tak nadále absolvovala církevní obřady při narození, svatbě a smrti. Naprostá většina obyvatelstva si také zachovala členství v některé z křesťanských církví. Naprostá většina se nadále hlásila ke křesťanství, i když se někdy výrazně lišilo od oficiálního křesťanství jejích církví. Tyto formy křesťanství s různě silnými vazbami na církve však byly spojeny se silným protiklerikalismem, odporem vůči církvím a jejich politice.

Na druhou stranu měl konflikt za následek vznik silně církevně orientované formy křesťanství. Typické pro toto období bylo vytváření široké sítě konfesních organizací a spolků, které rozšiřovaly žité křesťanství mimo čistě církevní půdu.¹⁴³

Doba náboženské polarizace je tedy z hlediska poklesu religiozity nejednoznačným obdobím. Ve většině zemí sice došlo k poklesu religiozity, neboť po destrukci konfesionálních států bylo prakticky nemožné udržet univerzální zbožnost, kterou tento stát nařizoval a vyžadoval. Účast křesťanství

---

¹⁴³ Patrně největší dokonalosti dosáhl jeho proces v nizozemském katolicismu a ortodoxním kalvinismu. Dobrá nizozemská katolička se tak narodila v katolické porodnici, chodila do katolické školky, školy a pak třeba i na katolickou univerzitu. Byla členkou spolku katolických dívek, našla si práci v katolické firmě a vstoupila do katolických odborů. Brzy se vdala za dobrého katolíka v katolickém kostele, opustila práci a vychovala alespoň čtyři katolické děti. Četla jenom katolické noviny a knihy a poslouchala katolický rozhlas. Působila ve farním spolku katolických matek a v katolické charitě. V případě nemoci se léčila v katolické nemocnici. A nakonec po přijetí všech příslušných svátostí byla pohřbena na katolickém hřbitově. Srov. PABIAN, P. Sekularisace: historie, současnost, hodnocení. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*, s. 13.

v sociálních a politických konfliktech výrazně ovlivnila religiozitu celých sociálních skupin. V některých skupinách¹⁴⁴ dosáhla dokonce religiozita v tomto období historického maxima. Procesy sekularizace tak probíhaly zároveň s procesy sakralizace.

Změnu přinesla opět šedesátá léta dvacátého století. V poměrně krátké době se západoevropská společnost významně změnila. Staré konflikty z devatenáctého století vyšuměly, což se projevilo postupnou krizí tradičních levicových a pravicových politických stran.

Příčinou byla zřejmě poválečná hospodářská prosperita spojená s růstem sociálního státu, která zajistila nebývale vysokou životní úroveň a zároveň sociální jistotu. Spolu s koncem konfliktu pravice a levice se rozpadly i jednotlivé politické tábory, a spolu s jejich zánikem skončila i jejich aliance či naopak nepřátelství vůči církvím a také jejich zvláštnosti v religiozitě či jejím odmítání.

V šedesátých letech nastal rychlý a téměř univerzální pokles křesťanské religiozity v celé Evropě. Tento pokles byl někde pouze pokračováním předchozí sekularizace, jinde jejím počátkem. Celkově však sekularizace v tomto období proběhla všude a ve všech sociálních vrstvách.

Podobným úpadkem jako křesťanská religiozita však ve stejné době procházel také bojovný a organizovaný ateismus a sekularizmus. Co je však nahradilo? Existují různé odpovědi na tuto otázku. Nahradila je nová náboženská hnutí, spiritualita New Age¹⁴⁵ nebo třeba obnovený nacionalismus.¹⁴⁶

4.2.2.3 Křesťanské hodnocení – zápory a klady sekularizace

Spojení náboženství a politiky, státní podpora křesťanského společenského řádu aj. – to vše bylo nejen považováno za křesťanské, ale přímo za klíčovou

---

¹⁴⁴ Například v katolické komunitě v Nizozemí nebo v Irsku.

¹⁴⁵ Hnutí New Age (Nový věk) představuje zastřešující název pro celou řadu lidí, organizací, akcí, praktik a myšlenek. Skládá se z několika myšlenkových proudů, má svou vlastní filosofickou a náboženskou interpretaci a dovolává se vědeckých názorů.

¹⁴⁶ PABIAN, P. Sekularizace: historie, současnost, hodnocení. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005.* s. 12-14.

součást křesťanství. V tomto pojetí spolu stát a křesťanství velice úzce souvisí. Právě křesťanství je naplněno, teprve pokud je uplatněno na celou společnost a tedy podporováno státem. Mimo tento křesťanský společenský a politický řád není křesťanství vůbec možné.¹⁴⁷

Proti tomuto pohledu stála jiná křesťanská interpretace, která vnímala oslabení politického a sociálního významu křesťanství jako očistění pravého křesťanství. Odluka státu a křesťanství, odchod křesťanství z politiky, to vše umožní, aby se křesťanství zbavilo nepodstatných pout a soustředilo na svoji pravou podstatu a to pěstování vztahu mezi člověkem a Bohem.

Z tohoto pohledu je sekularizace samozřejmě pozitivní, neboť osvobozuje právě křesťanství od druhotných nánosů. Naopak politické angažování a úsilí o křesťanskou kontrolu společnosti ohrožují pravou podstatu křesťanství.

Z výše uvedeného srovnání obou pohledů je zřejmé, že spor o politický a společenský význam náboženství v moderní Evropě byl do značné míry střetem dvou interpretací křesťanství. První z nich považovala křesťanský stát a křesťanskou společnost za samozřejmou a nezbytnou součást pravého křesťanství. Naopak druhá umístila právě křesťanství do individuálního vztahu víry mezi člověkem a Bohem. Jejich střed nakonec v moderní Evropě skončil naprostým vítězstvím druhého pojetí.¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ Právě proto se již od osmnáctého až do dvacátého století ozývaly hlasy tvrdící, že odstranění křesťanského státu povede ke zničení obou, jak křesťanství, tak i politického řádu. Tento postoj sdílely nejen dominantní církve, ale velice často také církve menšinové. Například česká evangelická ještě hluboko do devatenáctého století.

¹⁴⁸ Zakladatel protestantské dialektické teologie Karl Barth postavil křesťanství (víru jakožto poslušnost vůči bohu, který se skrze své Slovo sklání k člověku) ostře proti náboženství (jímž mínil lidskou snahu dostat se vlastními silami k Bohu). Dietrich Bonhoeffer, pro něhož náboženství je spojeno s metafyzickou představou silného Boha na vrcholu jsoucna, hlásal nenáboženské křesťanství jako formu dospělé víry. Je třeba se obejít bez mocného Boha a přijmout toho Boha, který se zjevuje v Ježíšově bezmoci na kříži. Je třeba se obejít bez Boha jako metafyzické konstrukce a přírodovědecké hypotézy a žít v duchu Eckhartova mystického výroku „před Bohem a s Bohem bez Boha“. Víra podle Bonhoeffera není náboženským přesvědčením, nýbrž je účastí na Ježíšově bytí pro druhé. Teprve tak je jedinou autentickou transcendencí Řada představitelů teologie smrti Boha podobně vyzývala křesťany, aby žili svou víru bez náboženských předpokladů, aby přikývli světu, který je utvářen jinak než mýtický svět našich předků a aby v něm, zejména v zápasu o bratrštější a spravedlnější společnost, následovali Krista. Fridrich Gogarten, který je považován za zakladatele teologie sekularizace, zastává tezi, že křesťanství sekularizuje svět. Sekularizace je pro něj především historizace – všechno z metafyzické věčnosti je vzato do dějinného času. Rovněž řada religionistů, historiků náboženství a

4.2.3 Religiozita versus ateismus resp. lhostejnost

Česká republika bývá považována za jednu z nejateističtějších zemí. Je to však jen případ naší země nebo se trend ateismu a sekularizace projevuje i v ostatních zemích Evropy?

4.2.3.1 Různá chápání ateismu

Slovem ateismus se označují jevy, které se od sebe velmi liší. Jedni Boha výslovně popírají, druzí se domnívají, že člověk o něm nemůže naprosto nic tvrdit. Další zkoumají otázku Boha takovou metodou, že se zdá, jako by tato otázka neměla vůbec smysl. Mnozí neoprávněně překračují hranice pozitivních věd a tvrdí, že se všechno dá vysvětlit pouze touto vědeckou metodou a nebo naopak vůbec neuznávají žádnou absolutní pravdu. Někteří člověka tak vyvyšují, že tím víra v Boha téměř ztrácí sílu. Zde se však zdá, že v tomto případě jde spíše

---

sociologů kultury se vyjádřila v podobném smyslu: křesťanství (respektive víra vycházející z tradice izraelských proroků) způsobilo odkouzlení světa, zbavilo přírodní i politický svět aury posvátného – a tedy sekulární svět západu je logický a legitimní plod křesťanství. Stopujeme-li křesťanskou víru na její složité dějinné cestě, plné proměn a paradoxů, neubráníme se otázce: není právě sekulární civilizace, která se zrodila v Evropě, (dosud) poslední historickou podobou křesťanství?

Max Weber, který viděl v dějinné cestě náboženství postupnou racionalizaci světa, předpověděl, že v poslední fázi tohoto procesu, kdy se po zrození kapitalismu z ducha protestantské etiky tento proces racionalizace odpoutá od křesťanství, dojde k takové byrokratizaci a zmechanizování společnosti, že se v ní jedinec bude cítit stejně ztracený jako v prvotním chaosu divoké přírody, dříve než mu začalo prvotní náboženství poskytovat první orientační (racionalizační) pomocné impulsy. Romano Guardini ve své pozoruhodné knize Konec novověku pokládá sekulární civilizaci za jakousi přechodnou fázi, kdy společnost žije z křesťanských hodnot, aniž si uvědomuje a přiznává jejich křesťanský původ a charakter. Tento stav je však pro něj mlhou, z níž křesťanství i pohanství budou muset v budoucnosti vyjít k nové radikalitě. To, co je křesťanství, se teprve ukáže právě na pozadí nového pohanství, které je možné očekávat; Guardini cituje Nietzscheho, že novověk vlastně ještě nepoznal, co to znamená, být nekřesťanem – a dodává, že první polovina 20. století to pouze naznačila.

Křesťanství v rámci pouhé sekularity patrně není vyvrcholením a koncem křesťanské cesty dějinami, i když je to nepochybně jedna z jejich kulturních mutací. Sekularizace západu není konec křesťanství a náboženství, ani nepřitelem křesťanství, nýbrž jedna z forem křesťanství – laická., anonymní, v mnohém heterodoxní podoba křesťanství. Tradiční církevní křesťanství si v polemickém zaujetí vůči západnímu liberalismu a osvícenskému dědictví často není ochotno připustit, nakolik se od dob středověku, po němž občas pošilhává jako po zlatém věku víry, samo transformovalo, na kolik se už naučilo žít v prostředí naprosto utvářeném tímto svým nechtěným a nepřiznaným dítětem, nakolik samo těží z osvícenského dědictví. Srov. HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván*, s. 58-64.

o zdůraznění člověka než o popření Boha. Jiní si vytvářejí takový obraz Boha, že představa, kterou odmítají vůbec není Bůh evangelia. Jiní si otázky o Bohu vůbec nekladou, protože necítí náboženský neklid a nechápou, proč by se ještě měli o náboženství zajímat.

Ateismus tak vzniká buď z protestu proti zlu ve světě, nebo z toho, že některým lidským hodnotám neprávem přisuzuje absolutnost, takže se stavějí na místo Boha. Přístup k Bohu může také často znesnadňovat i dnešní civilizace, protože je příliš zapletena do pozemských věcí.

Na vzniku ateismu mohou mít podíl i sami věřící tím, že zanedbávají náboženskou výchovu, zkresleně podávají nauku a mají nedostatky ve svém náboženském, mravním a sociálním životě.¹⁴⁹

Dnes se milióny lidí hlásí k ateismu. Mnozí mají v rukou i prostředky na jeho šíření. V některých zemích se dokonce používá násilí proti vyznavačům náboženství. Neštítí se ani rafinovaných metod, aby přinutili lidi k odpadnutí od víry a k přijetí ateismu.¹⁵⁰

Moderní ateismus se často vyskytuje ve formě soustavy. Ta mimo jiné dovádí požadavek svéprávnosti člověka tak daleko, že vznáší námitky proti jakékoliv závislosti člověka na Bohu. Vyznavači takového ateismu tvrdí, že svoboda záleží v tom, aby člověk byl sám sobě cílem. Podle jejich názoru to nelze sloučit s uznáním Pána, původce a cíle všech věcí. Tuto nauku může podporovat pocit moci, který člověku dodává dnešní technický pokrok..¹⁵¹

Často se stává, že to, co lidé nazývají ateismem, je jen odmítání jejich vlastní představy o tom, v co věří věřící. Mnozí lidí tak odmítají církve a Boha této církve, ale sami přiznávají, že věří v „něco“.

Avšak mnohem horší než ateistická společnost, je společnost nábožensky nevzdělaná a nekultivovaná.¹⁵² Protože lze si vážit někoho, kdo k ateismu došel na

---

¹⁴⁹ Srov. GS 19.

¹⁵⁰ Srov. SENČÍK, P. *Potřebujeme ešte náboženstvo?*, s. 5-12.

¹⁵¹ Srov. GS 20.

¹⁵² Lidé mnohdy chápou církve jako určitou koláž staré ateistické propagandy a toho, co si přečetli v časopisu o pedofilním faráři, navíc v televizi slyší debatu o restituci církevního majetku. To vše se slije do jedné představy, ve které ani nerozlišují katolíky, evangelíky či jehovisty. A na základě této představy církve se prohlásí za ateisty.

základě svého rozumu, ale nemůžeme si vážit někoho, kdo odmítá něco, o čem nic neví.¹⁵³

4.2.3.2 Nárůst agnosticizmu a náboženské lhostejnosti

Podle celoevropského výzkumu hodnotové orientace se k rozhodnému ateismu hlásí velmi malé procento Evropanů a mimo Evropu prakticky neexistuje.

Ateismus vznikl v lůně křesťanství a křesťanskou víru doprovázel přes dvě století. Mnozí takzvaní bojovní ateisté prokázali křesťanství vzácné a dosud mnohými nedoceněné služby.

Křesťanství v současné Evropě však spíše trpí únavou a prožívá jednu z mnoha krizí svých dějin. V mnoha evropských zemích se tradiční křesťanství jeví mdlé, unavené vnitřními spory a skandály, kostely se vyprazdňují. Ale ani starému ateismu se příliš nedaří. Dnešní situace budí dojem, že po dlouhém vyčerpávajícím boji mezi církevním náboženstvím a ateismem se vyčerpali a prohráli oba partneři. Únava z tradičního náboženství nepřinesla vítězství starého ateismu. Nevyústila v ateismus, nýbrž spíše v obrat k náhradní religiozitě.

V polovině dvacátého století se mohlo zdát, že celé pole evropské kultury natrvalo ovládne umírněný agnosticismus a náboženská lhostejnost, že to budou jevy, které vystřídají oba dosavadní rivaly – tradiční církevní křesťanství a bojovný ateismus.

Mnozí Evropané mají dosud pocit, že mezi světem náboženství a jejich konkrétním žitým světem zeje propast a že nemají ani dost prostředků, ani dost motivů k jejímu překlenutí. Náboženská lhostejnost někdy legitimuje sama sebe bezmyšlenkovitě převzatými frázemi ze slovníku ateistického či agnostického myšlení devatenáctého století.¹⁵⁴ Nepřátelské naladění a hyperkritičnost vůči církevním, až slídění po skandálech, jemuž ochotně vycházejí vstříc média, má

---

¹⁵³ Srov. HALÍK, T. Otázky a pochybnosti. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*, s. 52-54.

¹⁵⁴ Nejčastěji pozitivistickými či marxistickými tvrzeními o náboženství jako nepříteli pokroku a překonanému stádiu vývoje lidstva, nebo se utvrzuje mediálním obrazem o církvi jako trapné a zdiskreditované instituci.

možná nejhlubší psychologickou příčinu v tom, že se tito nábožensky zviklaní Evropané snaží uvrhnout na církve a její nevěrohodnost veškerou odpovědnost za to, že nemohou věřit.

Náboženská lhostejnost je tak nejméně nápadnou formou ateismu. Je však jeho nejradikálnější formou, neboť popírá nejen existenci Boha a možnost ho poznat, ale i samotnou důslednost náboženského problému.

Tuto situaci podobně popsal i Druhý vatikánský koncil, když o ní hovořil jako o odumírání náboženské otázky. Říká že: „Někteří lidé se nikdy nedostanou k tomu, aby se ptali na Boha, protože se zdá že nezakoušejí náboženské zanícení a ani nechápou, proč by se měli znepokojovat náboženstvím.“¹⁵⁵

Musíme zde však poukázat na dva velice rozdílné druhy lhostejnosti – radikální ignorování jakéhokoliv náboženského hledání a nezájem o náboženský svět, to znamená zprostředkovaný církví.

Termín lhostejnosti v sobě zahrnuje nejen silný pocit uzavřenosti pro jakoukoliv úroveň transcendence, ale také zatemnění smyslu některé součásti náboženství a člověk tak zjišťuje, že se vědomě i nevědomě vzdaluje jakéhokoliv spojení s ním.¹⁵⁶ Jeden člověk tak může být odtržen například od svátostí, ale ne od víry a modlitby, druhému je vzdálen jakýkoliv skutečný pojem Boha, ale nebrání se náboženskému hledání.

Tato lhostejnost může mít mnoho příčin. Jedna teorie mluví o sbíhání činitelů současného života, jimiž jsou následující čtyři.

---

¹⁵⁵ GS 19.

¹⁵⁶ Toto vzdalování věřících může dojít až k úplné lhostejnosti. Tento proces má podle André Charrona tyto fáze:

1. od liturgické praxe;
2. od církve jako instituce;
3. od církve jako společenství věřících;
4. od praktikovaného křesťanství, v němž není patrný vliv víry na chování člověka;
5. od syntézy křesťanského učení, což zahrnují odmítnutí učení církve nebo samotného evangelia;
6. od věrnosti Ježíši Kristu ve víře, což je proces vzdalování, přičemž bývalý křesťan dospěje ke křesťanské nevěře v tom nejpřísnějším smyslu;
7. od víry v osobního Boha, což zahrnuje buď agnostiky nebo ateisty;
8. od náboženské zvědavosti.

Z posledního bodu vyplývá úplná lhostejnost projevující se absolutním nezájmem o možnost víry. První stádia chápeme jako odcizení a pozdější můžeme označit jako apatii. Srov. GALLAGHER, M. P. *Křesťanství a moderní kultura*, s. 60-61.

Prvním je **odumírání náboženského hledání** podníceného pouhou sociální změnou. Kratochvíle chrání lidi před nudou a pravdou je, že se dnes projevuje v celistvějších podobách. Člověk je odváděn od zábavy zábavou a je jisté, že v mnoha ohledech se lze na zábavu ve společnosti dívat téměř jako spiknutí povrchnosti, z čehož plyne, že se rozhodující měrou ovlivňuje směřování ke lhotejnosti. Konzumní způsob života drží mystérium jakoby v šachu a otázku náboženství ukončuje ještě před tím, než si ji lidé uvědomují.

Druhým činitelem je **selhání náboženských prostředků při setkání se současnou kulturou**. Pro lidi, kteří jsou vystaveni vlivu dnešní kultury, církevní aktivity postupně ztrácí význam. Zakoušíme ani ne tak velkou krizi víry v tom pravém slova smyslu, ale spíše krizi toho, jak je víra zprostředkována. To působí nejsilněji na mladou generaci, protože je víra prožívána na úrovni prázdné povinnosti, jako příčina povrchnosti a nudy. Také mnozí kněží upadají do kategorického omylu. Myslí si, že problém v oblasti vztahu je možno vyřešit, jestliže lidé porozumí smyslu liturgie. Je to však problém vzájemné komunikace, přičemž se prohlubuje propast mezi světem lidí a církevním světem. To vytváří další zaručený model lhotejnosti, protože jestliže mi dlouho nikdo nenaslouchá a se mnou nemluví, pak mohu zakoušet jen odtržení a nezájem. Tato situace vyžaduje vážné pastorační úsilí s pronikavým úsudkem.

Třetí příčinou je **humanistický kontext hodnot, kterým je pojem Boha cizí nebo je překážkou pro myšlení**. Normy, které obsahuje současná práce a zábava, často nepřipouštějí cokoliv duchovního. Racionální a pragmatické myšlenky jsou součástí ovzduší, které člověk nasává.

Poslední příčinou je **infiltrování argumentů velkých ateistických myslitelů do populárnějších domněnek**. Tyká se to dědictví silně ateistických existenciálních filosofí a toho, jak mohou nepřímo vytvářet podmínky pro zmenšující se přijatelnost náboženství a vzrůstající riziko lhotejnosti.

Lidé dnes jen zřídka ztrácejí víru tak, že ji vědomě odmítají, ale spíš proto, že v jejich představě Bůh přestává pronikat jejich životem. Z toho plyne, že ve svých četných podobách se teď náboženská lhotejnost jeví jako nejkřivější hrozba pro jejich víru. Každá pastorační reakce se musí odehrávat ve dvou liniích.

A to jako obtížný boj proti znečištění svědomí, které ohrožuje západní svět, a jako pomalá služba zaměřená na úplnou vnitřní obnovu církve. Je samozřejmé, že tato služba nastoluje množství otázek¹⁵⁷ a problémů.

Od Druhého vatikánského koncilu se významně změnily důvody zápasu o víru. Původně se o něm uvažovalo z hlediska učení a instituce jako o útoku proti ateismu. V současnosti díky své pastorační a kulturní činnosti představuje krizi náboženské lhostejnosti. Klade se důraz na to, aby víra bylo spíše záležitostí přesvědčení než konvence, aby rozhodnutí pro víru bylo zakotveno v osobní zkušenosti a nacházelo podporu ve sdílení náboženských myšlenek a odpovědnosti i oddanosti s ostatními.

Jedním z největších úkolů současné pastorální teologie tedy je, aby rozpoznala a zároveň reagovala na lhostejnost v mnoha jejích podobách.¹⁵⁸

4.2.3.3 Křesťanské hodnocení – klady a zápory ateismu

Církev nemůže v případě ateismu činit jinak, než odmítnout tuto nauku, která je v rozporu s rozumem i obecnou lidskou zkušeností. Je však potřeba tento problém zkoumat vážně a do hloubky.

Církev je přesvědčena, že uznání Boha není v rozporu s důstojností člověka, protože tato důstojnost má základ a vrchol právě v Bohu. Církev také dále učí, že se eschatologickou nadějí nezmenšuje význam pozemských úkolů, ale spíše se jejich naplnění podpírá novými pohnutkami. Jestliže naopak tento božský základ a naděje ve věčný život chybí, je důstojnost člověka vážně poškozena.

Čelit ateismu lze jednak přiměřeným podáním nauky a jednak bezúhonným životem církve a jejích členů. Je přece úkolem církve, aby

---

¹⁵⁷ Jak prohloubit duchovní a intelektuální rozměr víry? Jak vzdělávat věřící, aby překročili hranice osobní víry směrem k odpovědnosti a ke službě spravedlnosti? Jak vybudovat různá společenství, která by věřícím sloužila k upevnění jejich víry? Jak to udělat, když křesťanský život v tolika ohledech trpí podvýživou, jelikož se klade důraz výhradně na chození do kostela? Jak zajistit, aby se lidé setkávali s pravou představou Boha, když zkreslené představy Boha, například deistická představa prvního hybatele nebo představa morálního tyрана, vytvářejí živou půdu pro lhostejnost? Srov. GALLAGHER, M. P. *Křesťanství a moderní kultura*, s. 70.

¹⁵⁸ Srov. GALLAGHER, M. P. *Křesťanství a moderní kultura*, s. 57-70.

zpřítomňovala a činila jakoby viditelným Boha a aby se pod vedením Ducha neustále obnovovala a očišťovala. Toho se dosáhne především svědectvím víry živé a zralé. Tato víra musí ukázat svou plodnou činnost tím, že pronikne celý život věřících a povede ke spravedlnosti a lásce.

Církev, přestože ateismus naprosto odmítá, upřímně vyznává, že k správnému budování tohoto světa musí přispívat všichni lidé, kteří v něm společně žijí, tedy věřící i nevěřící. To se ovšem nemůže stát bez upřímné a rozumné výměny názorů. Lituje proto, že mezi věřícími a nevěřícími je diskriminace, kterou zavádějí někteří státní představitelé.¹⁵⁹

Navíc si myslím, že ateismu pomáhá udržovat církev stále „ve střehu“ s na dobré cestě. Pokud by nebyl žádný kritik, mohlo by se stát, že by se církev nesnažila stále reflektovat své jednání a mohla by se tak vydat špatnou – i nekřesťanskou – cestou.

4.2.3.4 Nevíra věřících

Výraz nevěra či nevíra věřících je zjevným paradoxem, ale tento jev je opravdu skutečný a je daleko horší než ateismus v pravém slova smyslu.

Mohlo by se zdát, že kdo věří v Boha, nemůže být ateistou. Ale stačí pouze jakási intelektuální víra k tomu, aby byl člověk věřící?

Písmo zřídka hovoří o víře v existenci Boha. Z evangelií víme, že Ježíš často vyčítal nevíru svým krajanům. Svatý Jakub zesměšňuje nárok na spásu u těch, kteří si myslí, že jim stačí věřit v Boha.¹⁶⁰ I sv. Pavel chápe víru jinak než

---

¹⁵⁹ Srov. GS 21.

¹⁶⁰ „Co je platné, moji bratří, když někdo říká, že má víru, ale přitom nemá skutky? Může ho snad ta víra spasit? Kdyby některý bratr nebo sestra byli bez šatu a neměli jídlo ani na den a někdo z vás by jim řekl: „Budte s Bohem – až vám není zima a nemáte hlad“, ale nedali byste jim, co potřebují pro své tělo, co by to bylo platné? Stejně tak i víra, není-li spojena se skutky je sama o sobě mrtvá. Někdo však řekne: „Jeden má víru a druhý má skutky.“ Tomu odpovím: Ukaž mi tu svou víru bez skutků a já ti ukážu svou víru na skutcích. Ty věříš, že je jeden Bůh. To je správné. I démoni tomu věří, ale hrozí se toho. Neuznáš, ty nechápavý člověče, že víra bez skutků není k ničemu. Což nebyl náš otec Abraham ospravedlněn ze skutků, když položil na oltář svého syna Izáka? Nevidíš, že víra působila spolu s jeho skutky a že ve skutcích došla víra dokonalosti? Tak se naplnilo Písmo: Uvěřil Abraham Bohu, a bylo mu to počítáno za spravedlnost a byl nazván „přítelem Božím“. Vidíte, že ze skutků je člověk ospravedlněn, a ne pouze z víry. Což

jen jako intelektuální víru. Víra by měla být úzce spojená se životem. Věřící, ale i nevěřící vždy pohoršuje, když vidí některé věřící v kostele, u kterých se víra ve věčný život žádným způsobem neprojevuje. Je smutné, že někteří lidé jen co vyjdou z kostela ven, opět kradou, ubližují, závidí a nenávidí.

Jistě není lehké dopracovat se k živé víře, ale usilování o ni by však nemělo chybět každému opravdovému věřícímu. Vyznávat víru jen slovy a nežít podle ní je opakem učení evangelia. Není možné požadovat od všech křesťanů, aby byli svatým. Vždy budou mezi nimi i slaboši a dokonce i zrádci. Vždyť i ve skupině dvanácti apoštolů se našel jeden zrádce.

Avšak ne každé selhání a pád člověka je známkou jeho neupřímné víry. Neupřímností by bylo, kdyby se po pádu nesnažil opět vstát.¹⁶¹ I pochybnost k víře patří a tyto dvě veličiny se navzájem doplňují a korigují. Víra bez pochybnosti by vedla k fanatismu a pochybnost bez víry by vedla ke skepticizmu či nihilismu. Určitá míra pochybnosti ve víře znamená, že člověk o víře přemýšlí a víra je pro něj živá. Víra je cestou a na ní jsou různé zákruty a krize a je dobře se jim vystavit. Hloupé by bylo tyto pochybnosti v sobě nechat či potlačovat. K hloubce Boží pravdy se můžeme dostat jenom stále novým nasloucháním i druhým cestám, které se snaží dostat k jádru.¹⁶²

4.2.4 Specifika české religiozity

Česká společnost bývá považována za jednu z nejsekularizovanějších a nejateističtějších zemí na světě.¹⁶³ Změny, které nastaly po roce 1989 se v průběhu času ukázaly jako nedostatečné, nefunkční nebo dokonce

---

nebyla i nevěstka Rachab podobně ospravedlněna ze skutků, když přijala posly a propustila je jinou cestou? – Jako je tělo bez ducha mrtvé, tak je mrtvá i víra bez skutků.“ (Jak 2,14-26)

¹⁶¹ Srov. SENČÍK, P. *Potřebujeme ešte náboženstvo?*, s. 70-73.

¹⁶² Srov. HALÍK, T. *Otázky a pochybnosti*. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*, s. 47-49.

¹⁶³ Tato situace bývá dokonce neprávem historizována do představy, že v Čechách už od dob husitských válek a porážky na Bílé hoře převládá silné antiklerikální cítění (srov. NEŠPOR, Z. R. *Mezi náboženstvím a ateismem: skrytá religiozita současné české společnosti*, In *Moderné náboženstvo*, s. 85.

kontraproduktivní. Katolická církev po pádu komunistického režimu ztratila velkou část vysokého společenského kreditu, který jí byl v Čechách a na Moravě v souvislosti s tímto převratem přiřčen. Po roce 1993, kdy se náš stát rozdělil na dvě samostatné republiky, se ukázaly velké rozdíly mezi Českou a Slovenskou republikou. Zatímco na Slovensku lze do jisté míry hovořit o náboženské deprivatizaci a opětovném vstupu religiozity do veřejného prostoru, v Čechách a na Moravě je proti něčemu takovému sociální odpor. Národní ateismus je značnou částí veřejnosti doslova prosazován.

Nejnovější výzkumy však ukazují, že míra deklarovaného ateismu české populace vůbec neznamená absenci veškerých transcendentních představ. Česká společnost není ani tolik ateistická, i když si to o sobě myslí, jako spíše se transformovala do odlišných typů religiozity.¹⁶⁴

4.2.4.1 Sekularizace a dezeklesializace české společnosti

Je zajímavé, že na rozdíl od výše citovaného Tomáše Halíka, který vnímá Evropu jako křesťanskou, Oto Halama vidí největší problém právě v nedostatečné a nedokončené christianizaci Evropy. „Pohanství v našich zemích nekončí příchodem věrozvěstů Konstantina a Metoděje, ani vládou svatého Václava, dokonce ani Karlem IV. či husitskou revolucí. Trvale tak přežívá v mentalitě celé společnosti i nadále. Proto je chybnou představou, že dnešní člověk je ateistou až vlivem postmoderní společnosti. Pohanství tak nikdy nebylo z lidské mysli odstraněno a existuje vedle křesťanství.“¹⁶⁵

Specifikem české společnosti není ani tolik existence deklarativního ateismu, s nímž se setkáváme prakticky všude a který s sebou nese odpor k tradičním církvím a jejich sociálnímu působení, jako spíše jeho historické souvislosti. Kořeny negativního postoje k náboženství sice nelze hledat v jen

---

¹⁶⁴ Srov. NEŠPOR, Z. R. Mezi náboženstvím a ateismem: skrytá religiozita současné české společnosti. In *Moderné náboženstvo*, s. 85-87.

¹⁶⁵ HALAMA, O. Úvaha o kořenech českého atheismu. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*, s. 56-59.

české reformaci, protože jednak husitství bylo přes všechny nacionální a sociální tendence především náboženským reformním hnutím a zároveň po Bílé hoře nastoupila vedle násilné rekatolizace také pozitivní katolická církevní politika. Husitství a jeho racionalistické reinterpretace v 19. století však k současnému ateismu či spíše antiklerikalismu vedlo. Odpor vůči oficiálnímu katolicismu, který zároveň formálně zůstal většinovým náboženstvím, totiž můžeme sledovat nejpozději od poloviny 19. století, přičemž tento trend souvisel právě s racionalismem¹⁶⁶ a také s jeho primárně historickým vymezením.

V průběhu 19. století a na počátku 20. století došlo k masivní sekularizaci nebo spíše dezeklesializaci českého národa. Náboženská identita byla nahrazena především identitou národní, následovanou třídní identitou a vědeckým pohledem na svět. Tento proces přitom měl i své historicko-filozofické ospravedlnění v podobě Palackého a Masaryka.

Barokní a protireformační období bylo odmítnuto ve prospěch moderního navazování na údajnou protestantsko-humanitní českou tradici, kterou do obecného povědomí rozšířily především historické romány. Křesťanství začalo být chápáno jako relikv středověku. Tento vývoj byl ještě posílen evropskou sekularizací 20. století, kdy se první československá republika snažila o aplikaci nejprogressivnějšího sekularizačního a odlukového modelu po vzoru Francie.

Kulturní boj proti katolicismu se sice nemohl opřít o výraznější

---

¹⁶⁶ Český racionalismus vznikl jako produkt hodnotové krize přelomu 18. a 19. století, jako intelektuální projekt směřující k vytvoření nových sociálních a symbolických pout a hodnot, nahrazující v té době stále ještě příliš bigotní katolicismus většiny populace. I když bychom mezi jeho prvními protagonisty našli řadu katolických duchovních, což souviselo s propojením osvícenských a národně obrozeneckých tendencí, orientoval se nenábožensky a v některých případech vyloženě protinábožensky. Český racionalismus přitom byl vybudován zejména na historických kořenech a legitimoval se prostřednictvím poukazu na někdejší velikost a význam českého středověkého státu a na jeho právní, sociální a náboženské instituce, případně i na jejich politické a vojenské úspěchy na mezinárodním poli. Jenže tyto instituce a tato úspěšnost samozřejmě nebyly katolické, ale především husitské či protestantské. Češi, kteří se v 19. století začali považovat za nezávislý a významný národ, zároveň zjišťovali, že tato velikost rozhodně nebyla spojena s katolickou církví. Již v první polovině 19. století začalo docházet k oddělování národní a konfesionální identity. Platilo, že svět žije nanejvýš s církví, nežije však církví. Církev se tak stává jen jednou ze součástí moderního světa. Nedošlo však k žádné podstatnější vlně konverzí k protestantismu nebo k rozšíření starokatolického hnutí, místo toho se ale rozšířil katolicismus čistě formální, který byl představovaný liberálními názory a minimální nebo vůbec žádnou participací na náboženských projevech, které byly hodnoceny jako přežitek venkovské populace..

institucionální či politickou oporu, ale podařilo se mu proniknout do veřejného diskursu a školství. Musíme ale také říci, že církevní štěpení, vznik nových náboženských skupin a ani protestantismus nedokázaly oslovit větší podíl české populace.

Vznik samostatného Československa provázel mýtus skvělého českého národa a stal se tak novým českým náboženstvím. Sice se tak nenazývalo, ale tím spíše vykazovalo negativní tendence vůči těm druhým. Výrazem tohoto náhražkového náboženství se stala kupříkladu kulturní politika naplňující touhu po absolutní participaci na vysokém umění a jeho očištění, stejně jako ekonomický nacionalismus, který je do značné míry patrný dodnes. K jeho replikaci docházelo jednak prostřednictvím umění, publicistiky a obecně mediální cestou, ale také prostřednictvím školního vzdělávání, které akceptovalo nacionalisticky orientovanou výuku dějepisu.

Nástup komunistické diktatury po roce 1948 tyto tendence podpořil a využil k svému prospěchu. Došlo ke zdůraznění náboženských a protináboženských složek a církevní organizace byly vystaveny systematickému represivnímu tlaku, což urychlilo proces formálního rozchodu s církvemi. Strana a stát však přestaly usilovat o úplné potlačení církví nebo o odluku, aby je mohly snáze kontrolovat a případně i diskreditovat.¹⁶⁷

4.2.4.2 Česká religiozita po roce 1989

Přestože se Češi, na rozdíl od jiných komunistických zemí, neprohlásili ateistickým národem, míra měřitelné religiozity české populace byla v období vlády komunistického režimu malá a rychle klesající i v porovnání s jinými zeměmi Východního bloku. Na druhou stranu však platilo, že zejména katolická církev a především její polský papež Jan Pavel II. věnovali výraznou pozornost těmto zemím a snažili se o posílení jejich náboženských organizací v odporu vůči

---

¹⁶⁷ Srov. NEŠPOR, Z. R.. Tak zvaný český ateismus a jeho sociální a eklesiální dopady. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*, s. 77-82.

ateismu a protikřesťanské propagandě.¹⁶⁸

Česká situace však nikdy nebyla tak jednoznačná, a to přesto že s náboženstvím a zejména katolicismem část společnosti spojovala poměrně vysoká očekávání¹⁶⁹, která měla dojít naplnění po pádu komunistického režimu. Bylo tomu tak zejména v druhé polovině osmdesátých let, kdy již dávno nefungovaly implicitně náboženské prvky komunistické ideologie.

Při sčítání lidu z roku 1991 se jen čtyřicet procent české populace prohlásilo za ateisty¹⁷⁰, zatímco dalších třicet devět procent se deklarovalo jako katolíci a šestnáct procent na tuto otázku neodpovědělo, což bývá interpretováno jako inklinace k privatizované necírkevní religiozitě.

Při sčítání lidu v roce 2003 byl zjištěn pokles¹⁷¹ lidí hlásících se k tradičním církvím a výrazně vzrost počet osob, které se otevřeně hlásili k ateismu. Jediné náboženské organizace, kterých se tento pokles nedotkl byly malé církve spojené buď se sektářským typem zbožnosti nebo specifickým tradicionalismem v užívání a interpretaci Písma.¹⁷² Tato hnutí ovlivňují značnou část populace. To, co Češi odmítají, není nadpřirozeno jako takové, ale spíše tradiční a velké náboženské systémy a organizované náboženství vůbec. Člověk tak má potřebu orientovat se na jinou víru.

---

¹⁶⁸ Například pro Poláky se tak katolicismus stal jednou z nejdůležitějších sociálních identit, negativním vymezením proti „těm druhým“, tedy světským okupantům a jimi podporovaným mocenským strukturám.

¹⁶⁹ V některých případech došlo k naplnění očekávání. Například kanonizace sv. Anežky České (1989) a následná návštěva papeže v Československu se staly celonárodní manifestací síly českého křesťanství.

¹⁷⁰ Přesněji řečeno se zařadili do kategorie „bez vyznání“.

¹⁷¹ Tento pokles byl způsoben mnoha faktory. Velkou roli hrála úmrtnost starších věřících, lepší a rozsáhlejší informovanost o náboženství a jednotlivých církvích a vztahy ke státu. Katolická církev začala být vnímána jako sektářská a antidemokratická. Ukázala se jako neschopná využít potenciál své popularity z počátku devadesátých let a tuto popularitu zákonitě postupně ztrácela. Velkou váhu měla i snaha restituovat veškerý zabavený majetek a nevyřešená otázka historických vin, včetně kolaborace části kléru s komunistickým režimem a především nechuť a neschopnost církve řešit tento problém.

¹⁷² Například Náboženská společnost svědků Jehovových v tomto období získala 60 % nových členů, členstvo Apoštolské církve se ztrojnásobilo a v případě Církve bratrské dokonce ztrojnásobila. Na druhou stranu však platí, že členové těchto náboženských skupin s výjimkou první jako celek nepředstavují více než jedno promile populace. Podobný je i masivní nárůst stoupců pentekostálního hnutí a dalších charismatických složek uvnitř tradičních křesťanských církví jako je například eschatologicky orientovaná zbožnost kolem mariánských zjevení, který v některých případech vedl k rozštěpení církví nebo k odtržení některých sborů.

Velká část populace se nachází na pomezí mezi náboženstvím a jeho opozitem. Tito lidé se nepovažují za členy církví a nepodílejí se na aktivitách jakéhokoliv tradičního náboženství, zároveň však nejsou úplnými agnostiky a tím méně ateisty. Spiritualita pro ně znamená především metaforu cesty, osobního hledání nejen konečného cíle, ale především sebe sama.¹⁷³

4.3 SHRNUTÍ

- Evropa stojí na křesťanských hodnotách a její „české srdce“ samozřejmě také.
- Stěžejními hodnotami křesťanství jsou tři božské ctnosti – víra, naděje a láska. Tomáš Halík však ukazuje novou trojici hodnot dnešní doby – rychlost, blahobyt, zábava. Tato nová trojice hodnot se snaží bojovat proti stáří a konečnosti, nejistotě a nudě.
- Z dnešního života se vytrácí vnímání osobní viny a hříchu. Současný člověk ještě dokáže pociťovat vinu vůči jinému člověku či přírodě, ale její transcendentální přesah v hříchu mizí. Slovo hřích tak dostává jiný smysl – např. jako lákavá nabídka. Navíc dochází i k neblahému jevu přesouvání viny na někoho jiného – ať už člověka nebo instituci.
- Religiozita české společnosti je determinována mnoha faktory. Jedním z nich je sekularizace, jakožto proces, v němž dochází na jedné straně ke snižování sociálního významu velkých náboženství a na druhé k poklesu individuální religiozity. Křesťanství v sekularizaci vidí i pozitiva – očištění pravého křesťanství a soustředění se na pravý vztah člověka k Bohu.
- Dalším faktorem ovlivňujícím religiozitu je ateismus a především jeho nejtvrďší zbraň – náboženská lhostejnost jako radikální ignorování jakéhokoliv náboženského hledání a nezájem o náboženský svět zprostředkovaný církví.
- I mezi věřícími mohou být nevěřící pokud nežijí svou vírou.
- Česká republika je považována za jednu z nejateističtějších a

---

¹⁷³ Srov. tamtéž, s. 92-96. Také srov. NEŠPOR, Z. R. Tak zvaný český ateismus a jeho sociální a ekleziální dopady. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*, s. 72-81.

nejsekularizovanějších zemí. Jednou z příčin tohoto fenoménu může být nedostatečná a nedokonalá christianizace našeho území, což může mít za následek i dezeklesializaci českého národa.

- Po roce 1989 byly na církve kladeny vysoké nároky. Křesťanství bylo chápáno jako protipól komunismu. Bohužel však očekávání společnosti křesťanská vize plně neuspokojovala, a tak docházelo – a stále dochází – k úbytku tradičních křesťanských církví. Lidé se však snaží k transcendentnu najít jinou cestu a upírají se k jiným menším církvím, okultismu, východním systémům a mnoha jiným. Velká tradiční náboženství už nejsou atraktivní.

5 POSTOJ SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI K DESATERU

Desatero přikázání bylo po tisíciletí základním řádem národů západní kultury. Byl to soubor pouček, které se každé dítě učila z paměti a které vstřebávalo jako směrnici svědomí.¹⁷⁴ Jak je tomu ale dnes? Znájí lidé tyto směrnice a rozumí jim? Nebo je chápou jen jako starodávnou součást náboženství, která je v dnešní době již překonaná a nedá se jí řídit.

Podobné otázky jsem položila na jedné střední škole studentům i pedagogům a sledovala jejich postoj k problematice.

Jako reprezentativní vzorek pro výzkum jsem si záměrně vybrala oblast školství proto, že je to vedle rodiny jedna z hlavních institucí, která by se měla snažit předávat lidem základní hodnotovou orientaci.

Na základě výsledků tohoto výzkumu a podkladů z předchozích kapitol se v rámci této poslední části pokusím vymezit postavení Desatera v současné české společnosti.

EXKURS: BLIŽŠÍ INFORMACE O VÝZKUMU A RESPONDENTECH

Výzkum formou dotazníku¹⁷⁵ byl proveden na jedné českobudějovické střední škole. Tato státní škola je ekonomického zaměření s dlouholetou tradicí.¹⁷⁶

Dotazník byl zadán studentům prvních a druhých ročníků a jejich vyučujícím. Návratnost dotazníku z řad studentů byla 100 % (113 ze 113) a z řad pedagogů 37,84 % (14 z 37).¹⁷⁷

Zjištěná data byla převedena do tabulkového procesoru Microsoft Excel.

---

¹⁷⁴ Srov. LOCHMAN, J. M. *Desatero - Směrovky ke svobodě (nástin etiky pod zorným úhlem Desatera)*, s. 10-12.

¹⁷⁵ Příloha č. I.

¹⁷⁶ S ohledem na anonymitu dotazníku, rozbor získaných informací a skutečnost, že na této škole učím, jsem se rozhodla blíže školu nespécifikovat.

¹⁷⁷ Jedna pedagožka vysloveně odmítla dotazník vyplnit se slovy „tento dotazník je ryze náboženský a tím mě uráží“. Tento fakt může značit přetrvávající nevráživost vůči náboženství z minulého režimu.

V následující tabulce je pro přiblížení respondentů uvedena religiozita zkoumané skupiny v závislosti na pohlaví, věku a bydlišti. Z hlediska věku první dvě kategorie značí studenty a zbylé čtyři vyučující.¹⁷⁸

Tab. č. 1

Religiozita školy

Pohlaví	Věk	Žijící ve městě			Žijící na vesnici		
		křesťanství	jiné vyznání	bez vyznání	křesťanství	jiné vyznání	bez vyznání
Žena	15-17	12	2	47	7	0	18
	18-20	0	0	0	0	0	0
	21-30	0	0	0	0	0	0
	31-40	1	0	3	0	0	0
	41-50	2	0	2	0	0	0
	51-60	0	0	2	0	0	0
Celkem		15	2	54	7	0	18
Muž	15-17	5	0	9	0	0	9
	18-20	0	0	3	0	0	1
	21-30	0	0	1	0	0	0
	31-40	0	0	0	0	0	0
	41-50	1	0	0	0	0	1
	51-60	0	0	1	0	0	0
Celkem		6	0	14	0	0	11

Z celkového počtu 113 studentů je 86 dívek a 37 chlapců. Celkem 19 dívek se označilo za křesťany, 2 vyznávají jiné náboženství (víra v „něco“ a šintoismus) a zbylých 65 je bez vyznání. Z chlapců je 5 křesťanů, nikdo jiného vyznání a zbylých 32 je bez vyznání.

Pokud srovnáme religiozitu dívek a chlapců zjistíme, že religióznější jsou dívky – 24,42 %, zatímco chlapci jen – 13,51 %. Tento trend se projevil i na

¹⁷⁸ V dotazníku byla ještě v kategorii věku možnost 61 a více, ale v odevzdaných dotaznících nikdo v této kategorii nebyl, proto ji neuvádím.

celorepublikové úrovni.¹⁷⁹

Ze zkoumaného vzorku 14 vyučujících je 10 žen a 4 muži. Celkem 3 ženy a jeden muž se označili za křesťany a ostatní se cítí být bez vyznání. Žádný vyučující se nepřihlásil k jinému vyznání.¹⁸⁰

Zajímavé je, že pouze dvě studentky se hlásí k jinému vyznání. Většina lidí si pod kategorií „jiné vyznání“ představí příslušnost pouze k velkým světovým náboženstvím vedle křesťanství. Svou religiozitu si tak neuvědomují a zařadí se do kategorie „bez vyznání.“¹⁸¹

Pokud se podíváme na vliv města či vesnice na víru lidí, zjistíme u zkoumané skupiny velmi zajímavý fakt. Věřících žen (studentek i učitelek celkem) z venkova je 28 % a z města 21,74 %. Tedy ženy z venkova jsou religióznější než ženy z města. Zatímco věřících mužů z města je 30 %, ale z vesnice není dokonce nikdo.¹⁸²

---

¹⁷⁹ Příloha č. II.

¹⁸⁰ U vyučujících záměrně neuvádím procenta, protože můžeme předpokládat vyšší počet nevěřících než vykazuje vzorek. Z (většinou negativních) reakcí vyučujících na tento dotazník lze předpokládat, že tendenci odevzdat dotazník měli spíše lidé věřící či nábožensky tolerantní.

¹⁸¹ Tato skutečnost se potvrdila při zadávání dotazníku. Jedna studentka se zeptala, kam se má zařadit pokud věří v nějakou vyšší moc, ale neidentifikuje ji s žádným náboženstvím. Nejprve se zařadila do kategorie „bez vyznání“ a po zodpovězení svého dotazu zaškrtnla kategorii „jiné vyznání“ a konkrétně víra v „něco“.

¹⁸² Údaje o náboženském vyznání uspořádané podle velikostních kategorií obcí zcela jednoznačně ukazují na převahu nábožensky založených osob ve venkovském osídlení oproti městskému. Na tomto stavu se podílí především obecně známé skutečnosti jako je velmi málo příznivá věková skladba obyvatel v malých obcích a tudíž převaha starších osob. Nejinak je tomu také v případě vzdělání, kdy jsou občané s nejnižším vzděláním soustředěni opět v malých a menších sídlech. V nejmenší kategorii obcí do 199 obyvatel jsou počty občanů bez vyznání a věřících občanů téměř vyrovnané, bodový rozdíl jejich relativních podílů se pohybuje jen okolo jednoho a půl procentního bodu. Se zvyšující se velikostní skupinou obcí má pak podíl věřících stále klesající tendenci. Zatímco v obcích do 499 obyvatel se k náboženskému vyznání přihlásily celé dvě pětiny všech obyvatel (41,3 %), v případě kategorie obcí o velikosti 5 000 až 9 999 obyvatel, tedy malých měst, to je jen zhruba jedna třetina obyvatel. Ve velkých městech nad 50 000 obyvatel se hlásí k církvím pouze jedna čtvrtina všech obyvatel (26,2 %). Zajímavou skutečností přitom je, že ve venkovském osídlení převažuje vyšší religiozita i přes větší intenzitu úbytku věřících. Opačný pohyb, tedy vzrůstající podíl lze zaznamenat v případě osob bez vyznání. Jejich více než dvou pětinový podíl u nejmenších obcí do 199 obyvatel postupně vzrostl na podíl dosahující u velkých měst dvou třetin všech obyvatel. (Příloha č. III a č. IV) Srov. *Náboženské vyznání obyvatelstva* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/tab/7A002AF5AA>>..

5.1 KRIZE MORÁLKY

Ze všech stran můžeme slyšet, že morální úroveň společnosti klesá, a to především u mladé generace. Co je příčinou?

V předchozí kapitole jsme už tyto příčiny nastínili v souvislosti se sekularizací, ateismem či změnou religiozity. Podle mého názoru je však jednou z prvotních příčin této neblahé tendence změna hodnotové orientace. Křesťanské ctnosti – víra, naděje a láska – už nestojí na vrcholu.

V současné době, kdy se dá téměř vše koupit, jsou na vrcholu pyramidy hodnot peníze. Pokud má člověk dostatek finančních prostředků má pocit, že je pánem světa – pokud ne, připadá si v tomto ohledu handicapovaný, což se může projevit v mnoha oblastech života. Morální zásady se tak mohou jevit jako zbytečné a navíc se mohou stát i překážkou při hromadění prostředků.

Jako další hodnotou, která také stojí na špici hodnotové pyramidy dnešní doby, považují potřebu co nejvíce si užít všeho, co život nabízí. Tento trend je spojen především se ztrátou transcendentálního rozměru. Člověk má vsugerováno, že si může dělat, co chce pokud svým jednáním nepřesahuje meze zákona. Morálkou se nezabývá, neboť za překročení těchto norem v podstatě není nijak trestán.

Jako nejzávažnější příčinu krize morálky však považují fakt, že člověk přestupuje morální zásady bez pocitu viny – s čistým svědomím. Toto je začarovaný kruh, neboť ztráta pocitu viny a hříchu je na jedné straně příčina a na druhé i následek morální krize. Společnost svým způsobem determinuje svědomí člověka a zároveň následně člověk svým jednáním opět formuje společenský život ve svém okolí. Jak z tohoto bludného kruhu ven? Jako jedno z řešení považují snahu o návrat k teologickému pojetí svědomí – jako Božímu hlasu. To je však spojeno s nutností chápat svůj život v transcendentálním přesahu. Jiným řešením (a v podstatě stále tím samým) může být snaha o naslouchání hlasu svědomí. Nemyslím si, že svědomí dnešního (duševně zdravého) člověka je tak pokřivené, že by nabádalo ke zlému. Člověk spíše pozapomněl vnímat v sobě tuto

instanci. Proto je nutné pomalu hledat a nacházet tuto přirozenou morální normu každého z nás. V obnovené funkci svědomí tak vidím řešení současného problému klesající úrovně morálky.

Mnohdy se o mladé generaci říká, že je „rok od roku horší“. Klesající úroveň dnešní mládeže bohužel mohu jako pedagog potvrdit, ale určitě bych toto tvrzení nechápala jako dogma.¹⁸³ V této souvislosti jsem v rámci výzkumu položila respondentům otázku, zda považují morální normy za důležité či nikoliv.¹⁸⁴

Respondenti měli svou odpověď zařadit do čtyřstupňové škály. Jak ukazuje níže uvedený graf č. 1, všichni věřící studenti považují morální normy za důležité – 13 určitě ano a 11 spíše ano. Postoj nevěřících studentů se mírně posunuje. Pouze 37 studentů odpovědělo určitě ano, 44 studentů se přiklonilo ke spíše ano a 6 studentů označilo spíše ne. K extrémnímu odmítnutí morálních norem se nepřihlásil nikdo.¹⁸⁵

Všichni věřící učitelé přikládají morálním normám maximální důležitost. Podobná situace je i u nevěřících učitelů – 9 z 10 určitě považují tyto normy za důležité a 1 označil možnost spíše ano.

V této souvislosti se potvrzuje má teze, že pokud lidé považují morální normy za důležité, mají v sobě vštěpeno jednat dobře. Ale v konkrétních situacích nejsou schopni rozpoznat mezi dobrem a zlem kvůli „mlčícímu“ hlasu svědomí.

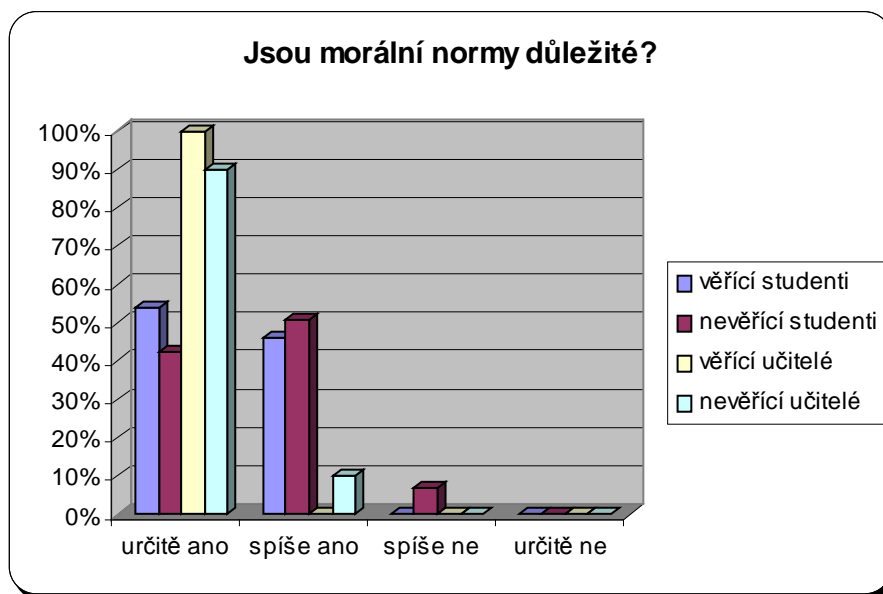
¹⁸³ Tento trend může být ve školním prostředí umocněn stále klesajícím počtem dětí. Na střední školy jsou tak přijímáni studenti, kteří by byli před pár lety na střední škole nevalné úrovně či na učilišti. Navíc systém financování školství – podle počtu dětí – nutí ředitele škol ponechávat si děti, které mají během studia problémy jak s prospěchem, tak i s chováním. To souvisí i se zmírňováním sankčních opatření. Ve studentech to pak vzbuzuje dojem, že si mohou v podstatě dělat, co chtějí, aniž by za své jednání byli tvrdě potrestáni.

¹⁸⁴ Při zadávání dotazníku se ve všech třídách nezávisle na sobě objevil zajímavý fenomén. V každé třídě se alespoň jeden student zeptal: Co jsou morální normy? Je velmi překvapivé, že středoškolští studenti tomuto pojmu nerozumí. Nejprve jsem se jich zeptala, co si pod tímto pojmem sami představují a většinou jej chápali jako určitý bonton, konvenci či etiketu.

¹⁸⁵ Dvě studentky jiného vyznání označily tyto normy také jako velice důležité.

Graf č. 1

5.2 AKTUÁLNOST DESATERA

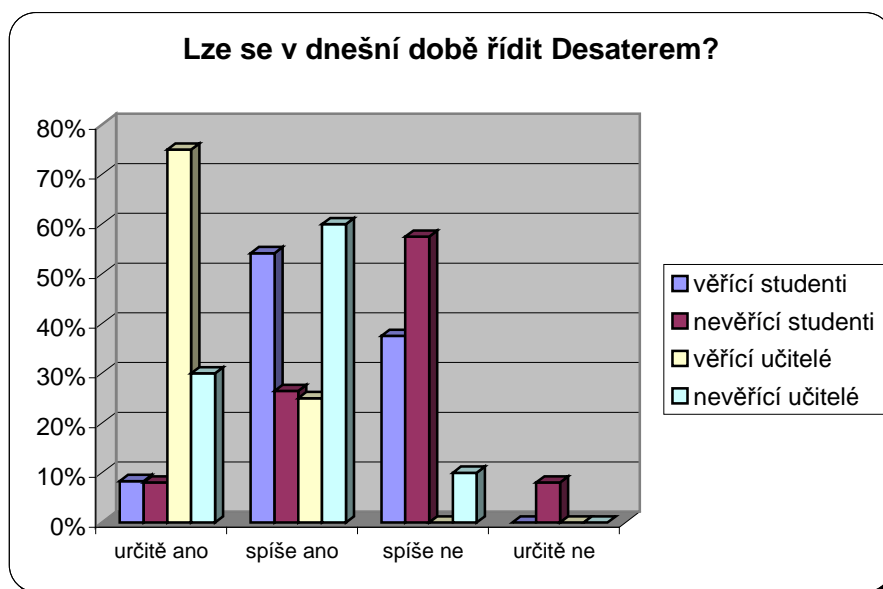
Česká společnost stále považuje morální normy jako důležitou součást svého života, ačkoliv praxe bývá mnohdy jiná. Zkusme se nyní zamyslet nad otázkou, zda česká společnost považuje za stejně důležité i Desatero – jako soubor morálních norem.

Respondentům byla položena otázka, zda se lze v dnešní době řídit Desaterem.

Jak ukazuje graf č. 2 – větší část věřících studentů považuje Desatero za aktuální – 2 studenti odpověděli určitě ano a 13 spíše ano. Zarážející však je, že 9 věřících studentů na tuto otázku odpovědělo spíše ne. U nevěřících studentů převládl negativní pohled – 7 studentů odpovědělo určitě ano, 23 spíše ano, 50 spíše ne a 7 určitě ne.

Věřící učitelé se jednoznačně přiklonili ke stálé aktuálnosti Desatera – 3 odpověděli určitě ano a 1 spíše ano. Nevěřící učitelé se přiklonili také – 3 odpověděli určitě ano, 6 spíše ano a 1 spíše ne.

Graf č. 2

Ačkoliv je Desatero souborem mravních norem, není považováno za tak důležité jako morální normy samy o sobě. Jak je to možné?

Podle mého názoru může mít na tento jev vliv starobylost tohoto textu, který může být nyní chápán jako překonaný a neaktuální. Jinou příčinou, kterou spatřuji jako silnější, je stále přetrvávající nevráživost minulého režimu ke všemu náboženskému.¹⁸⁶

5.3 NEJDŮLEŽITĚJŠÍ PŘIKÁZÁNÍ

Zkusme se nyní podívat, jaké přikázání dnešní člověk považuje za stěžejní. Respondenti měli očíslovat jednotlivá přikázání podle důležitosti.¹⁸⁷

Graf č. 3 nám ukazuje, že věřící studenti ze 71% považují za nejdůležitější páté přikázání, dále čtvrté (25%) a první (4%). Nevěřící studenti hlasovali velmi

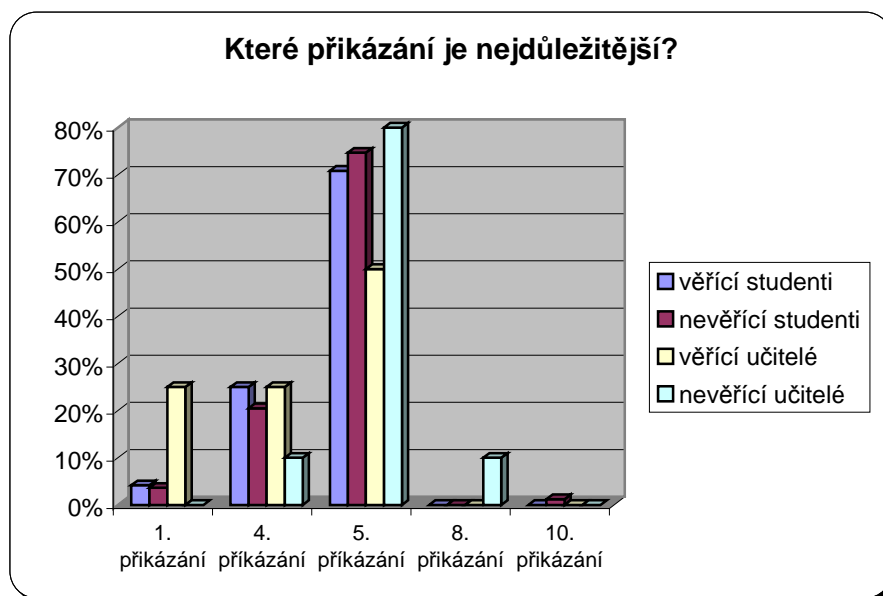
¹⁸⁶ Tuto skutečnost můžeme ve školství stále pociťovat. Většina učitelů, kteří za minulé éry chtěli „dobře“ vykonávat své povolání, musela být ve straně – a mnozí z nich se tomu ani nebránili. Tito učitelé učí i dnes a své ideologii předávají dál a dál dalším generacím.

¹⁸⁷ V úvahu jsou brány první tři nejdůležitější přikázání od každého respondenta.

podobně. Za nejdůležitější považují páté (75%), čtvrté (20%) a překvapivě i první (4%).

Věřící učitelé preferují páté (50%), čtvrté (25%) a první (25%). Nevěřící učitelé uvedli také páté (80%), čtvrté (10%) a osmé (10%)

Graf č. 3

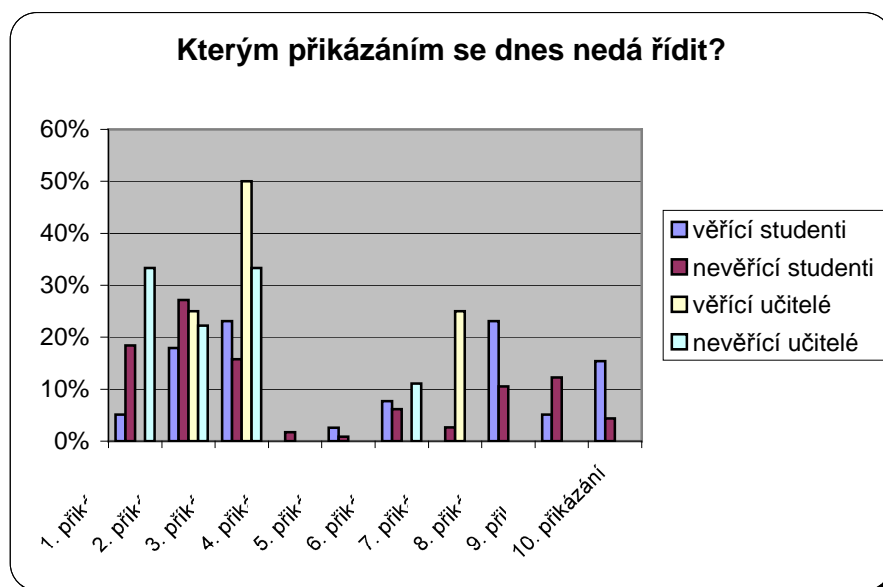
Přikázání „nezabiješ“ je považováno za nejdůležitější ze všech. Jako druhé nejdůležitější se chápe přikázání o úctě k rodičům.

5.4 „ZASTARALÉ“ PŘIKÁZÁNÍ

Je i naopak nějaké přikázání, kterým se v současné společnosti již řídit nedá? Tato otázka byla položena respondentům a graf č. 4 nám ukazuje zajímavé výsledky. U věřících studentů je tímto přikázáním především třetí (23%), osmé (23%) a druhé (18%). U nevěřících studentů je to především druhé (27%), první (18%) a třetí (16%).

Věřící učitelé považují za nejméně důležité třetí (50%), osmé (25%) a druhé (25%). Nevěřící učitelé pak první (33%), třetí (33%) a druhé (11%).

Graf č. 4

Za přikázání, kterými se dnes nedá řídit je považována především první deska Desatera, která vymezuje vztah člověka k Bohu. Tím se opět dokazuje, že dnešní člověk vytěsňuje Boha ze svého života.

5.5 ZNALOST DESATERA

Mnohdy se stává, že člověk něco odsoudí jen z toho důvodu, že to nezná nebo poznat nechce. Neznalost či nepochopení je tak příčinou mnoha nenávistí světa. Při zjišťování postoje k Desateru proto považuji za důležité zaměřit se na otázku jeho (alespoň elementární) znalosti.

V našem výzkumu jsem se zaměřila na povědomí jednotlivých přikázání Dekalogu¹⁸⁸ a otázku jeho umístění v Bibli.

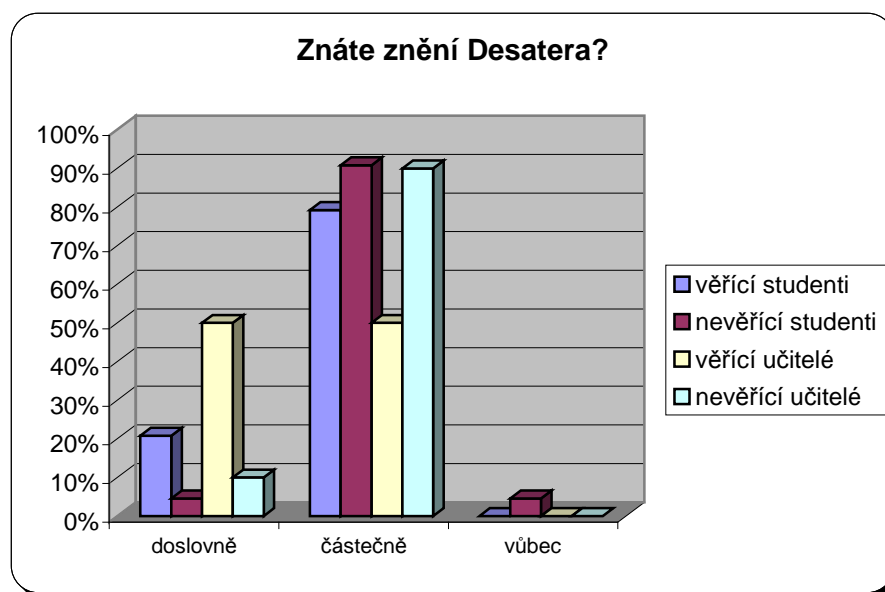
Jak ukazuje níže uvedený graf č. 5 – z celkového počtu věřících studentů zná přikázání Desatera 5 studentů doslovně a 19 částečně. Překvapivé je, že 4 nevěřící studenti znají tato přikázání také doslovně. Z toho lze usuzovat, že pocházejí z (tradičně) křesťanské rodiny, ale sami cestu k Bohu nenalezli, a proto

¹⁸⁸ Na tomto místě je Desatero chápáno ve známé formě modlitby.

se považují za nevěřící. Dále 79 nevěřících studentů zná Desatero částečně a zbylí 4 je neznají vůbec.¹⁸⁹

Věřící učitelé se o odpověď na tuto otázku rozdělili na dvě stejné poloviny, kdy 2 z nich odpověděli, že znají znění Desatera doslovně a 2 částečně. Nevěřící učitelé znají Desatero většinou částečně – 9 respondentů. Je zajímavé, že 1 nevěřící učitel uvedl, že zná tento soubor norem doslovně.¹⁹⁰

Graf č. 5

Respondenti měli dále za úkol určit, v jaké části Písma se tato přikázání¹⁹¹ nacházejí. Měli na výběr dvě možnosti – ve Starém zákoně a v Novém zákoně. V několika případech se stalo, že respondenti na tuto otázku vůbec neodpověděli, tak byli dodatečně zařazení do kategorie „nevím“.

Jak ukazuje graf č. 6 – výsledky jsou velice zajímavé. 19 věřících studentů znalo správnou odpověď, 2 nevěděli a 3 studenti se přiklonili k Novému zákonu. Nevěřící studenti měli ještě slabší znalosti. Správně odpovědělo 53 studentů, 21

¹⁸⁹ Dvě studentky jiného vyznání znají Desatero částečně.

¹⁹⁰ Je zajímavé, že tento nevěřící učitel znající doslovně Desatero označil správně i jedno z míst, kde se tento soubor norem nachází v Písmu. V následující otázce jako jediný ze všech respondentů uvedl, že se nachází v Exodu. Zajímavé je také to, že tento pedagog neučí humanitní předměty, ale přírodní a přesto má dobré znalosti z této oblasti.

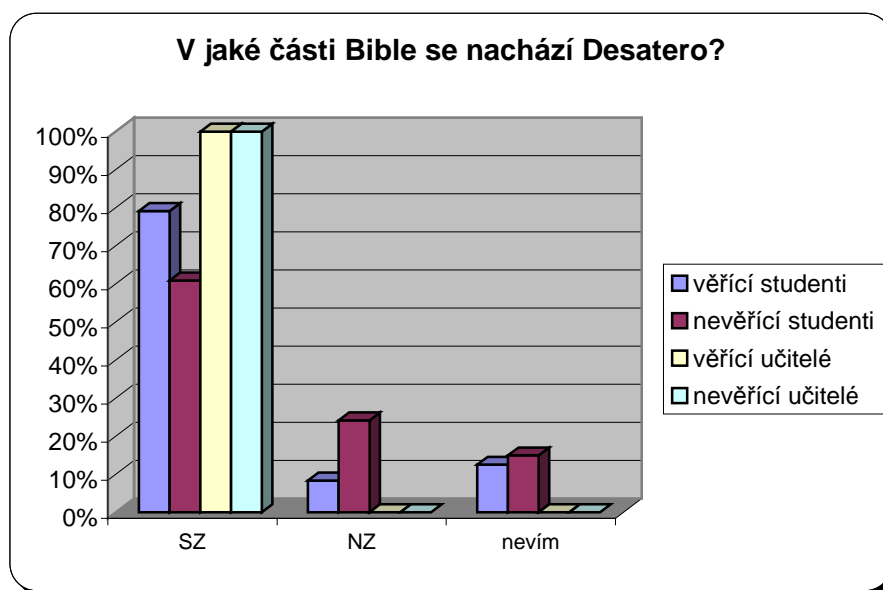
¹⁹¹ Na tomto místě je Desatero chápáno v biblické podobě.

jich odpovědělo chybně a 13 neví.¹⁹²

Všichni vyučující odpověděli na tuto otázku správně a označili Starý zákon.

V této otázce měli respondenti možnost volně odpovědět, pokud by znali přesné místo výskytu Desatera v Písmu. Ze všech respondentů této možnosti využil pouze jeden nevěřící pedagog, ale uvedl zde pouze známější Exodus.

Graf č. 6

Můžeme tedy říci, že povědomí o Desateru má téměř každý. Je jen velmi malý počet lidí, kteří o přikázáních Desatera vůbec neslyšeli. Avšak znalost slov nemusí znamenat znalost významu.

5.6 NESROZUMITELNOST DESATERA

Většina lidí zná znění Desatera v jeho katechetické podobě – oproti biblické je imperativní a zkrácené. Tato forma se používá již dlouhá léta v nezměněné podobě. Avšak jazyk se vyvíjí.

¹⁹² Obě studentky jiného vyznání odpověděly správně.

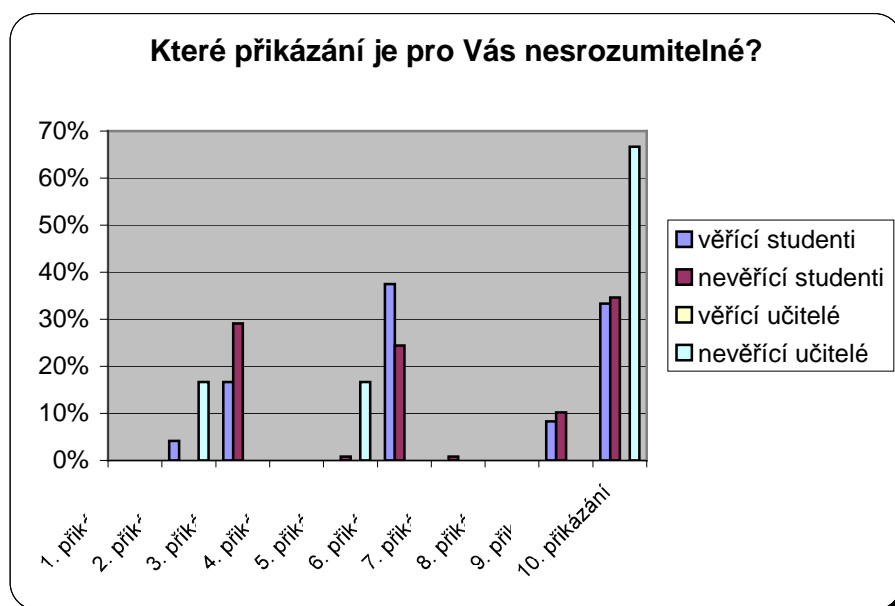
Může proto nastat problém, že užitá slova v jednotlivých příkázáních již ztrácí pro dnešního člověka smysl a mnohdy ani neví, co si pod daným pojmem představit.

V rámci dotazníku jsem se proto zeptala respondentů, zda je nějaké příkázání, kterému nerozumí.¹⁹³

Na grafu č. 7 vidíme, že věřícím studentům dělá největší problém rozumět šestému (38%) a desátému (33%) příkázání. U nevěřících studentů je situace podobná, ale nesrozumitelných příkázání je více – desáté (35%), třetí (29%) a šesté (24%). U této skupiny přibývá i třetí příkázání, neboť jako nevěřící neznají smysl slavení křesťanské neděle, resp. židovské soboty.

Ani jeden z věřících učitelů nezaškrtl žádné příkázání, kterému by nerozuměl. Zatímco nevěřící učitelé neznají význam desátého (67%), druhého (17%) a pátého (17%) příkázání.

Graf č. 7

Pokud se hlouběji zamyslíme nad odpovědi studentů, je zřejmé, že studenti spíše nerozumí použitím slovům – a to zejména pojmu „nesesmilníš“.

¹⁹³ Vzhledem k tomu, že respondenti mohli zaškrtnout více možností, nelze uvádět absolutní čísla.

Nepochopení tohoto slova se projevilo i během zadávání dotazníku, kdy se z každé třídy alespoň jeden student zeptal, co toto slovo znamená. Největším problémem v této skupině jsou tedy archaické výrazy, pod kterými si neumějí nic představit.

Skupina učitelů těmto archaismům rozuměla, ale neporozumění viděla především v rozsahu daného přikázání. Nevěděli, co vše lze zahrnout pod požadavek „nezabiješ“ a „nevezmeš jména Božího nadarmo“.

Problém neporozumění Desateru považuji za velice závažný. Pokud člověk těmto požadavkům nerozumí, těžko může podle nich orientovat svůj život. Je proto nutné archaické výrazy nahradit srozumitelnými pojmy pro dnešního člověka. Dále je stěžejní vymezit rozsah jednotlivých přikázání. Nesprávný výklad některých přikázání může vést na jedné straně k umenšování jejich rozsahu, kdy si člověk neuvědomuje, že dané přikázání může zahrnovat i jiné rozměry.¹⁹⁴ Na druhé straně si člověk může pod nějakým přikázáním představit skutečnosti, které však nejsou smyslem daného přikázání.¹⁹⁵

5.7 SHRNUTÍ

- Za největší problém současné krize morálky považuji „mlčící“ svědomí“. Ačkoliv většina lidí považuje morální normy za důležité, můžeme kolem sebe vidět, že je nedodržuje.
- Ačkoliv je Desatero souborem mravních norem, není považováno za tak důležité jako morální normy samy o sobě.
- Za nejdůležitější přikázání je považováno „nezabiješ“, jako druhé přikázání o úctě k rodičům.
- Za přikázání, kterými se dnes nedá řídit je považována především první deska Desatera, která vymezuje vztah člověka k Bohu. Tím se opět dokazuje, že dnešní člověk vytěsňuje Boha ze svého života.

---

¹⁹⁴ Např. přikázání „nezabiješ“ má širší význam než jen zabití druhého člověka. Můžeme sem zařadit i problematiku potratu, sebevraždy, ubližování, trestu smrti, války aj.

¹⁹⁵ A tak přikázání „nezabiješ“ může někdo chápat jako striktní požadavek vegetariánství.

- Povědomí o Desateru má téměř každý. Je jen velmi malý
- Povědomí o Desateru má téměř každý. Je jen velmi malý počet lidí, kteří o přikázáních Desatera vůbec neslyšeli. Avšak znalost slov nemusí znamenat znalost významu.
- Problém neporozumění Desateru považuji za velice závažný. Pokud člověk těmto požadavkům nerozumí, těžko může podle nich orientovat svůj život. Je proto nutné archaické výrazy nahradit srozumitelnými pojmy pro dnešního člověka. Dále je stěžejní vymezit rozsah jednotlivých přikázání.

ZÁVĚR

Člověk je svobodná bytost. Jeho svoboda však není absolutní, protože nesmí narážet na důstojnost a práva druhé osoby.

Každý člověk je ze své přirozené podstaty předurčen žít v lidské společnosti. Pro zajištění jejího chodu musí existovat určitá pravidla, která vymezují lidské jednání. Ta však primárně neslouží k omezování člověka, ale především k zajištění jeho osobní svobody a důstojnosti. Prameny těchto norem jsou dvojí – přirozené (existující samy o sobě a platné za všech okolností) a pozitivní (vytvořené lidskou autoritou a pouze relativně platné).

Zvláštní zvnitřněnou normou každého člověku je svědomí, které můžeme charakterizovat jako vnitřní hlas nabádající nás konat dobro a vyhýbat se zlu.

Příkladem přirozených norem (s pozitivními prvky) je Desatero. Tento soubor norem byl podle biblické tradice předán Mojžíšovi při vyjití z egyptského otroctví do Země zaslíbené. Tento aspekt vyvedení z otroctví do svobody je důležitý k porozumění celého Desatera, neboť jeho přikázání jsou směrovkami k pravému osvobození.

Požadavky vyplývající z Dekalogu lze považovat jako mravní minimum každého člověka – věřícího i nevěřícího. Desatero má však i jiné funkce. Sloužilo a slouží i jako prostředek katecheze, jako modlitba či jako zpovědní zrcadlo při zpytování svědomí. Negativem však je, že v těchto případech se používá strohá a imperativní forma, což může vést k nepochopení a předsudkům.

Česká společnost je postavena na křesťanských hodnotách, ale na tyto základy se pomalu zapomíná. Hodnotová orientace vycházející z křesťanství se tak mění na pozemské hodnoty – co nejvíce si užít života.

Religiozita naší země na jedné straně klesá - dnešní člověk hlásá, že Boha ke svému životu již nepotřebuje – a na druhé straně se transformuje do jiné oblasti.

Postavení Desatera jako souboru (křesťanských) norem je tak v současné české společnosti složité. Krize mravních norem, klesající vědomí viny a hříchu,

„mlčící svědomí“, z minulého režimu stále přetrvávající nevraživost vůči všemu náboženskému, rostoucí agnosticismus a lhostejnost a mnoho dalších faktorů ztěžují úlohu Desatera.

Je z tohoto neblahého stavu vůbec nějaké východisko? Jako stěžejní považuji obnovení funkce lidského svědomí. Dále shledávám jako důležité přiblížit jednotlivá přikázání Desatera dnešnímu člověku. Archaické výrazy v jednotlivých přikázáních jsou již nesrozumitelné. Mnoho lidí si také pod některými přikázáními nedovedou nic představit. Proto je důležité vymezovat rozsah jednotlivých přikázání.

Současná situace tak není úplně příznivá, avšak vidět ji pouze pesimisticky také není správné, neboť na české společnosti 21. století lze shledat i pozitiva.

POUŽITÁ LITERATURA

- AZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 2. vyd. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0917-5.
- ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X.
- BARTON, J. *Etika a Starý zákon*. 1. vyd. Jihlava: Mlýn, 2006. ISBN 80-86498-15-8.
- BENEŠ, J. *Desítka, aneb Deset slov o Bohu a člověku*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-177-4.
- BEUCHAMP, T. L. *Philosophical ethics : an introduction to moral philosoph.* 3. vyd. Boston: McGraw-Hill, 2001. ISBN 0-07-229721-2.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového Zákona*. 9. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2002. ISBN 80-85810-30-1.
- BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0409-X.
- Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-1092-467-9.
- COPAN, P. *Je všechno opravdu relativní?*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-076-4.
- GALLAGHER, M. P. *Křesťanství a moderní kultura*. 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. ISBN 80-86715-22-1.
- HALAMA, O. Úvaha o kořenech českého ateismu. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*. 1. vyd. Benešov: EMAN, 2006. ISBN 80-86211-46-0.
- HALÍK, T. Otázky a pochybnosti. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*. 1. vyd. Benešov: EMAN, 2006. ISBN 80-86211-46-0.

- HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7160-692-3.
- HELLER, J. *Zákon a Proroci*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1984. ISBN neuvedeno.
- HROMÁDKA, J. Duchovní základy života v postmoderní době. In *Zdroje a základy duchovních hodnot současné české společnosti*. 1. vyd. Krnov: Střední pedagogická škola, 1993. ISBN neuvedeno.
- JAN PAVEL II. *Centesimus annus*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-154-7.
- JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3.
- JAN PAVEL II. *Reconciliatio et paenitentia*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-158-4.
- JAN PAVEL II. *Veritatis splendor*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-114-8.
- Kancionál*. 10. vyd. Praha: Katolický týdeník, 2003. ISBN 80-86615-01-4.
- Katechismus katolické církve*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1.
- Kodex kanonického práva*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.
- KOPPOVÁ, J. *Starý zákon – kniha pro dnešní dobu* 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-466-0.
- LÉON-DUFOUR, X. *Slovník biblické teologie*. 5. vyd. Velehrad: Křesťanská akademie, Řím, 1991. ISBN neuvedeno.
- LOCHMAN, J. M. *Desatero - Směrovky ke svobodě (nástin etiky pod zorným úhlem Desatera)*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1994. ISBN 80-7017-828-0.
- LUŽNÝ, D. Individualizace a modernizace náboženství. In *Moderné náboženstvo*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2005. ISBN 80-89096-36-9.
- Náboženské vyznání obyvatelstva* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/tab/7A002AF5AA>>.
- NEŠPOR, Z. R. Mezi náboženstvím a ateismem: skrytá religiozita současné české společnosti. In *Moderné náboženstvo*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2005. ISBN 80-89096-36-9.
- NEŠPOR, Z. R. Tak zvaný český ateismus a jeho sociální a ekleziální dopady. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele*

- ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005. 1. vyd. Benešov: EMAN, 2006. ISBN 80-86211-46-0.
- PABIAN, P. Sekularisace: historie, současnost, hodnocení. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*. 1. vyd. Benešov: EMAN, 2006. ISBN 80-86211-46-0.
- PATZIG, G. *Ethik ohne Metaphysik*. 2. vyd. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1983. ISBN 3-525-33493-1.
- PÖHLMANN, H. G.; STERN, M. *Desatero v životě židů a křesťanů*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-783-9.
- PŘÍKASKÝ, J. *Učebnice základů etiky*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-505-5.
- RAD, G. V. *Theologie des Alten Testaments I*. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1963. ISBN neuvedeno.
- RATZINGER, J. *Pravda, hodnoty a moc*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85959-16-X.
- REMEŠ, P. Víra, ateismus – vliv na duševní zdraví. In *Český ateismus: příčiny, klady, zápory. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 24.-28. ledna 2005*. 1. vyd. Benešov: EMAN, 2006. ISBN 80-86211-46-0.
- SENČÍK, P. *Potřebujeme ještě náboženstvo?* 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 1998. ISBN 80-7141-218-X.
- SKOBLÍK, J. *Přehled křesťanské etiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1997. ISBN 80-7184-357-1.
- SOKOL, J; PINC, Z. *Antropologie a etika*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-372-5.
- ŠRAJER, J. Desatero – cesta svobody a života. In *Teologické texty*, 2002, roč. 13, č. 2-3, s. 100-101.
- ŠRAJER, J. Vědomí viny a hříchu. In *Teologické texty*, 2002, roč. 13, č. 2-3, s. 56-58.

WEBER, H. *Všeobecná morální teologie*. 1. vyd. Praha: Zvon; Vyšehrad, 1998.
ISBN 80-7021-292-6.

Život z víry. 2. vyd. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity,
2005. ISBN 80-70-40-809-X.

SEZNAM ZKRATEK

Církevní dokumenty

CA – Centesimus annus (Encyklika Jana Pavla II. ke 100. výročí Rerum novarum z 1. května 1991)

CIC – Kodex kanonického práva 1983

EV – Evangelium vitae (Encyklika Jana Pavla II. O životě, který je nedotknutelné dobro z 25. března 1995)

GS – Gaudium et spes (Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě)

KKC – Katechismus katolické církve

LG – Lumen gentium (Věroučná konstituce o církvi)

RP – Reconciliatio et paenitentia (Posynodální apoštolská adhortace Jana Pavla II. O smíření a pokání v dnešním světě z 2. 12. 1984)

VS – Veritatis splendor (Encyklika Jana Pavla II. O základech morálního učení církve z 6. srpna 1993)

Použité biblické zkratky

Gn – První kniha Mojžíšova (Genesis)

Ex – Druhá kniha Mojžíšova (Exodus)

Lv – Třetí kniha Mojžíšova (Leviticus)

Dt – Deuteronomium

Neh – Nehemjáš

Ž – Žalmy

Kaz – Kazatel

Iz – Izajáš

Tob - Tobijáš

Mdr – Kniha moudrosti

Sir - Sirachovec

Mt – Matouš

Mk – Marek

Lk – Lukáš

J – Jan

Řím – Římanům

Gal – Galatským

Ef – Efezským

1 Tim – První list Timoteovi

Jak – List Jakubův

1 P – První list Petřův

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. I – Dotazník

Příloha č. II – Skladba věřícího obyvatelstva v roce 1991 a 2001 podle pohlaví

Příloha č. III – Podíl obyvatel s náboženským vyznáním – SLDB 2001

Příloha č. IV - Obyvatelé podle náboženského vyznání a velikostních kategorií
obcí

Příloha č. I

DOTAZNÍK

Vážené kolegyně a kolegové, milí studenti,
tímto se na Vás obracím s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku. Zjištěné údaje budou použity v mé
diplomové práci na téma „Význam Desatera v 21. století“.
Předem děkuji,
Blanka Borovková-

Pohlaví: muž žena
Věk: 15-17 18-20 21-30 31-40 41-50 51-60 61 a více
Bydliště: město vesnice
Náboženské vyznání: křesťanství jiné náboženství (uveďte) .....
 bez vyznání

Myslíte si, že jsou morální normy důležité? určitě ano spíše ano
 spíše ne určitě ne

Znáte Desatero Božích přikázání? ano - doslovně částečně ne

Víte, v jaké části Bible je obsaženo? Starý zákon Nový zákon
Pokud víte i konkrétní knihu, uveďte ji .....

Myslíte si, že se lze v dnešní době řídit Desaterem? určitě ano spíše ano
 spíše ne určitě ne

Seřadte jednotlivá přikázání podle důležitosti pro Váš život

1. V jednoho Boha věřiti budeš. - .....
2. Nevezmeš jména Božího nadarmo. - .....
3. Pomni, abys den sváteční světil. - .....
4. Cti otce svého a matku svou, abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi. - .....
5. Nezapíšeš. - .....
6. Nesesmilníš. - .....
7. Nepokradeš. - .....
8. Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému. - .....
9. Nepožádáš manželky bližního svého. - .....
10. Aniž požádáš statku jeho. - .....

Je podle vás nějaké přikázání, kterým se řídit nedá? Označte maximálně 3 možnosti.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

Je nějaké přikázání pro Vás nesrozumitelné?

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

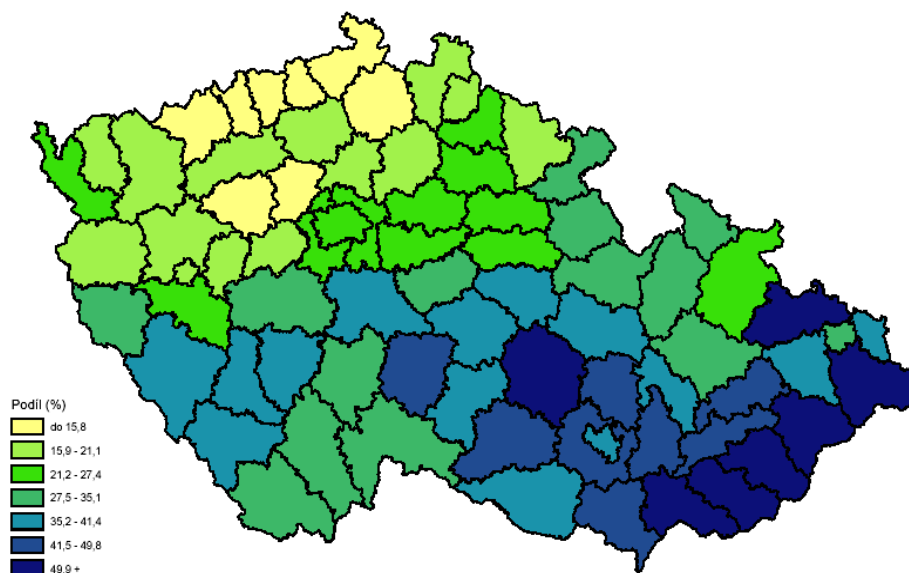
Příloha č. II

Skladba věřícího obyvatelstva v roce 1991 a 2001 podle pohlaví

Ukazatel	Muži				Ženy			
	1991		2001		1991		2001	
	absolutně	v %	absolutně	v %	absolutně	v %	absolutně	v %
Věřící celkem	2 032 962	40,7	1 424 420	28,6	2 490 772	47	1 863 668	35,9
v tom:								
Církev československá husitská	70 759	1,4	37 717	0,8	107 277	2	61 386	1,2
Církev římskokatolická	1 819 482	36,4	1 184 162	23,8	2 201 903	41,5	1 556 618	29,7
Českobr. církev evangelická	89 297	1,8	49 137	1	114 699	2,2	68 075	1,3
Nábož. Spd. Svědkové Jehovovi	6 047	0,1	9 367	0,2	8 528	0,2	13 795	0,3
Pravosl. církev v čes. zemích	8 275	0,2	10 019	0,2	11 079	0,2	12 949	0,2
ostatní a nepřesně určené	39 102	0,8	134 018	2,6	47 286	0,9	150 845	2,8
Bez vyznání	2 116 547	42,3	3 099 810	62,2	1 996 317	37,6	2 940 181	56
Nezjištěno	850 426	17	457 841	9,2	815 191	15,4	444 140	8,5
Obyvatelstvo celkem	4 999 935	100	4 982 071	100	5 302 280	100	5 247 989	100

Příloha č. III

Podíl obyvatel s náboženským vyznáním - SLDB 2001

Příloha č. IV

Obyvatelé podle náboženského vyznání a velikostních kategorií obcí

Velikostní skupina obcí	Počet obyvatel celkem	z toho			
		věřící		bez vyznání	
		absolutně	%	absolutně	%
do 199 obyv.	205 086	91 073	44,4	94 088	45,9
200 - 499	663 427	267 632	40,3	333 043	50,2
500 - 999	893 581	357 605	40	452 290	50,6
1 000 - 1 999	903 835	365 538	40,4	456 267	50,5
2 000 - 4 999	1 118 446	413 361	37	603 062	53,9
5 000 - 9 999	898 301	288 561	32,1	526 311	58,6
10 000 - 19 999	965 097	266 595	27,6	616 245	63,9
20 000 - 49 999	1 220 039	358 406	29,4	755 908	62
50 000 - 99 999	1 232 360	300 403	24,4	830 142	67,4
100 000 a více obyv.	2 129 888	578 914	27,2	1 372 635	64,4
ČR celkem	10 230 060	3 288 088	32,1	6 039 991	59

ABSTRAKT

BOROVKOVÁ, B. *Postoj současné české společnosti k otázce Desatera*. České Budějovice 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické etiky, sociální etiky a etického vzdělávání. Vedoucí práce J. Šrajer.

Klíčová slova: svoboda, norma, morálka, etický relativismus, svědomí, Bible, Desatero, přikázání, česká společnost, hodnoty, religiozita, sekularizace, ateismus

Práce se zabývá vztahem současné české společnosti k otázce Desatera. První dvě kapitoly jsou věnovány teologicko-antropologickému pohledu na člověka v oblasti lidské svobody a příslušných norem. Třetí část se zabývá problematikou Desatera jako kodexu etických norem s ohledem na biblické kořeny, etický a katechetický rozměr. Dále je zde nastíněna úroveň hodnotové orientace a religiozity současné české společnosti i s poukazem na evropský kontext.

Na základě získaných podkladů a výsledků výzkumu provedeného na jedné českobudějovické státní střední škole je v páté části práce reflektováno postavení Desatera v naší společnosti.

ABSTRACT

Attitude of the Current Czech Society towards the Issue of the Decalogue.

Key words: freedom, norm, morality, etical relativism, conscience, Bible, Decalogue, commandment, Czech society, values, religiousness, secularization, atheism

The thesis looks into the relationship of the current Czech society towards the issue of the Decalogue. The first two chapters deal with the theological-anthropological reflection on man in relation to human freedom and corresponding norms. The third part enquires into the problems of the Decalogue as a codex of ethical norms with regard to the biblical rootage, and ethical and catechistic features. Further, the work outlines the level of value orientation and religiousness of the current Czech society with reference to the European context.

Following the findings and results of a research carried out at a public secondary school in České Budějovice, the fifth part reflects the position of the Decalogue in the society.